

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Dominika Hubáčková

**Biologické kritérium nepřičetnosti a otázka
trestní odpovědnosti pachatele**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 23. 06. 2020

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 194 198 znaků včetně mezer.

[Vlastnoruční podpis]

Dominika Hubáčková

V Praze dne 23. 06. 2020

Upřímné děkuji patří panu prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc za odbornou pomoc a cenné připomínky při tvorbě této práce a též panu MUDr. Jiřímu Švarcovi za hodnotné informace z oboru psychiatrie.

V neposlední řadě věnuji své děkuji milované rodině a partnerovi za bezmeznou podporu.

Obsah

Úvod	5
1 Základní východiska	7
1.1 Trestný čin	7
1.2 Kategorizace a klasifikace trestných činů	9
1.3 Skutková podstata trestného činu a její znaky	11
1.3.1 Objekt trestného činu	11
1.3.2 Objektivní stránka trestného činu	13
1.3.3 Subjektivní stránka trestného činu	16
1.2.4 Subjekt trestného činu	19
2 Nepříčetnost	22
2.1 Zmenšená příčetnost	25
2.2 Zaviněná příčetnost	26
2.3 Juristická kritéria nepřičetnosti	28
2.4 Biologická kritéria nepřičetnosti	29
3 Duševní poruchy a jejich forenzní význam	33
3.1 Organické duševní poruchy včetně symptomatických	34
3.2 Poruchy duševní a poruchy chování vyvolané užíváním psychoaktivních látek	35
3.3 Schizofrenie, poruchy schizotypální a poruchy s bludy	36
3.4 Afektivní poruchy (poruchy nálady)	37
3.5 Syndrom poruch chování spojený s fyziologickými poruchami a somatickými faktory	38
3.6 Poruchy osobnosti a chování u dospělých	39
4 Činnost soudněznalecká	41
4.1 Znalecká činnost ve světle novelizace	42
4.2 Znalec a znalecký posudek	44
4.2.1 Psychiatr a sexuolog jako soudní znalec	48
4.2.2 Revizní posudek, ústavní posudek a pozorování duševního stavu v ústavu	50
5 Trestní odpovědnost pachatele	52
5.1 Ochranná opatření	53
5.2 Ochranné léčení	54
5.2.1 Ochranné léčení psychiatrické, protialkoholní a protitoxikomanické	57
5.2.2 Ochranné léčení sexuologické	58
5.2.3 Statistická data ochranného léčení	60
5.3 Zabezpečovací detence	63
5.3.1 Statistická data zabezpečovací detence	64
5.4 Analýza problémů a nedostatků ochranného léčení a zabezpečovací detence	68
5.4.1 Kritické zamyšlení nad ústavním léčením	68
5.4.2 Kritické zamyšlení nad zabezpečovací detencí	70
Závěr	73
Seznam zkratk	75
Seznam použitých zdrojů	76
Abstrakt	82
Summary	84
Klíčová slova, Key words	86

Úvod

Vzhledem k současnému vzrůstajícímu počtu osob s duševními poruchami, a to již ve velmi mladém věku, je více než nezbytné, aby otázky týkající se problémů „psyché“ byly řešeny multidisciplinárně, tedy nejenom na poli lékařské vědy, ale i vědy právní. Není možné biologické hledisko nepřičetnosti ponechávat jen na lékařských vědách, neboť znalost v těchto oblastech je i pro právníka nezbytně nutná. Objevují se pachatelé s poruchami osobnosti či s kombinací několika poruch, jakož i sexuálních odchylek a další, na což musí právo flexibilně reagovat. Impulsem byl i zastaralý systém zacházení s duševně nemocnými dospělými a samotný výkon ochranných opatření – ochranného léčení a zabezpečovací detence. Obecně je pak pro otázku trestní odpovědnosti pachatele důležité vypořádat se s otázkou přičetnosti, neboť pokud není pachatel za svůj čin trestně odpovědný, není vhodné ani účelné uvažovat o trestu, nýbrž ale nastoupí jedno z ochranných opatření.

V práci se snažím nejen obsáhnout problematiku duševních poruch z pohledu trestního práva, ale i věnovat pozornost právě výkonu opatření, která jsou tak výrazným zásahem do práv a svobod člověka. Dobám, kdy znělo Celsiovo (resp. Hippokratovo) „*Fame, plagis, vinculis, coercendus est insanus* – neboli „*Duševně nemocný musí být zkrocen hladem, bitím, nebo okovy*“ již dávno odzvonilo. Historicky se pak vývoj obracel spíše k postoji v duchu církevním. Duševně nemocní tak byli považováni za posedlí d'áblem, tudíž i místa, kde byli choří shromažďováni (*klášterní hospitaly*), byli v tomto duchu vymítání d'ábla vedeni. V 17. – 18. století se v Praze objevuje první velký ústav - Ústav pro duševně choré. A od této doby vývoj směřoval vždy k institucionalizaci, kdy postupně vznikaly velké ústavy pro duševně choré odříznuté od „zdravých“ lidí, jako např. i Ústav v Dobřanech, či v této práci často zmiňovaný Ústav v Praze – Bohnicích.¹

Otázka velkých ústavů je v posledních letech hojně propírané téma, kdy se objevují stále větší snahy o přenesení péče z ústavů do komunity. Zároveň poté, co světem otrásl virus se tyto hlasy znásobují a tlačí na rychlejší a efektivnější deinstitucionalizaci. V práci se zaměřuji též na spolupráci ministerstev v oblasti Reformy péče o duševní zdraví a jejich strategické koncepce. V rámci reformy se důraz klade nejen na přesun z institucí na péči v komunitě poskytované „peery“ – terénními pracovníky se zkušenostmi s duševními poruchami, ale též na aktivní destigmatizaci. Zaobírám se zjištěními ombudsmanky v ústavech určených pro výkon

¹ RABOCH, Jiří, PAVLOVSKÝ Pavel. *Psychiatrie*. [online]. Praha: Karolinum, 2012 [cit. 2020 – 06 - 10]. ISBN 978-80-246-1985-9. s. 11 a násl. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10960981>

zabezpečovací detence a problematikou kapacitních a jiných nedostatků. Kromě výše uvedeného je ale kladen též důraz na znaleckou činnost, která v současné době čelí novelizaci. Obsahové náležitosti znaleckých posudků nejsou opomenuty, stejně tak jako osobnost znalce a jeho vlastnosti. K nalezení je i otázka velmi kontroverzní – kastrace sexuálních delikventů a jejich úspěšnost v následném působení v běžném životě. Zajímavostí se pak jeví i statistická data získaná o výkonu a skladbě pachatelů, jimž bylo uloženo některé z ochranných opatření.

Tato práce je rozdělena na tři velké okruhy a v závěru pak na pět částí. První okruh je věnovaný vymezení základních pojmů, druhý pak znalecké činnosti a závěrečný rozebírá ukládání ochranných opatření a jejich výkon, jakož i jejich problematické aspekty.

Z podrobnějšího hlediska pak práci pojmám tak, že v první části se věnuji základním stěžejním pojmům jako je trestný čin a jeho skutková podstata. Zde je podrobně rozpracováno pojetí trestného činu, objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka. V druhé části je věnována pozornost důležitému pojmu nepřičetnost. Tento pojem je podrobně uchopen a vysvětlen, jakož i rozdělen. Zmíněna je zmenšená i zaviněná přičetnost, avšak největší důraz je kladen na dělení nepřičetnosti dle dvou základních kritérií, zejména pak kritérium biologické. Třetí část volně navazuje na část druhou, a to vymezením z forenzního hlediska nejrelevantnějších duševních poruch. Zmíněny jsou jen některé, a to takové, které představují největší zastoupení v praxi právní i lékařské v České republice. K nalezení jsou i u některých duševních poruch též právě praktické případy, které dokreslují obraz dané poruchy. Kladen je důraz na soudněznaleckou činnost, které je věnována celá čtvrtá část. V úvodu této části věnuji pozornost pojmu znalecká činnost od historie, až po současnost, s přihlédnutím k přijaté novele. Není opomenut ani znalec jakožto osoba, která má znalecký posudek vypracovat a která má tak výrazné postavení právě v otázkách duševních poruch. V konečné fázi jsou pak rozebírány vady posudků a jejich důsledky, jakož i možnost sledování duševního stavu jedince v ústavu, či při složitostech případu vypracování posudků kupříkladu vědeckým ústavem či vysokou školou. Závěrečná, tedy pátá část práce je věnována trestní odpovědnosti pachatele, resp. již samotným pojmům dvou primárních ochranných opatření v rámci ukládání sankcí dospělým. Věnuji se obsahové stránce ochranného léčení jakož i nedostatkům v této oblasti. Konkrétně zmiňuji fungování v Psychiatrickém ústavu v Bohnicích v Praze, kdy čerpám z informací přímo poskytnutých primářem MUDr. Švarcem. Jako nejzávažnější zásah pak považuji zabezpečovací detenci, a tak i tomuto tématu je věnována pozornost, jak jeho zákonnému zakotvení, tak nedostatkům. V úplném závěru práce zaujímám kritický pohled na oba zmiňované instituty a zmiňuji otázku deinstitucionalizace, která se v současnosti vznáší nad celou oblastí přístupu k osobám s nemocí duše.

1 Základní východiska

1.1 Trestný čin

Za jádro trestní odpovědnosti v českém právním řádu považujeme spáchání trestného činu. Zákonodárce pojem trestný čin vymezuje v § 13 odst. 1 zákona 40/2009 Sb., trestního zákoníku („dále jen TZ“) tímto způsobem: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“ Z výše uvedeného ustanovení dovodíme, že ne každé protiprávní jednání je trestným činem, neboť k tomu, aby dané jednání trestným činem bylo, je nutno splnit kumulativně dvě obligatorní podmínky, jimiž je protiprávnost a naplnění znaků uvedených v trestním zákoně. Protiprávnost je nutné vnímat v širším slova smyslu v kontextu celého právního řádu, kdy pak hovoříme o protiprávnosti formální, neboli také protinoremnosti. Ve smyslu formálního pojetí protiprávnosti jde o činy, jež zákon zakazuje. Protiprávnost materiální chápeme tak, že akt musí být natolik škodlivý, aby na něho trestní právo reagovalo svými prostředky. Znaky uvedené v zákoně mají dostatečně přesně vymezovat skutkovou podstatu daného trestného činu, aby tak nedocházelo ke svévoli orgánů činných v trestním řízení. Zákonodárce stanovil co je možné považovat za trestný čin a tím tak vymezil hranice trestní odpovědnosti.²

Trestní zákoník upustil od dosavadního materiálního pojetí trestného činu a zvolil pojetí formální, které v sobě zrcadlí dělbu moci vzhledem k tomu, že stanovení toho, co je trestným činem ponechává na zákonodárci a posouzení, zda byly fakticky naplněny znaky skutkové podstaty trestného činu pak na soudu.³

Definici trestného činu doprovází dva korektivy trestního bezpráví a to konkrétně zásada subsidiarity trestní represe a zásada oportunity. V návaznosti na problematiku škodlivosti a uvedený § 13 TZ můžeme vyzdvihnout právě zásadu subsidiarity trestní represe, která je upravena v § 12 odst. 2 TZ takto: „*Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.*“ Tuto zásadu si lze vyložit tak, že prostředky trestního práva slouží k užití až v takových nejzazších případech, kdy již není možné či účelné použití prostředků jiných právem nabízených. Tento korektiv souvisí s v teorii označovaným tzv. fragmentárním

² JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 135

³ Úřad vlády: Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, č. 40/2009 Dz

charakterem trestního práva, což znamená, že si zákonodárce vybírá pouze určité fragmenty, jež považuje za nutné, aby byly trestním právem chráněny. Daná zákonná proklamace v § 12, jak uvádí i důvodová zpráva, prezentuje jednu ze základních zásad trestního práva, která je rozprostřena i dále v trestním zákoníku a to: „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“, neboli není zločinu bez zákona, není trestu bez zákona. Zásada je z pohledu aplikačního, uplatnitelná při současném naplnění dvou podmínek, jimiž je právě zmíněná společenská škodlivost a situace, kdy nám nestačí jiný než trestněprávní předpis pro aplikaci k uplatnění odpovědnosti pachatele. Nezbytné pro určování míry společenské škodlivosti, či dříve nebezpečnosti, je zaměřit se na kritéria, která určují povahu a závažnost trestného činu.⁴

Tato je nutno posuzovat se zřetelem k hlediskům uvedeným v § 39 odst. 2 TZ, jež uvádí, že jsou určovány v prvé řadě významem chráněného zájmu, na který daný čin mířil, způsobem jakým byl proveden a s tím spojené následky činu, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkami a též tím, jaký byl jeho cíl.⁵

Tyto skutečnosti jsou relevantní ve vztahu k určování druhu a výměry trestu, jak plyne ze zmíněného i z § 39 TZ. Kromě výše uvedeného soud přihlíží i k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele, též k tomu, jaký život doposud vedl a zda a jaká šance je k jeho napravení. V neposlední řadě je významné chování pachatele po činu, zdali se snažil čin utajit, či zda například jakožto spolupracující obviněný přispěl k objasňování zločinu.⁶

Právo zná i delikty s nízkou mírou závažnosti a škodlivosti, jež byť nejsou v právním řádu explicitně vyjádřena, označujeme jako bagatelní delikty, jež ve své podstatě naplňují znaky určitého trestného činu, avšak trestné nejsou a jejich společenská škodlivost není natolik závažná, aby bylo nutné je stíhat v rámci trestního řízení. Zmínku o bagatelních deliktech bychom našli už v zákoně č. 140/1961, který uváděl v § 3 odst. 2 následující: „*Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu.*“, kdy ve znění tohoto se přímo zrcadlí dříve proklamované materiální pojetí trestného činu, avšak ve

⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5. s. 117

⁵ § 39 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁶ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 138 a násl.

světle dnešní právní úpravy bylo od tohoto pojmání upuštěno ve prospěch formálního pojmání, neboť odporuje výše zmíněné zásadě nullum crimen sine lege.⁷

Nesmíme opomenout výše zmíněnou zásadu oportunitas, jež je výjimkou z povinnosti státního zástupce stíhat pachatele, tedy zásady legality, neboť uvádí, že i přestože byly splněny podmínky pro stíhání pachatele, k tomu se nepřistoupí, pokud je to vzhledem k danému případu příhodné.⁸

Trestné činy mají své znaky, jak obecné, tak typové. Mezi obecné řadíme věk, přičetnost a rozumovou a mravní vyspělost u mladistvých. Znakem typovým jest pak skutková podstata trestného činu. O těchto znacích je pojednáváno dále.

1.2 Kategorizace a klasifikace trestných činů

České trestní právo v letech minulých vystřídalo princip bipartiční i monopartiční, aby se posléze přijetím zákona č. 218/2003 Sb. vrátilo zpět k modelu bipartice trestných činů. A tudíž dnes, po postupném vývoji, hovoříme o dělení trestných činů na přečiny a zločiny, jak uvádí i TZ v ustanovení § 14. Podkategorií jsou poté zvláště závažné zločiny a samostatně stojící provinění, jež je označení pro trestný čin spáchaný mladistvými. Výše bylo pojednáno o škodlivosti a závažnosti trestných činů, což je právě tím primárním důvodem tohoto dělení společně pak se stanovením odlišné trestní sazby za jednotlivé trestné činy, kdy přečinem je takový trestný čin ať už spáchaný nedbalostně či úmyslně, u kterého je horní trestní sazba nepřevyšující pět let. U zločinů zákonodárce zvolil metodu negativního vymezení a uvádí, že jimi jsou všechny trestné činy, jež nejsou přečiny a zároveň vzápětí uvádí ještě zmiňovanou podkategorii - tzv. zvláště závažné zločiny, jež jsou ty úmyslné trestné činy, na něž je stanovena horní hranice trestní sazby nejméně deset let. Vedle kategorizace také uvádíme klasifikaci trestných činů, čímž rozumíme jejich dělení dle rozlišných kritérií. V první řadě dělení dle závažnosti, které je vymezeno výše, posléze dle objektu, resp. dle hodnot, které zákon chrání, do třinácti hlav, dle toho zda činy byly spáchany konáním či opomenutím, úmyslně či nedbalostně, zda jsou materiální či formální, dle okruhu subjektů - osob, které tyto činy mohou spáchat, z hlediska času a fází vývoje činu. O většině bude

⁷ JIŘÍČEK, Pavel, MAREK Tomáš. *Řešení bagatelních deliktů*. 2014. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-8757-690-8

⁸ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016. Student. ISBN 978-80-7502-160-1. s. 132 a násl.

důkladněji pojednáno níže, avšak zde uvedu kupříkladu trestné činy materiální a formální, jimiž je v prvním případě takový čin, k jehož dokonání je třeba, aby nastal účinek vymezený ve skutkové podstatě, v druhém případě pak k tomu, aby byl čin dokonán účinku netřeba, postačí, když dojde k dokonání pachatelem tak, jak skutková podstata vymezuje. Zákon často uvádí ve vymezení subjektu „kdo“, čímž dává najevo, že spáchat ten daný čin může kdokoliv, čili jedná se o obecné trestné činy. Naopak tam, kde jsou subjekty ohraničeny a je vyžadována osoba, která oplývá určitými vlastnostmi či, která je ve specifickém postavení, hovoříme o trestných činech zvláštních. Typicky trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou, kde se tohoto trestného činu logicky dopustí pouze konkrétní osoba se specifickými vlastnostmi – matka, či v případech trestných činů proti pořádku ve věcech veřejných v Hlavě X. trestního zákoníku, subjekt ve zvláštním postavení, a to právě úřední osoba. Z hlediska okruhu subjektů, jež se dané trestné činnosti mohou dopustit, je v poslední řadě nutno zmínit tzv. vlastnoruční delikty, mezi něž řadíme ty, u nichž je vyžadováno, aby se ho pachatel dopustil „vlastními rukami“, resp. činností své vlastní individuality.⁹

Z hlediska vývoje rozlišujeme přípravu, pokus a dokonání činu. Ustanovení § 20 TZ definuje přípravu jako jednání, jež směřuje k vytváření podmínek pro spáchání zvláště závažného zločinu a pokus pak v § 21 TZ jako jednání bezprostředně směřující k dokonání trestného činu.¹⁰

Poslední, nikoli však neméně důležité, je rozlišování podle doby, po kterou je čin páchán, což je nezbytné např. v případech posuzování působnosti trestního zákoníku, neboť hovoříme o pokračujících, trvajících a hromadných trestných činech. Definici těchto pojmů nalezneme v trestním zákoníku jen v jednom případě, konkrétně v § 116, a to: „*Pokračováním v trestném činu se rozumí takové jednání, jehož jednotlivé dílčí útoky vedené jednotným záměrem naplňují, byť i v souhrnu, skutkovou podstatu stejného trestného činu, jsou spojeny stejným nebo podobným způsobem provedení a blízkou souvislostí časovou a souvislostí v předmětu útoku.*“ Explicitní vyjádření hromadných trestných činů v zákoně nenalezneme, teorie je však charakterizuje tím, že jejich podmínkou je mnohost útoků, které až v souhrnu zakládají trestní odpovědnost. Pokud

⁹ ŠÁMAL, Pavel, *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5. s. 102-109

¹⁰ Srov. § 21 TZ: „*Jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu a jehož se pachatel dopustil v úmyslu trestný čin spáchat, je pokusem trestného činu, jestliže k dokonání trestného činu nedošlo.*“

pachatel „vyvolá či ani vyvolat nemusí, anebo udržuje protiprávní stav, dopustí se spáchání trestného činu trvajících.“¹¹

1.3 Skutková podstata trestného činu a její znaky

V úvodní kapitole nazvané trestný čin, se věnuji znakům trestného činu, kde vymezuji znaky obecné, typové a kdesi na pomezí stojící protiprávnost. Právě o typových znacích bude pojednávat tato kapitola, neboť skutková podstata je právě znakem trestného činu, jež vystihuje typové znaky vymezené v zákoně, kdy právě dle skutkové podstaty rozlišíme ty které trestné činy od sebe a rozpoznáme jejich škodlivost pro společnost. Skutková podstata trestného činu je složena ze znaků, jimiž je objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka, o nichž je pojednáno důkladně v následujících oddílech.¹²

1.3.1 Objekt trestného činu

Objektem teorie rozumí společenskou hodnotu, proti níž ten který trestný čin směřuje. Jedná se o „*abstraktní duchovní hodnoty společenského řádu, které jsou předmětem ochrany v trestním právu.*“¹³

V případě zákonem pojímaným nejdůležitějším artiklem, lidským životem a zdravím, je objektem u trestných činů v hlavě I. zvláštní části trestního zákona, právě lidský život a zdraví člověka. Zákonodárce zvolil ve zvláštní části trestního zákoníku způsob členění takový, že v jednotlivých třinácti hlavách systematicky uvádí ty dané oblasti, jež je nutno chránit postupně od těch nejdůležitějších, kterými jsou právě člověk a jeho život, zdraví, svoboda, soukromí atd. Využívá tedy objektu, tohoto teoretického konstruktů, k tomu, aby rozčlenil zvláštní část trestního zákoníku a zároveň pak jednotlivé trestné činy od sebe navzájem odlišil. Objekt je nutnou složkou skutkové podstaty trestného činu, byť ale není mnohdy přímo v zákoně vyjádřen. V rámci něho se objevuje pojem zvaný ochranná funkce trestního práva, což je vedle preventivní, represivní a regulativní funkce, jedna ze základních funkcí trestního práva. Tento pak v soustavě hraje určitý

¹¹ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 163

¹² JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 168 a násl.

¹³ ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ Oto, GŘIVNA Tomáš, HERCZEG Jiří, VANDUCHOVÁ Marie, VOKOUN Rudolf a kolektiv. *Trestní právo hmotné*. 8. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 117 a násl.

prim, neboť ochrana společnosti před trestnými činy a jejich pachateli je nezbytným základním úkolem státu.¹⁴

Objekt teoreticky třídíme do třech základních skupin – dle stupně obecnosti, dle pořadí ochrany konkrétním ustanovením a dle převážného zájmu.¹⁵ Dle stupně obecnosti dělíme objekt na obecný či též rodový, který vyjadřuje pro trestní právo nejvýznamnější hodnoty, které je třeba chránit. Skupinový neboli druhový objekt, je vždy vyjádřen v konkrétní hlavě zvláštní části trestního zákoníku, rozumíme jím např. v případě Hlavy I. obsahující trestné činy proti životu a zdraví, právě život a zdraví člověka. Individuální objekt je nutný znak skutkové podstaty trestného činu a pohlížíme na něho z hlediska obecného a konkrétního. Kupříkladu u trestného činu vraždy dle § 140 TZ je individuálním objektem z pohledu obecného, zájem na ochraně života člověka a konkrétním pak ten daný život té určité osoby – např. ochrana života paní Jany. Dle pořadí rozlišujeme primární a sekundární objekty. Tím primárním, resp. hlavním objektem, rozumíme tu hodnotu, na jejíž obranu je to které ustanovení určeno a tedy to, čehož se čin přímo dotýká. Pořadím sekundárním jest hodnota, která je způsobeným činem dotčena nepřímo¹⁶, kupříkladu pokud bylo panu Ludřkovi, ženatému otci dvou nezletilých dětí, ublíženo na zdraví, což si vyžádalo dlouhodobé léčení, kdež on je hlavním živitelem rodiny, sekundárním objektem je v tomto případě právě ohrožení výživy rodiny pana Ludřka. Toto pro nás z hlediska viny není nikterak důležité, avšak při individualizaci trestu je možné to uplatnit. Vedle objektu může mít trestný čin i předmět útoku. Z tohoto dělení je patrné, že tyto dva pojmy nesmí být za žádných okolností substituovány. Předmětem útoku jsou buď osoby či věci, a to jak movité, tak nemovité, daným činem přímo postižené. Pokud tedy došlo k ohrožení či porušení předmětu útoku, hovoříme o tomto jako o účinku trestného činu. Narozdíl od objektu, není předmět útoku obligatorním, ale fakultativním znakem trestného činu, což znamená, že hledat ho u každého trestného činu v trestním zákoně pro nás nebude úspěšné, neboť je přítomen jen u některých. Důležité je též nesměšovat ho s předměty, které byly ke spáchání trestného činu použity, což je zcela evidentní u příkladu, jež uvádí prof.

¹⁴ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3. s.176 a násl., s. 24

¹⁵ ŘÍHA, Jiří. *Tabulky a schémata z obecné části trestního práva hmotného*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Beckova skripta. ISBN 978-80-7400-263-2.

¹⁶ ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ Oto, GŘIVNA Tomáš, HERCZEG Jiří, VANDUCHOVÁ Marie, VOKOUN Rudolf a kolektiv. *Trestní právo hmotné*. 8. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 120 a násl.

Šámal a kolektiv ve své učebnici a to sice: „ *V případě úmyslného útoku proti člověku spáchaného pomocí poštvaného psa je poštvaný pes prostředkem a napadený člověk předmětem útoku* “¹⁷

1.3.2 Objektivní stránka trestného činu

Dalším znakem trestného činu je jeho objektivní stránka. Teorie ji dělí na obligatorní a fakultativní znaky objektivní stránky trestného činu. Jak již z významu slova plyne, obligatorními jsou ty, jež jsou vyžadovány, tedy jež musí být nutně přítomny, kdežto fakultativní znaky objektivní stránky mohou, ale nemusí být zahrnuty v každém trestném činu. Obligatorními znaky je jednání, následek a kauzální nexus mezi nimi. Evidentním charakterem objektivní stránky je způsob spáchání trestného činu a následky tohoto jednání. Pokud jsme již výše demonstrovali, jak objekt může odlišovat jednotlivé trestné činy od sebe, v případě objektivní stránky je odlišnost ještě mnohem zřetelnější. Z hlediska trestní odpovědnosti je nepostradatelné naplnění všech obligatorních znaků objektivní stránky trestného činu, které zákon požaduje a zároveň pokud je vyžadováno i naplnění fakultativního znaku, je nutno splnit i tuto podmínku. Mezi znaky, jak je již pojednáno výše, řadíme v první řadě jednání, které je charakterizováno psychickou a fyzickou složkou, neboli vůlí a projevem této vůle.¹⁸

Jestliže tedy obsahem našich myšlenek jest například zbožné přání usmrtit druhého, dokud nebude započato v realizování a zhotmění této myšlenky, není naše smýšlení trestné, a to už historicky v duchu Justiniánových Digest a zásady „*Cogitationis poenam nemo patitur*“ nebo též „*Nobody endures punishment for thought*“, jež můžeme přeložit jako „*myšlení není trestné.*“¹⁹

Jednáním je jak konání, tak nekonání, respektive opomenutí, načež dle tohoto dělíme trestné činy na komisivní, jako je například uvěznění či poškození cizí věci a omisivní, kdy k naplnění dojde právě tím, že dotyčná osoba ničeho nekoná, např. nepodává léky a jiné. Toto členění však neberme striktně, neboť i omisivní delikt může být spáchán jak nekonáním, tak konáním, v tom případě hovoříme o jednom z dělení omisivních trestných činů, čímž jsou nepravé omisivní

¹⁷ ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ Oto, GŘIVNA Tomáš, HERCZEG Jiří, VANDUCHOVÁ Marie, VOKOUN Rudolf a kolektiv. *Trestní právo hmotné*. 8. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s.122 a násl.

¹⁸ ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ Oto, GŘIVNA Tomáš, HERCZEG Jiří, VANDUCHOVÁ Marie, VOKOUN Rudolf a kolektiv. *Trestní právo hmotné*. 8. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 123 a násl.

¹⁹ REBRO, Karol. *Latinské právní výrazy a výroky*. Přeložil Emil CHAROUS. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-915-9. s. 62

delikty. Druhou skupinou jsou omisivní trestné činy pravé, které je možno spáchat pouze čistě nekonáním něčeho příkazaného. Neméně důležitý je následek, neboli porušení či ohrožení hodnot, jež právní řád chrání. Označení trestných činů poruchových náleží těm, jejichž následkem je právě porušení, naopak v případě následku ve formě ohrožení objektu se jedná o trestné činy ohrožovací. Již v pojednání o škodlivosti bylo zmíněno ustanovení § 39 TZ, které uvádí mimo jiné, že povaha a závažnost trestného činu jsou určovány též způsobem provedení činu a jeho následky, tedy že i závažnost následku se podílí na určování škodlivosti trestného činu.²⁰

Následek je rozčleněn do 4 skupin dle závažnosti porušení právních statků a to tak, že kromě následku jako takového, rozeznáváme následek těžší, škodlivý, zvláště těžký a těžko napravitelný. Znakem základní skutkové podstaty je následek spočívající v ohrožení či poruše právem chráněného zájmu, těžší následek už bývá vyjádřen jako znak kvalifikované skutkové podstaty trestného činu, který se v zákoně vyznačuje explicitně tím, že stanovuje vyšší trestní sazbu za daný čin než v základní skutkové podstatě. Příkladem může být vražda v § 140, kdy § 140 odst. 3 písm. a) TZ uvádí usmrcení více osob, tedy jde o těžší následek. V tomto odstavci se dostáváme do zákonodárcem učiněného výčtu modifikací vraždy, za něž je v tomto odstavci 3. možno uložit až výjimečný trest dle § 54 TZ. V odst. 3 § 140 narazíme mimo jiné též na pojmy „zvláště surovým“, nebo „zvláště trýznivým“ způsobem.²¹ Zvláště surovým rozumíme v prvním případě situaci, kdy pachatel čin provede s nebyvalou brutalitou vymykající se z běžného provedení u daného trestného činu, např. pachatel po hádce oběti zasadil několik bodných ran nožem s čepelí o velikosti 15 cm do oblasti horní části zad. Po útoku odešel zpět do výčepu obsluhovat. Následně se k oběti ležící na zemi vrátil a opět ji nožem způsobil několik dalších bodných ran, které všechny směřovaly k vrchní části těla, kdy mu způsobil vážná poranění i vnitřních orgánů, načež těmto zraněním oběť podlehla.²²

²⁰ Srov. §39 odst. 2 TZ: „Povaha a závažnost trestného činu jsou určovány zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem.“

²¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif / Jiří Jelínek a kolektiv*. 2017. ISBN 9788075022301.

²² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 8 Tdo 998/2015, ze dne 17. 9. 2015

Zvláště trýznivým způsobem jsou situace, kdy oběť trpí vleklým násilím, čímž můžeme rozumět například znehybnění oběti a následně zakrytí jejího obličej, aby došlo k udušení. Zde tedy není pochyb o zcela krutých a trpkých útrapách prožívaných obětí trestného činu.²³

Může nastat situace, kdy se pachatel dopustí trestného činu, který bude považován za provedený zvláště surovým a zároveň i zvláště trýznivým způsobem, a tudíž přítomnost jednoho, nevylučuje druhý.

Nexus causalis – tento vztah mezi jednáním a následkem je nezbytný k uplatnění trestní odpovědnosti. Pokud hovoříme o tomto vztahu, rozumíme jím i vztah mezi jednáním a účinkem stejně tak jako mezi jednáním a následkem, který je okolností pro použití vyšší trestní sazby či přitěžující okolností, jednáním a škodlivým následkem a mezi dobrovolným jednáním a odstraněním hrozby při přípravě či pomoci k trestnému činu. Teorie při určování existence *nexus causalis* využívá několika metod. Jednou z nich je teorie podmínky, která vychází z toho, zda by přesně takovýto následek nastal, i pokud by nebylo učiněno konkrétní jednání. Příkladem je kauzální vztah mezi jednáním a následkem, který dle této teorie bude existovat jen, pokud by jedno bez druhého nenastalo. Odpovědnost pachatele ohraničuje zásada umělé izolace jevů a zásada gradace příčinné souvislosti. Zásada umělé izolace jevů izoluje jednání v trestněprávním smyslu, trestněprávní příčinu a trestněprávní následek.²⁴

Všechny možné příčiny protřídíme a vyvodíme pouze ty, které jsou trestněprávně relevantní. Je zcela běžné, že příčin může být hned několik, stejně tak, jako seskupení několika, může ve výsledku být tou příčinou a stejně tak může být příčina, která není trestně relevantní. Pro uplatnění trestní odpovědnosti se tedy zaměřujeme na trestněprávně relevantní příčinu a následek, čímž rozumíme situaci, kdy dojde k naplnění skutkové podstaty některého z trestných činů vymezených v trestním předpise. Neustále totiž musíme brát v potaz zásadu *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*. Jednání může být celá řada a stejně tak může vyjadřovat i různé stupně způsobení následku. „*Tedy různé příčiny a podmínky mají různý vliv na způsobení následku.*“²⁵

Avšak pouze způsobení následku není dostačující a k příčinné souvislosti se přidružuje ještě zavinění, neboť pokud osoba nevnímala způsobený následek alespoň jako možný, nemůže být za takový následek odpovědná. Pochopitelně ne všechny trestné činy vyžadují úmyslné zavinění,

²³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 8 Tdo 462/2014, ze dne 4. 6. 2014

²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 6 Tdo 681/2016 ze dne 28. 6. 2016

²⁵ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 201 a násl.

některým postačí nedbalost, což znamená, že pachatel buď alespoň musí předvídat a spoléhat, že daný následek nezpůsobí, nebo alespoň vzhledem k okolnostem a svým schopnostem má či může předvídat.²⁶

K tomuto se vyjádřil i Nejvyšší soud ve svém publikovaném rozhodnutí R 46/1963, kde právní větou bylo: „*Základním předpokladem trestní odpovědnosti je bezpečné zjištění příčinného působení jednání obviněného na trestním zákonem chráněné společenské vztahy a toho, zda toto jednání nese všechny znaky zavinění ve smyslu § 4 nebo § 5 tr. zák.*“²⁷

Pro tuto práci považuji za nutné zde sdělit, že právě zavinění budeme jen ztěžít hledat u nepřičetných pachatelů, neboť právě nepřičetnost zavinění vylučuje.

Oproti výše zmíněným obligatorním znakům stojí fakultativní, které nejsou nutným obsahem všech skutkových podstat trestných činů, avšak slouží např. k věrnému posouzení možného vyššího či nižšího stupně trestnosti činu. Rozumíme jimi předmět útoku, dobu spáchání a místo, prostředek užitý ke spáchání a též zvláštní způsob jeho provedení.²⁸

1.3.3 Subjektivní stránka trestného činu

Subjektivní stránka trestného činu, jako další znak, představuje soubor vnitřních procesů pachatele ve spojitosti s trestným činem. Stejně tak jako předchozí, i tento v sobě zahrnuje obligatorní a fakultativní znaky. V prvním případě jde o zavinění obsahující složku vědění a složku volní. Z fakultativních uvádím motiv a záměr. Jak míní Šámál: „*Zavinění je psychický vztah pachatele k určitým skutečnostem, jež zakládají trestný čin*“²⁹.

Složka první, označovaná též jako intelektuální, obsahuje vnímání a představu, tedy objektivní realitu, kterou pachatel vnímá svými smysly a také to, co přesně v dané situaci pachatel bezprostředně nevnímá svými smysly, ale které již zná a ví, čímž může být například informace,

²⁶ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 203 a násl.

²⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR, sp. zn. Tzv 8/63, ze dne 15. 5. 1963

²⁸ ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ Oto, GŘIVNA Tomáš, HERCZEG Jiří, VANDUCHOVÁ Marie, VOKOUN Rudolf a kolektiv. *Trestní právo hmotné*. 8. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 146

²⁹ ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ Oto, GŘIVNA Tomáš, HERCZEG Jiří, VANDUCHOVÁ Marie, VOKOUN Rudolf a kolektiv. *Trestní právo hmotné*. 8. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 180

že dotyčná potenciální oběť každý den kouří před kancelářskou budovou, z čehož si dovodí, že zde pracuje a během odpolední pauzy pak pravidelně chodí ven na cigaretu.

Z pohledu pachatele také můžeme některé skutečnosti považovat za takové, které nastanou, čili označujeme je jako jisté, a některé pachatel vnímá pouze jako možné, tedy není jisté, že skutečně takto nastanou. Složka druhá obsahuje chtění a srozumění. Jestliže například pachatel pobídne k ochutnání namíchaného drinku osobu A, avšak nechce dotyčné ublížit a ani neví, že drink obsahuje rozpustné soli kyseliny kyanovodíkové, nemáme žádný volní vztah. Po pachateli nevyžadujeme, aby znal doslovné znění zákona, avšak alespoň ty relevantní skutečnosti, které naplňují skutkovou podstatu daného trestného činu, by mu měly být známi. To chápeme však v rovině faktické, totiž nežádáme, aby si byl pachatel vědom toho, že pod pojmem škoda velkého rozsahu rozumíme škodu nejméně 5 milionu korun, ale aby věděl, že jím odcizené Ferrari je velmi drahý automobil, jehož pořizovací cena přesahuje miliony korun. Stejně tak po pachateli požadujeme alespoň představu, jakou má běžný laik - neznalec práva, v případech, kdy ustanovení trestního zákoníku obsahuje normativní znak skutkové podstaty a i v případech objektu trestného činu. Pachatel se též může mýlit ve výsledku jeho jednání. V tomto je pak důležité do jaké míry se jeho představa odchyluje od výsledku, neboť jestliže se plete v podstatných rysech, pak není naplněn znak skutkové podstaty po subjektivní stránce. Toto můžeme demonstrovat na případu, kdy se pachatel domnívá, že vykonává soulož s plnoletou osobou, což je na míle vzdálené od skutečnosti, načež pachatel tímto svým jednáním naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití dle § 187 TZ. Důležité vzhledem k zavinění je i to, že musí být přítomno v době činu, což odráží latinské znění zásady „*dolus antecedens aut superveniens non nocet*“, neboli, že úmysl předcházející a následný neškodí, čímž rozumíme to, že co se honí pachateli v hlavě před a po činu, respektive jakékoliv představy, jež vytváří jeho mysl, stejně tak jako jeho znalosti mimo průběh páchaní činu, jsou irelevantní. Právo rozlišuje různé míry zavinění, jak u úmyslu, tak nedbalosti, kdy prvý z nich je nadán vyšší mírou zavinění než druhý, avšak u nedbalosti je vyšší míra zavinění důležitá pro určení hrubé nedbalosti.³⁰

Každý trestný čin musí být spáchán buď úmyslně (*dolozní trestný čin*), nebo nedbalostně (*kulpozni trestný čin*), načež poté u úmyslu uvažujeme, zda byl přímý, či nepřímý a u nedbalostního zavinění, zda bylo vědomé, či nevědomé. Už z vymezení, které zákonodárce zvolil

³⁰ ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ Oto, GŘIVNA Tomáš, HERCZEG Jiří, VANDUCHOVÁ Marie, VOKOUN Rudolf a kolektiv. *Trestní právo hmotné*. 8. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 180 a násl.

v § 15 a § 16 TZ je patrný základní rozdíl a to ten, že v úmyslu nacházíme složku vědění i volní, naopak u nedbalosti složka volní schází. Jak plyne z označení úmyslný, je evidentní, že dotyčný pachatel úmyslných trestných činů vždy věděl, že porušuje či ohrožuje zájem chráněný trestním zákonem a zároveň buď přímo chtěl, či byl s existencí následku srozuměn. Kulpozního jednání se dopouští pachatel tehdy, pokud věděl, ale spoléhal, či pokud nevěděl a vědět měl a mohl. Respektive o nedbalost vědomou jde v situacích, kdy je zde vědomí pachatele, že jeho jednání je schopno porušit či ohrozit hodnoty právem chráněné, ale bez patřičných důvodů spoléhá, že k tomuto nedospěje. Jestliže však nevěděl, ač měl či mohl vědět, že jednání, jehož se dopouští je s to vyvolat protiprávní následek, jde o nedbalost nevědomou. O osobě, která nedodržela, byť byla povinna a vzhledem ke svým fyzickým a psychickým možnostem i schopna dodržet dostatečnou míru opatrnosti, hovoříme tedy jako o pachateli nedbalostního trestného činu. Někdy se však neshoduje vědění a realita, díky čemuž se dostáváme do problematiky omylu v trestním právu. Rozlišujeme omyl skutkový a omyl právní. Prvý z nich pak na negativní a pozitivní. Omyl negativní skutkový je vymezen zákonodárcem podrobně v § 18 odst. 1 TZ, a to tak, že v tomto omylu jedná pachatel v případě, že nezná ani nepředpokládá určitou skutečnost, která je znakem trestného činu a na základě jejího naplnění bude i trestně odpovědný. V těchto případech tedy nemůžeme dovozovat odpovědnost za vědomou nedbalost a už vůbec ne za úmyslný trestný čin, avšak nevědomá nedbalost zde není vyloučena. Skutkový omyl pozitivní je naplněn jestliže se pachatel například domnívá, že souloží se svou sestrou a tím naplňuje skutkovou podstatu trestného činu soulože mezi příbuznými dle § 188 TZ, avšak fakticky mu to slečna pouze namluvila a žádný příbuzenský vztah mezi nimi není. Zde posuzujeme to, že pachatel jedná v úmyslu tento čin spáchat, avšak za přítomnosti tohoto skutkového omylu je možné taková jednání trestat pouze jako přípravu či pokus trestného činu. Ve výše uvedeném § 18 avšak v odstavci 4. nalezneme pozitivní omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost, který též rozlišujeme na pozitivní, tedy zde pachatel předpokládá, že je přítomna některá okolnost vylučující protiprávnost, avšak není tomu tak. Tedy například použije obranné mechanismy, byť není vůbec ve vážnosti napaden, ale jedná se o útok ve hře či v žertu. Negativní omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost bude mít stejný význam jako pozitivní skutkový omyl.³¹

³¹ ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ Oto, GRÍVNA Tomáš, HERCZEG Jiří, VANDUCHOVÁ Marie, VOKOUN Rudolf a kolektiv. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 179 a násl.

Kromě těchto skutkových omylů uvedu ještě tři zvláštní případy. Error in objecto/in persona, neboli omyl v předmětu útoku, který je takovým omylem, kdy se pachatel například mylí v osobě na kterou útočí. Dále tzv. aberatio iactus, čili odchýlení rány, které nastává v okamžiku, kdy smrtící útok míří na osobu A, ale zasáhne osobu B. Posledním takto zvláštním případem omylu je dolus generalis, kdy smrtelný útok míněný na osobu A tuto osobu také skutečně zasáhne, avšak ne tak, jak si pachatel představoval. Kromě výše uvedených omylů v § 19 TZ zákonodárce uvádí omyl právní, který jest opět pozitivním a negativním. Pokud se osoba domnívá, že naplňuje znaky skutkové podstaty některého trestného činu, avšak náš právní řád žádný takovýto čin nezná a nedefinuje, jedná se o pozitivní právní omyl, jež nezakládá trestní odpovědnost. Naopak v případě právního omylu negativního, který také zákonodárce uvádí v § 19 TZ se pachatel domnívá, že nekoná ničeho protiprávního, přitom však naplňuje znaky některého právním předpisem známého trestného činu. K tomuto omylu přistupuje i členění na omluvitelný omyl, kteréhož se pachatel nemohl vyvarovat a na neomluvitelný, jehož se naopak pachatel vyvarovat mohl. Jak bylo v úvodu této kapitoly uvedeno, subjektivní stránka trestného činu je dělena na obligatorní a fakultativní znaky, kdežto druhé zmíněné je nutno též vymezit. Pod pojmem fakultativní znaky se ukrývá pohnutí, cíl a záměr, což jsou znaky, jenž nemusí být nutně obsaženy ve skutkových podstatách, avšak pokud jsou trestním zákonem vyžadovány, je nutno aby i tyto byly naplněny.³²

1.2.4 Subjekt trestného činu

Doposud byl vymezen objekt, objektivní stránka i subjektivní stránka, a proto je nezbytné uvést i další znak skutkové podstaty trestného činu, a to subjekt, jímž může být jak osoba fyzická, tak právnická. Trestně odpovědnou může být tedy fyzická osoba, pokud bezprostředně spáchá čin, jež je v rozporu s právem a naplní kromě znaků skutkové podstaty trestného činu též znaky obecné – věk a přičetnost. O přičetnosti bude pojednáváno ve značné míře v následujících bodech, proto se zde zaměřím pouze na věk a to konkrétně s užitím ustanovení zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže („dále jen ZSVM“), kde je uvedeno: „*Kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.*“³³

Zároveň se ZSVM důkladněji věnuje problematice odpovědnosti mladistvých a uvádí tzv. relativní trestní odpovědnost, neboli, že kromě požadovaného věku a přičetnosti je k trestní

³² JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 258 a násl.

³³ Srov. § 25 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

odpovědnosti mladistvého nutné posouzení jeho rozumové a mravní vyspělosti, díky níž by byl s to rozpoznat protiprávnost a ovládnout své jednání.³⁴

Otázkou věku a s tím spojené odpovědnosti za protiprávní jednání je protkána celá historie vzniku trestního práva. Už ve starověkém Římě věk nenechával právníky chladnými a mladí tak byli ve svých právech omezováni. Do 7 let byla například osoba považována za dítě a fakticky nemohla být subjektem žádného právního jednání, ani nemohla jednat protiprávně. Děti starší, tedy ve věku od 7 do 14 let označováni za nedospělce, byly už ale odpovědny třeba za krádeže a poškození cizí věci, načež u *pubertati proximi* bylo ke každému pachateli přístupováno téměř jako dnes, tedy tak, že bylo nutno přihlídnout k jeho rozumové a mravní vyspělosti a zjistit tak, zda je fakticky schopen rozpoznat protiprávnost svého jednání. Zároveň při exkurzu do ZSVM považují za důležité upřesnit pojem protiprávní čin, což plyne z ustanovení § 2 odst. 2 písm. ZSVM v němž zákonodárce uvedl, že pod pojmem protiprávní čin rozumí provinění, trestný čin, nebo čin jinak trestný. Pro trestné činy páchané mladistvými pak v souladu s § 6 odst. 1 ZSVM užíváme tedy označení provinění.³⁵

Od přístupu rovnosti mezi pachateli dospělými a mladistvými bylo upuštěno, k čemuž nemálo přispěl právě výše zmíněný zákon, jež přinesl do právního řádu též alternativní tresty projevující se právě výrazně v trestání mládeže. I v ZVSM nalezneme vyjádření principu ultima ratio, konkrétně v § 3 odst. 2 znějícím: „*Trestní opatření lze použít tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vazby přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona.*“³⁶

³⁴ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 205 a násl

³⁵ URFUS, Valentin, SKŘEJPEK Michal, KINCL Jaromír. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995. Právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.

³⁶ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2013. Právní instituty. ISBN 978-80-7400-450-6.

Vzhledem k obecné citlivosti samotné problematiky trestání mladistvých a zacházením s nimi bylo potřeba, aby zákonodárce zakotvil specifika této oblasti do zákona. To proto, aby tak bylo dosaženo cílů trestního práva, ale zároveň byla chráněna mladistvého nedozrálá osobnost a nebyl nikterak poškozen jeho vývoj, což vyjadřuje ZSVM i v § 3 odst. 4.³⁷

Věk je jen jedním z ukazatelů, stěžejním pro tuto práci však je otázka přičetnosti pachatele. Tento pojem je v zákoně vyjádřen implicitně, jak uvádím i v kapitole níže, nicméně teorie formuluje, že tím je nutno rozumět schopnost dotyčného být vůbec pachatelem daného činu závisející na jeho vnitřních kvalitách. Stěžejní je zde tedy zjištění, zda byl pachatel v době činu s to definovat, zda jeho jednání je protiprávní i ho ovládnout.

³⁷ Srov. § 3 odst. 4. zákona 218/2003 Sb, o soudnictví ve věcech mládeže: „*V řízení podle tohoto zákona je třeba postupovat s přihlédnutím k věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti osoby, proti níž se vede, aby její další vývoj byl co nejméně ohrožen a aby projednávané činy a jejich příčiny i okolnosti, které je umožnily, byly náležitě objasněny a za jejich spáchání byla vyvozena odpovědnost podle tohoto zákona. Řízení je přitom třeba vést tak, aby působilo k předcházení dalším protiprávním činům. Orgány činné podle tohoto zákona přitom spolupracují s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí.*“

2 Nepříčetnost

V pasáži věnované pachateli bylo již zmíněno, že nejen pro účely této práce je nutné se vypořádat s pojmem příčetnost, resp. nepříčetnost a jejími kritérii. Již historicky bychom našli zmínky v právním řádu o osobách s duševní poruchou, u nichž staří Římané používali slovních spojení jako *furiosi* či *mente captis* („padlý na hlavu“). Objevují se tak spojení jako „*Furiosi nulla voluntas est*“ - neboli duševně nemocný nemá vůli, či „*furiosus solo furore punitur*“ - jediným trestem šílenosti je jeho šílenství čili, že duševní porucha jest dostatečným trestem pro pachatele a dalšího trestání netřeba.³⁸

Odpovědný za své jednání už v dobách *Lex duodecim tabularum* nebyl člověk duševně nemocný a u těchto šílených bylo nutno ustanovit tzv. *curator furiosi*, neboli opatrovníka, jež bude za ně oprávněn činit potřebné právní úkony. Na tyto osoby bylo pohlíženo tak, že nejsou nadáni vůlí a nemají tedy dostatečnou způsobilost jednat, a to jak v souladu s právem, tak v rozporu s ním.³⁹

Doby, kdy i marnotratník byl považován za duševně nemocného, jsou na míle vzdálené, avšak zmínky o specifickém nahlížení na tyto osoby jsou důkazem pokrokové latinské právní vědy.

Autorky Císařová a Vanduchová ve své příručce ministerstva spravedlnosti zabývající se nepříčetnými pachateli uvádí například zajímavý exkurz do dob minulých, konkrétně do roku 1604, kdy Sir Edward Coke, anglický soudce a politik, srovnával osoby šílené s „*wild brutes who are without reason*“ neboli s těmi, jež jsou surovci bez zjevné příčiny. Uvedl, že žádné zločiny či vraždy nemohou být spáchány bez zločinného úmyslu, nebo za tímto zločinným účelem, a též osoby, jež si vzhledem ke svému stavu myslí počínají více jak zvířata než lidé, nemají být za své jednání trestně odpovědní. Rozlišoval v tomto smyslu čtyři skupiny osob, kdy do první z nich řadil tzv. *Non compos mentis*, což bychom mohli volně přeložit jako psychicky či mentálně nezpůsobilé, druhou skupinou byli idioti či blázni, ve třetí pak ti, jež byli Bohem obdařeni dobrou pamětí, avšak zásahem Boha o ni byli připraveni. Poslední skupinou byly osoby, jež se o ztrátu svých mentálních schopností připravily svým vlastním přičiněním.⁴⁰

³⁸ REBRO, Karol. *Latinské právníké výrazy a výroky*. Přeložil Emil CHAROUS. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. 2012. ISBN 978-80-7357-915-9. s. 117 a násl.

³⁹ URFUS, Valentin, SKŘEJPEK Michal, KINCL Jaromír. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995. Právníké učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 76

⁴⁰ POA, Edward. *Handbook of Forensic Assessment: Psychological and Psychiatric Perspectives*. Journal of the American Academy of Psychiatry [online]. 2012, 40(4), [cit. 2020 - 02 - 20]. ISSN 10936793. s. 587-589

Další zmínku můžeme najít i ve významné kodifikaci – Constitutio criminalis Theresiana (1748) neboli tzv. Hrdelním řádu Marie Terezie. V tomto posledním trestním zákoníku před osvícenskou dobou, který byl už ve své době zpátečnický a z dob feudalismu si sebou vzal i všechny nedostatky trestního práva té doby, jsou uváděny odlišnosti ve vztahu k osobám duševně chorým. Potrestání zde bylo pomstou pachatelů za provedený čin a tresty byly značně kruté a nelítostné, kdy stěžejním cílem bylo získat přiznání, avšak takto trestány nebyly např. osoby šlechtického stavu, nedospělí či právě duševně nemocní.⁴¹

V časech modernějších nalezneme např. ve Všeobecném zákoníku občanském v § 21 toto: „*Kdož pro nedostatek let, pro duševní vadu nebo jiné poměry nejsou způsobilí sami své záležitosti řádně spravovati, jsou pod zvláštní ochranou zákonů. Sem náležejí: děti, které ještě nedokonalý roku sedméno, nedospělci, kteří ještě nedokonalí roku čtrnáctého, nezletilci, kteří ještě nedokonalí roku dvacátého čtvrtého svého života, pak: zuřiví, šílení a blbí, kteří jsou užívání svého rozumu buď zcela zbaveni, neb alespoň nejsou s to poznati následky svých činů, rovněž ti, jimž jakožto osobám prohlášeným za marnotratníky, soudce zakázal další správu jejich jmění, konečně nepřítomní a obce*“, anebo § 48: „*Zuřiví, šílení, blbí a nedospělí nemohou učiniti platnou manželskou smlouvu.*“⁴²

Jak píše Císařová a Vanduchová čerpající z Trestního práva obecného Dr. Solnaře a ze zákona č. 117/1852 o zločinech, přečinech a přestupcích v Dílu I., Hlavě první „O zločinech a vůbec“ v § 2, kde byly vymezeny důvody vylučující zlý úmysl následovně:⁴³ „*Proto nepřičítá se konání neb opominutí za zločin:*

- a) Když pachatel zcela zbaven jest užívání rozumu,*
- b) Když skutek při střídavém pominutí smyslů vykonán byl v čase, pokud pominutí trvalo, anebo*
- c) V úplném opilství, ve kterémž se pachatel připravil, zločinu v úmyslu nemaje, anebo v jiném pomatení smyslů, v němž sobě činu svého vědom nebyl,*

⁴¹ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-80-8721-239-4. s. 191 a násl.

⁴² Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský, § 48

⁴³ CÍSAŘOVÁ, Dagmar, VANDUCHOVÁ Marie. *Nepřičetný pachatel: (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti: srovnávací studie)*. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky.

SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné: část obecná*. Praha: Nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947. [online]. 1947 [cit. 2019 – 11 - 18]. s. 68 a násl.

- d) zrušeno
- e) *Když se při tom přihodil takový omyl, pro který nebylo lze v činu spatřovati zločin,*
- f) *Když zlo povstalo náhodou, nedbalostí anebo z neznalosti následků činu*
- g) *Když skutek se stal z neodolatelného donucení nebo u výkonu spravedlivé nutné obrany.*⁴⁴

Jak bylo již uvedeno v úvodní části práce, pro trestní odpovědnost pachatele je nezbytné, aby se dopustil trestného činu, jak říká TZ § 13 odst. 1, a též naplnil znaky v trestním zákoně, kterými chápeme naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu, věku a přičetnosti. Zákonodárce explicitně přičetnost nedefinuje, uvádí však v trestním zákoníku pojem nepřičetnost a to tak, že trestně odpovědný nemůže být ten, kdož v době spáchání trestného činu nemohl rozpoznat protiprávnost svého činu či ovládnout své jednání v důsledku duševní poruchy, avšak stačí nepřítomnost jen jedné z nich.⁴⁵

Aby došlo k naplnění nepřičetnosti, je nutno současně splnit jak kritérium psychologické, tak právě i biologické, které zakládá duševní porucha. Z výše uvedeného je též patrné, že u nepřičetného nelze hovořit o zavinění, neboť nepřičetnost zavinění vylučuje. Je tomu tak proto, že stav nepřičetnosti znamená, že u osoby chybí schopnost rozpoznávací, a tedy není možná ani nejnižší forma zavinění – nevědomá nedbalost, nebo chybí schopnost ovládací – tedy chybí svoboda vůle jako předpoklad zavinění, či obojí.⁴⁶

Nepřičetnost není slovo stejného významu jako duševní porucha, nepřičetnost je pojmem právním a jako s takovým s ním i právo pracuje.

Náš trestní zákoník chápe nepřičetnost stejně jako německý trestní zákoník, rozdíl je pouze v pojmosloví, kdy hovoří o „*Schuldunfähigkeit wegen seelischer Störungen*“ neboli *nezpůsobilosti k vině* v důsledku duševní poruchy, nikoli o nepřičetnosti.⁴⁷

Americké trestní právo explicitně nedefinuje nepřičetnost, což můžeme považovat za v mnohém vhodný a v mnohém naopak nevhodný prvek, avšak pozitivně je toto vnímáno

⁴⁴ Srov. Čl. I, § 2 zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1927

⁴⁵ Srov. § 26 TZ: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost, nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“

⁴⁶ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 233

⁴⁷ KÜHL, Kristian. *Strafgesetzbuch: Kommentar / bearbeitet von Kristian Kühl*. 2011. ISBN 978-34-0660-993-0.

z hlediska rychlé reakce na změny a celý angloamerický právní systém je tedy mnohdy vnímán jako více flexibilní a otevřený. V oblastech tohoto právního systému je využíván institut tzv. testů nepřičetnosti, které slouží k posuzování, zda-li byl pachatel v době spáchání činu přičetným či nikoli. Jedná se o *M'Naghten test*, *irresistible impulse test*, neboli test neodolatelného či nepřekonatelného nutkání, *ALI test* – test podle Modelového trestního zákoníku a *Durham test*. Každý z nich obnáší výhody i nevýhody, nejznámějším je asi právě prvně zmíněný, který byl značně kritizován. Byl takto pojmenován a vznikl díky činu, kdy Daniel M'Naghten zastřelil tajemníka při snaze usmrtit tehdejšího premiéra. Byl vynesena rozsudek znějící na „*not guilty by reason of insanity*.“ Tento test tedy považuje pachatele za nepřičetného, jestliže v době, kdy spáchal trestný čin, byla u něho přítomna duševní porucha v důsledku níž nebyl schopen rozpoznat povahu a závažnost činu, a nebo byl sice schopen rozpoznat jeho povahu, ale nebyl schopen rozpoznat jeho škodlivost.⁴⁸

Dnešní pojetí nepřičetnosti je děleno do dvou kritérií, a to do kritéria tzv. psychologického resp. někdy označovaného jako juristické kritérium a do druhého, stěžejního pro tuto práci, a to tedy biologického čili lékařského, kterým je právě duševní porucha, jež bude stejně tak jako toto kritérium důkladně rozpracováno v následujících kapitolách.

2.1 Zmenšená přičetnost

Pod tímto označením teorie vnímá stav pachatele v němž v důsledku duševní poruchy je „výrazněji zeslabena schopnost pachatele rozpoznat, že spáchaný čin je protiprávní, nebo schopnost ovládat své jednání.“⁴⁹

Německý spolkový zákoník používá označení „*Verminderte Schuldfähigkeit*“ tedy *sníženou způsobilost k vině*, nicméně jde pouze o jiný výraz, jinak se významově a obsahově v závěru německé pojetí a naše neliší.⁵⁰

V případě zmenšené přičetnosti se jedná o pouhé významné oslabení schopností – rozpoznávací a určovací. Důležitým rozdílem oproti nepřičetnosti jako takové je to, že pachatel,

⁴⁸ WEAVER, Russell L. *Criminal law: cases, materials & problems*. St. Paul, MN: Thomson/West, c2002. ISBN 031-42-2690-7

⁴⁹ Srov. § 27 TZ: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně přičetný.*“

⁵⁰ KRUK, Jiří. § 21 *Snížená způsobilost k vině*. In: KRUK, Jiří. *Trestní zákoník Spolkové Republiky Německo*, stav 01.08.2013. 1. vydání. [online]. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013. [cit. 2019 – 11 - 18]

který se dopustí trestného činu ve stavu zmenšené přičetnosti je trestně odpovědný za spáchaný čin a to, kde se tento fakt odrazí je až v přístupu orgánů činných v trestním řízení směrem k pachateli, neboť zde bude nutno užití specifického postupu z hlediska určování sankcí. Z hlediska speciálního postupu nám vypomůže zákonodárce v ustanovení § 40 odst. 1 TZ a § 25 odst. 2 ZSVM, kde se uvádí, že soud přihlédně ke zmenšené přičetnosti pachatele v době spáchání činu, pokud si však tento stav nepřivodil byť z nedbalosti požitím návykové látky sám. V případě mladistvého v ZSVM pak přihlíží soud ke zmenšené přičetnosti pachatele, pokud se mladistvý dopustil provinění, které si přivodí i vlivem návykové látky. K tomuto soud přihlíží vždy, avšak v případě tzv. fakultativních důsledků, jimiž je uložení ochranného léčení dle § 99 TZ, snížení trestu pod dolní hranici za současného uložení ochranného léčení § 40 TZ, upuštění od potrestání s uložení ochranného léčení § 47 TZ, upuštění od potrestání s uložení zabezpečovací detence § 47 TZ a upuštění od uložení trestního opatření za současného uložení ochranného léčení či zabezpečovací detence, se k těmto přihlíží jen a pouze, pokud jsou splněny předpoklady v příslušném ustanovení zákona. Zmenšená přičetnost je relevantní i v případě, kdy je orgány činnými v trestním řízení řešena otázka závažnosti a škodlivosti činu pro společnost vzhledem k úvahám o uložení adekvátního trestu.⁵¹

2.2 Zaviněná přičetnost

Jak vyplývá z označení, zde je dominantním prvkem právě to, že se pachatel do stavu nepřičetnosti přivádí svým vlastním přičiněním, konkrétněji půjde o případy, kdy si takový stav přivodí požitím návykové či omamné látky. Zákonodárce se o definici těchto pojmů pokusil v § 130 TZ, avšak někteří odborníci toto příliš nevítají, neboť návykovost nevnímají jako stěžejní znak v dané věci. Otázka posuzování odpovědnosti pachatele za čin spáchaný „pod vlivem“ je náročnou disciplínou a ne vždy je snadné posoudit, v jakém mentálním stavu byl pachatel před a poté, co „požil“, a také jaký dopad požití způsobilo. Pokud byl pachatel před spácháním činu přičetný, avšak činu se dopustil již ve stavu nepřičetnosti, rozpoznáváme tři situace označované jako: „*actio libera in causa dolosa*, *actio libera in causa culposa* a tzv. *Rauchsdelikt – trestný čin opilství v § 360 TZ*.“ Pokud se osoba posilnila alkoholem, aby si dodala odvahy a mohla tak úspěšně dokonat čin, jež naplňuje znaky skutkové podstaty některého z trestných činů, bude za toto své jednání odpovědná v plném rozsahu a hovoříme o tzv. *Actio libera in causa dolosa*. Naproti tomu

⁵¹ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 216 a násl.

v situacích, kdy pachatel, i přestože ví, že ho čeká pracovní den jako řidiče kamionu chystajícího se na dlouhou pracovní cestu, požije v notné míře alkoholické nápoje, usedne za volant a během liknavé jízdy sjede z vozovky na komunikaci určené pro chodce a zde dojde ke srážce kamionu s osobou na komunikaci se vyskytující, což jí vzhledem k rychlé jízdě způsobí zranění tak vážná, jež se neslučují se životem, dopustí se tento řidič takového jednání, za které bude, jakožto za nedbalostní trestný čin, plně odpovědný. Jiným případem je pak spáchání trestného činu, který byl učiněn ve stavu nepřičetnosti vzhledem k požití alkoholu, což způsobilo vymizení schopnosti ovládací a určovací. U trestného činu opilství dle § 360 TZ jde o situace, kdy se pachatel užitím či požitím alkoholu, či jiné návykové látky přivede do stavu nepřičetnosti a v tomto se dopustí činu jinak trestného. Zásadní odlišností od zmíněné *actio libera in causa* je to, že u vlastnoručního deliktu opilství dle § 360 odst. 1 TZ je pachatel odpovědný pouze za přivedení se do stavu nepřičetnosti, nikoli za čin v něm spáchaný. Případy, kdy se pachatel s úmyslem spáchat trestný čin opije a vlivem alkoholu se tak stane nepřičetným, či dopustí se činu trestného z pouhé nedbalosti, bude odpovědný dle *actio libera in causa dolosa* či *culposa*, nikoli však za trestný čin opilství.⁵²

Demonstrovat výše uvedené lze na praktickém případě, kdy dle § 360 TZ byl odsouzen nejmenovaný pachatel, který s nožem s délkou čepele 12 cm chytl zezadu pod krkem nezletilého poškozeného a způsobil mu hlubokou řeznou ránu na krku o délce 10 cm. Nůž pronikl kůží, podkožím a též svaly až k průdušnici, kdy tato byla poraněna, načež došlo k výraznému krvácení, což mohlo vést ve svém důsledku ke smrti nezletilého. Dále pachatel pokračoval k napadení dospělé osoby, která se snažila bránit, avšak pachatel ji bodl nožem do levé přední strany hrubníku s vbodem o šíři 25 mm, kde nůž pronikl těsně kolem srdce, ale čepel zasáhla levou plíci, čímž byl ohrožen na životě, a jež mu způsobilo krvácení a průnik vzduchu. Dále mu způsobil povrchové řezné rány v oblasti obličeje. Tento pachatel byl rozsudkem Krajského soudu odsouzen za zločin opilství dle § 360 odst. 1 TZ, jelikož tento čin spáchal v psychotickém stavu, který si však díky požití marihuany přivodil sám. Toto požití u něho vedlo k tomu, že se dopustil přivedení se do stavu nepřičetnosti nedbalostním jednáním a v tomto stavu nemohl tedy rozpoznat protiprávnost svého jednání a to ovládnout.⁵³

⁵² JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část / Jiří Jelínek a kolektiv*. 2019. ISBN 978-80-7502-380-3

⁵³ Informace získané pro účely této práce na podkladě Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové v rámci praxe na Okresním soudě v Chrudimi v období 08 – 11/2019

2.3 Juristická kritéria nepřičetnosti

Tímto kritériem se tato práce nebude příliš důkladně zabývat, neboť je primárně založena na kritériu druhém – biologickém, neboli lékařském. Avšak pro kontext je naprosto nezbytné zmínit i juristické kritérium. Tím rozumíme právě výše již zmiňovaný nedostatek schopnosti rozpoznat protiprávnost svého jednání a to též ovládnout, resp. jde o chybějící um rozpoznávací a určovací.

Právě schopnosti rozpoznávací a ovládací mají stěžejní význam z hlediska trestní odpovědnosti pachatele, načež biologické kritérium je relevantní právě v okamžicích, kdy duševní stav člověka vede k vymizení alespoň jedné z výše uvedených schopností. Přičetným jest tedy ten, kdo oplývá oběma schopnostmi – tedy je schopen rozpoznat protiprávnost svého jednání a to též také ovládnout, respektive i každý, kdo je duševně zdravý. Avšak není možné slučovat pojem nepřičetnost s duševní poruchou, neboť to, že je osoba duševně chorá jí automaticky nečiní nepřičetnou. Sama duševní porucha u pachatele přítomna v době spáchání činu musí vést k tomu, že pachatel je zbaven alespoň jedné ze základních schopností. Z hlediska schopnosti rozpoznávací je nezbytné zmínit, že pachatel vzhledem ke své duševní nemoci nechápe dosah „svého jednání avšak schopnost přesně odhadnout míru škodlivosti a nebezpečnosti jeho činu se nevyžaduje.“⁵⁴

Mohou nastat situace, kdy pachatel plně vnímá co činí, je si vědom svého jednání, k němu se i třeba následně dozná, avšak není schopen pochopit závažnost a nebezpečnost tohoto činu, což je typické např. pro osoby stížené schizofrenií, jejichž vřravé hlasy je nutí činit něco, co v jejich chápání považují např. za záchranu lidstva apod. Uvedme si příklad, kdy žena trpící paranoidní schizofrenií slychává ve své hlavě hlasy, jež jí našeptávají, že jí její matka vždy, když bere nůž do ruky, chce usmrtit, a proto jí musí odstranit, pokud si chce zachránit svůj vlastní život. Daná žena hlasům podléhá a během situace, kdy matka drží v ruce kuchyňský nůž, zaútočí a usmrtí ji, načež u výslechu argumentuje sebeobranou a ve svém jednání nevidí nic neadekvátního, protiprávního a společensky nebezpečného. Nedostatkem schopnosti určovací pak rozumíme situace, kdy pachatel ví, že jeho jednání je pro společnost nebezpečné, že je v rozporu s právem, avšak není schopen se ovládnout, což je zcela typické pro pudové jednání pachatelů parafiliků. Tyto obě schopnosti výše uvedené nesmíme brát v potaz izolovaně, nýbrž ve vztahu k danému spáchanému trestnému činu, jelikož pachatel může být schopen porozumět protiprávnosti těžkého trestného činu, avšak v případě deliktu menší závažnosti není způsobilý jej pochopit. Vzhledem k tomuto

⁵⁴ CÍSAŘOVÁ, Dagmar, VANDUCHOVÁ Marie. *Nepřičetný pachatel: (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti : srovnávací studie)*. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky. s. 9

teorie zná pojem tzv. parciální nepřičetnosti, což je právě situace, kdy pachatel oplývá oběmi schopnostmi vůči jednomu trestnému činu a naopak vůči druhému jsou neexistujícími.⁵⁵

Trestní zákoník v § 26 uvádí, že nedostatky schopnosti rozpoznávací a ovládací musí být přítomny v době spáchání činu, tedy před činem je vzhledem k neexistenci kauzálního nexu pro nás irelevantní, avšak teorie se pozastavuje též nad těmi pachateli, u nichž nastane duševní porucha až poté, co již čin spáchali. Takové osoby pak není účelné a smysluplné trestat, neboť se zde vytrácí zásadní smysl represivní trestní politiky a tedy fakt, že nejsou schopni chápat důvod jejich trestání, brzdí efektivnost represe. V takovýchto případech nastupuje ustanovení § 11 odst. 1 písm. g) TŘ, které uvádí, že není možné zahájit trestní stíhání, v případě že již bylo zahájeno, nemá se v něm nadále pokračovat a musí být zastaveno.⁵⁶

2.4 Biologická kritéria nepřičetnosti

Pod pojmem biologická kritéria nepřičetnosti chápeme duševní poruchu respektive poruchy, neboť nezdědkakdy se setkáváme s komorbiditou. V teorii můžeme najít i pojem „nemoc“ či „onemocnění.“ Od tohoto označení bylo ale, jak je zřejmé z diagnostického klasifikačního standardu pro klinické i výzkumné účely, jímž je Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. Revize („dále jen MKN-10“) upuštěno, a nadále se již využívá pojmu „porucha“, což bude též stěžejní slovo v této práci. Výše zmíněná klasifikace nemocí pod poruchou rozumí „*klinicky rozpoznatelný soubor příznaků, nebo chování, který je ve většině případů spojený s pocitem tísně a narušením funkce.*“⁵⁷

U mnoha autorů se setkáme s promiskuitním používáním pojmů duševní porucha, duševní choroba a duševní nemoc. I sami znalci naráží při zpracovávání posudků na otázky, zda obviněný trpí některou duševní nemocí či snad chorobou. Označení choroba je dnes již nevyužívaným

⁵⁵ CÍSAŘOVÁ, Dagmar, VANDUCHOVÁ Marie. *Nepřičetný pachatel: (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti : srovnávací studie)*. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky. SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné: část obecná*. Trestní právo hmotné: část obecná / Vladimír Solnař [online]. 1947 [cit. 2019 – 11 - 18]. s. 68 a násl.

⁵⁶ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 213 a násl

⁵⁷ PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing. 2012. Psyché. ISBN 978-80-247-4332-5. s. 32

pojmem, kdy se tak z historického hlediska označovaly choroby psychotické, jako např. schizofrenie.⁵⁸

Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu publikovaným pod sp.zn. 30 Cdo 3061/2012 musí být též rozlišována duševní porucha a duševní nemoc, neboť pojem druhý je užší. Též určitá psychická abnormalita může být duševní poruchou, nikoli však duševní nemocí. Duševní choroba pak může mít spouštěč v podobě duševní choroby samotné, či v jiné nemoci, případně existuje velké množství případů, kdy je vyprovokována užíváním návykových látek, jakými je typicky alkohol.⁵⁹

Duševní nemoc bychom dle Bašteckého mohli spíše podřadit pod duševní poruchu chorobného charakteru, čili jde o takovou poruchu, jež je nezávislá na jednání fyzické osoby, neboť je důsledkem nemoci.⁶⁰

Definici duševní poruchy však již nalezneme i v § 123 TZ: „*Duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.*“ Otázkou však je, zda je toto vymezení opravdu tím dobrým počinem, či nikoli. Dnešní úprava je totiž kritizována odborníky z důvodu přílišné kazuističnosti, což do budoucna vnímají jako, kulantně řečeno, nešťastné. V definici jde tedy o úzce vymezené případy, výklad a popis určitého případu, nikoliv však o vymezení několika, čili množiny případů, což bezpochyby s postupem času, vývojem vědy a změnou ve společnosti, může být pocítěno, když již někteří pachatelé s poruchou s níž nezapadnou do této definice, budou potrestáni, nikoliv však léčeni, což se v závěru pochopitelně mine účinku.⁶¹

S rozvojem vědy a též změnou společnosti je běžné, že se mění i vnímání toho, co je „normální“ a co již považujeme za patologické chování. Není tomu kupříkladu tak dávno, kdy se i homosexualita přestala léčit a označovat jako nemoc.⁶²

⁵⁸ BAŠTECKÝ, Jaroslav. *Základy soudní psychiatrie*. I. Obecná část/J. Baštecký a kolektiv; Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví. Subkatedra soudní psychiatrie a psychologie [online]. 1997. [cit. 2020 – 02 - 13].

⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 30 Cdo 3061/2012 ze dne 21. 12. 2012

⁶⁰ BAŠTECKÝ, Jaroslav. *Základy soudní psychiatrie*. I. Obecná část/J. Baštecký a kolektiv; Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví. Subkatedra soudní psychiatrie a psychologie [online]. 1997. [cit. 2020 – 02 - 13]. s. 73

⁶¹ BERAN, Karel, HERCZEG Jiří, ŘÍHA Jiří, NAVRÁTILOVÁ Jana, GRÍVNA Tomáš, VANDUCHOVÁ Marie, JELÍNEK, Jiří, a kolektiv. *O novém trestním zákoníku: sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnícké dny, květen 2009, trestněprávní sekce*. Praha: Leges, 2009. Teoretik. ISBN 978-80-87212-21-9.

⁶² Srov. PLACHÝ, Jiří, PEJČOCH Ivo. *Velké kriminální případy*. Praha: Academia, 2016. První republika. ISBN 978-80-200-2554-8.

Stejně tak vystupují do popředí i kulturní rozdíly v pojmání normality, výrazné odchylky od běžného, standardně viditelného chování, jsou však všude považovány za *nenormální*.

Německý trestní zákoník v § 20 definuje pachatele s duševní poruchou jako nezpůsobilého k vině a to následujícím způsobem: „*Bez viny jedná, kdo při spáchání činu je pro duševní poruchu mající povahu nemoci, pro hluboké narušení vědomí nebo slabomyslnost anebo pro jinou těžkou duševní úchylku neschopen rozpoznat protiprávnost činu nebo jednat podle tohoto rozpoznání.*“⁶³

Po obsahové stránce je evidentní, že se neliší od našeho pojmání duševní poruchy v § 123 TZ. StGB rozlišuje také na biologické a psychologické kritérium nepřičetnosti tedy „*die biologische Komponente a die psychologische Komponente der Schuldunfähigkeit*“, kdy u biologického kritéria nepřičetnosti udává členění na tři skupiny, tedy za „1. *die krankhafte seelische Störung*“ neboli v podstatě doslova patologické duševní poruchy, rozuměj v pojmosloví našeho právního řádu tedy duševní poruchy plynoucí z duševní nemoci, kde Kühn v komentáři uvádí ještě sekundární dělení a sem řadí „*hirnorganischen Prozess*“ – organické poruchy mozku (tzv. exogenní psychózy) a zároveň též tzv. endogenní psychózy jako je dle Kühla *Zyklothimie* (maniodepresivní psychóza-cyklothymie).

V druhé skupině uvádí „*die tiefgreifende Bewusstseinsstörung*“, hluboké poruchy vědomí a ve třetí „*der Schwachsinn oder eine andere schwere seelische Abartigkeit*“ - mentální retardace a další těžké asociální poruchy, mezi něž patří psychopatie, poruchy osobnosti, neurózy, dokonce i ADHD, a konečně i „*Triebstörungen*“ čili sexuální odchylky.⁶⁴

Český zákonodárce v § 123 TZ ale klasifikuje duševní poruchy následujícím způsobem:

- a) *Duševní poruchy vyplávající z duševní nemoci*
- b) *Hluboké poruchy vědomí*
- c) *Mentální retardace*
- d) *Těžké asociální poruchy osobnosti*
- e) *Jiné těžké duševní nebo sexuální odchylky.*

⁶³ KRUK, Jiří. § 20 *Nezpůsobilost k vině v důsledku duševní poruchy*. In: KRUK, Jiří. Trestní zákoník Spolkové Republiky Německo, stav 01. 01. 2014. 2. vydání. [online]. Praha: C. H. Beck, 2014. [cit. 2019 – 11 - 18]

⁶⁴ KÜHL, Kristian. Strafgesetzbuch: Kommentar / bearbeitet von Kristian Kühn. 2011. ISBN 9783406609930. s. 146 a násl.

Duševní poruchou může být ale i „*krátkodobá porucha psychických funkcí, hluboká porucha vědomí, slabomyslnost a jakákoli jiná těžká duševní odchylka, jestliže měla za následek ztrátu nebo zmenšení rozpoznávacích či ovládacích schopností (např. jednorázový stav opilosti, drogové opojení, hypnóza atd.)*“⁶⁵

⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 30 Cdo 1560/2011 ze dne 15. 2. 2012

3 Duševní poruchy a jejich forenzní význam

Obecně můžeme přistoupit k nahlížení na duševní poruchu z pohledu syndromů či příčin – psychopatologické příznaky duševní poruchy nebo nozologické pojetí, kdy zkoumáme etiopatogenezi poruchy. Je velice složité a z mého pohledu i nemožné rozřazovat duševní poruchy dle příčin, neboť u mnohých příčiny jejich vzniku doposud nebyly objasněny, či se na nich odborná obec zcela neshoduje. Nicméně k tomu, aby odborníci našli společnou řeč, bylo potřeba vytvořit také společný jazyk. Je zcela běžné, že se názory odborníků v oblasti problematiky duševních poruch různí, nebylo tudíž vhodné a možné vytvořit klasifikaci, která by vycházela z dělení poruch dle příčin jejich vzniku, proto bylo nutné hledat cestu v symptomatice a popisnosti. Podle společných znaků tak došlo k vytvoření Mezinárodní klasifikace nemocí MKN.⁶⁶

Různé poruchy mají také různý forenzní význam, neboť fakt, že někdo trpí duševní poruchou ihned neznamená, že bude zároveň za své jednání trestně neodpovědný, neboť jednal ve stavu vylučující odpovědnost. V dalších podkapitolách tak uvádím výčet nejrelevantnějších duševních poruch pro trestní právo, kdy základním vodítkem pro rozřazení byla právě mezinárodní klasifikace nemocí MKN – 10. revize.

Tabulka č. 1 – V. F00-F99 Poruchy duševní a poruchy chování⁶⁷

F00–F09	Organické duševní poruchy včetně symptomatických
F10–F19	Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek
F20–F29	Schizofrenie, poruchy schizotypální a poruchy s bludy
F30–F39	Afektivní poruchy (poruchy nálady)
F40–F48	Neurotické, stresové a somatoformní poruchy
F50–F59	Syndromy poruch chování, spojené s fyziologickými poruchami a somatickými faktory
F60–F69	Poruchy osobnosti a chování u dospělých
F70–F79	Mentální retardace
F80–F89	Poruchy psychického vývoje
F90–F98	Poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a v dospívání
F99	Neurčená duševní porucha

⁶⁶ RABOCH, Jiří, PAVLOVSKÝ Pavel. *Psychiatrie* [online]. Praha: Karolinum, 2012 [cit. 2020 – 06 - 10]. ISBN 978-80-246-1985-9. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10960981>

⁶⁷ Ústav zdravotnických informací a statistik ČR. *Poruchy duševní a poruchy chování*. 2018 [online]. © WHO / ÚZIS ČR. 27. 12. 2019. [cit. 2020 - 01 - 13]. Dostupné z: <https://old.uzis.cz/cz/mkn/index.html>

3.1 Organické duševní poruchy včetně symptomatických

Pod pojmem organické duševní poruchy včetně symptomatických chápeme ty poruchy, u nichž jsou příčinami převážně nemoci, úrazy, nebo jiná poškození mozku, která pak mohou být primární či sekundární. Primárním poškozením mozku, nebo také dle Pavlovského⁶⁸, přímé postižení mozku, může být způsobeno rozličnými úrazy, nádorovými a jinými onemocněními. Sekundárním poškozením pak rozumíme takové poškození u něhož nedošlo k zasažení pouze mozku, ale kde je postižen dále i jiný orgán. Raboch a Zvolský uvádí pod organickými duševními poruchami včetně těch symptomatických ty poruchy, u nichž je příčinou *postižení centrální nervové soustavy*. Symptomatické pak dělí do třech skupin a to na ty, u nichž je primárně patrná *systémová choroba*, u nichž je patrná choroba, která má příčinu jinde než v mozku a za třetí *pak akutní či chronické intoxikace*.⁶⁹

Jiráček, Uhrová a Pavlovský organicky podmíněné duševní poruchy třídí na „*demenci a jiné poruchy kognitivních funkcí, deliria a další organické psychické poruchy*.“⁷⁰

Demence, jakožto porucha paměti a intelektu, má v této kategorii prvenství, rozeznáváme demenci atrofickou – degenerativního původu, sekundární demenci a ostatní sekundární demenci. Z forenzního hlediska je důležitá právě demence atrofická – degenerativního původu, neboť u osob této kategorie je patrná demence a též komplexní zhoršení funkce jak organismu, tak i intelektu, tedy tzv. deteriorace.⁷¹

Řadíme sem „*Alzheimerovu chorobu, demenci s Lewyho tělísky, demenci při Parkinsonově chorobě, frontální a frontotemporální demenci, Pickovu chorobu, demenci při Huntingtonově*

⁶⁸ Srov. PAVLOVSKÝ, Pavel. Soudní psychiatrie a psychologie. 4., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2012. Psyché. ISBN 978-80-247-4332-5. s. 118

⁶⁸ MIŇHOVÁ, Jana. *Psychopatologie pro právníky*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. Právnícké učebnice. ISBN 808-68-9870-9. s. 99

⁶⁹ RABOCH, Jiří, ZVOLSKÝ Petr. *Psychiatrie*. [online]. Praha: Galén, 2001. [cit. 2020 – 06 - 08]. ISBN 80-7262-140-8. Dostupné z: <http://alephuk.cuni.cz/CKIS-28.html>

⁷⁰ RABOCH, Jiří, PAVLOVSKÝ Pavel. *Psychiatrie* [online]. Praha: Karolinum, 2012. [cit. 2020 – 06 - 08]. ISBN 978-80-246-1985-9. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10960981>

⁷¹ MIŇHOVÁ, Jana. *Psychopatologie pro právníky*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. Právnícké učebnice. ISBN 808-68-9870-9. s. 105

*chorobě, a mnohé další. Mezi symptomatické pak vaskulární demenci, demenci infekční etiologie, demenci intoxikační včetně farmakogenních apod.*⁷²

U demence je typická drobná trestná činnost, jako jsou banální krádeže či různé parafilie. Vzhledem k neschopnosti rozpoznat protiprávnost svého jednání a to ovládnout, bývají tyto osoby trestně neodpovědné. U vaskulární demence je typická méně závažná trestná činnost, avšak ani závažná není zcela vyloučena.⁷³

Z forenzního hlediska je zajímavá progresivní paralýza, třetí fáze syfilidy, kterou ale MKN – 10 neuvádí, neboť se jedná dnes již o velmi raritní onemocnění, které bylo aktuální v 19.-20. století, kdy za sebou mělo i poměrně vysokovou mortalitu. Nicméně vzhledem k průběhu nemoci bylo v případech posuzování trestní odpovědnosti pachatelů přistoupeno ke zhodnocení, že pachatel není za své jednání trestně odpovědný a došlo tudíž ve většine případů k prohlášení pachatele za nepřítelného.⁷⁴

3.2 Poruchy duševní a poruchy chování vyvolané užíváním psychoaktivních látek

Do této skupiny řadíme dle MKN – 10 návykové poruchy a to:

- a) *„F10 - poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním alkoholu,*
- b) *F11 – poruchy duševní a poruchy způsobené užíváním opioidů,*
- c) *F12 – poruchy duševní a poruchy vyvolané užíváním kanabinoidů,*
- d) *F13 - poruchy duševní a poruchy vyvolané užíváním sedativ nebo hypnotik,*
- e) *F14 - poruchy duševní a poruchy způsobené užíváním kokainu,*

⁷² Srov. RABOCH, Jiří, PAVLOVSKÝ Pavel. *Psychiatrie* [online]. Praha: Karolinum, 2012. [cit. 2020 – 06 - 08]. ISBN 978-80-246-1985-9. s. 171. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10960981>.

⁷³ Srov. PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing. 2012. Psyché. ISBN 978-80-247-4332-5. s. 46 a násl.

„Muž ve starobním důchodu obviněn z pokusu vraždy své partnerky. Tu dvakrát uhodil do hlavy načež ta omdlela. Vydal se tedy do sklepení hloubit díru avšak po návratu zjistil, že žena je při vědomí. Zajistil ji tedy lékařskou pomoc. Při následném zkoumání byla zjištěna přítomnost počínající vaskulární demence a paranoidní osobnost, načež bylo rozhodnuto o psychiatrické ústavní léčbě.“

⁷⁴ RABOCH, Jiří, PAVLOVSKÝ Pavel. *Psychiatrie* [online]. Praha: Karolinum, 2012. [cit. 2020 – 06 - 10]. ISBN 978-80-246-1985-9. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10960981>.

- f) F15 – poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním jiných stimulantů, včetně kofeinu,
- g) F16 - poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním halucinogenů,
- h) F17 - poruchy duševní a poruchy vyvolané užíváním tabáku,
- i) F18 - poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním prchavých rozpouštědel,
- j) F19 – poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním více drog a jiných psychoaktivních látek.⁷⁵

Z hlediska abúzu těchto škodlivých látek můžeme sledovat rozvoj rozličných poruch, např. psychotické poruchy při kterých jedinec trpí halucinacemi, při alkoholismu pak alkoholická paranoidní psychóza či alkoholická demence.⁷⁶

Trestná činnost pod vlivem návykových látek je hojně zastoupena ve statistikách kriminality.

3.3 Schizofrenie, poruchy schizotypální a poruchy s bludy

Schizofrenii řadí Raboch a Pavlovský do psychóz. Tato vážná duševní porucha významně naruší osobnost člověka, neboť se ocitá v jakémsi vlastním světě, kde ho provází halucinace a různé bludné představy. Celkově tak u něho dochází ke klesání vnitřního prožívání, emotivity a empatie, často nejsou schopni se soustředit, bývají apatičtí, mají pokleslou náladu a často ztrácí zájem i o to, co dříve milovali. Raboch a Pavlovský uvádí ve výčtu několik forem schizofrenie a to schizofrenii:

- a) *paranoidní* – tato forma schizofrenie je pravděpodobně nejhojněji zastoupena v populaci, kdy u těchto jedinců jsou přítomny bludy a halucinace,
- b) *hebefrenní* – jedinci jsou označováni jako nevyzpytatelní manýristé se strojeným a filozofiálním vyjadřováním,
- c) *katatonní* – působí odlišně od předešlých, neboť jsou u ní výrazné projevy poruchy motoriky, kdy u jedince pozorujeme mnohdy až stupor, vzrušivost, neklid a nebo bizardnost v pohybech,
- d) *reziduální* – u níž je lehké rozpoznatelný proces nemoci,

⁷⁵ Ústav zdravotnických informací a statistik ČR. *Poruchy duševní a poruchy chování*. 2018. [online]. © WHO / ÚZIS ČR. 27. 12. 2019. [cit. 2020 - 01 - 13]. Dostupné z: <https://old.uzis.cz/cz/mkn/index.html>

⁷⁶ HOSÁK, Ladislav, HRDLIČKA Michal, LIBIGER Jan. *Psychiatrie a pedopsychiatrie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2998-8. s.152

- e) *simplexní* – plíživá bestie, která postupně lidskou osobnost zcela změní,
- f) *nediferencovanou* – za tímto typem schováváme ty, jež nemohou být podráženy pod žádnou jinou zde uvedenou a
- g) *tzv. postschizofrenní depresi* – po ukončení fáze schizofrenie přichází právě stadium deprese, kdy se objevují pro depresi zcela běžné příznaky apatie, hlubokého smutku a jiné.

Kolem schizofrenie panuje značné stigma, kdy veřejnost vnímá tyto osoby za značně nebezpečné, agresivní a jako ty, kterým je nutno se vyhýbat. Tito lidé jsou v podstatě izolováni od reálného světa a tím více se uzavírají do toho svého. Velmi reálné je pak u nich právě sklouznutí k závislostem, které dále velice negativně působí na osobnost a v důsledku tohoto pak nemusí být obavy veřejnosti liché.⁷⁷

MKN – 10 uvádí ve výčtu ještě „F 28 - *jiné organické psychotické poruchy, jako jsou poruchy s bludy a halucinacemi, které neopravňují diagnózu schizofrenie, trvalé poruchy s bludy, akutní a přechodné psychotické poruchy*, nebo též přichází se skupinou F29, kam spadají neurčené neorganické psychózy.“ Z forenzního hlediska v případě, že dojde k vhodnému diagnostikování pachatele jakožto jedince sužovaného psychotickým onemocněním, je častým závěrem to, že pachatelovy schopnosti ovládací a rozpoznávací jsou vymizelé a jeho trestní odpovědnost tedy nenastává.⁷⁸

3.4 Afektivní poruchy (poruchy nálady)

Poruchy nálady jsou nejzastoupenější duševní poruchou, ty rozdělujeme na přechodné a trvalé. Pokud má nálada povahu hypomanickou, tak jedincovo chování je buď nápadně akční, je upovídaný, bývá též více sexuálně aktivní až promiskuitní, hodně energeticky nabitý a celkově čilý, nebo manickou, a tudíž je velmi lehkovážný, pouští se do zbytečného rizika, kdy se u něho sice raritně, ale přesto mohou objevit příznaky psychotické, takže jedince provází i bludy a halucinace. Těmito fázemi rozumíme hypománii a mánii, pokud se však u jedince objeví také epizody depresivní, může jít o bipolární afektivní poruchu u níž je právě typické střídání fáze mánie a fáze deprese. Z výše uvedeného je patrné, že tito lidé primárně ve své

⁷⁷ RABOCH, Jiří, PAVLOVSKÝ Pavel. *Psychiatrie* [online]. Praha: Karolinum, 2012 [cit. 2020 – 06 - 08]. ISBN 978-80-246-1985-9. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10960981>

⁷⁸ PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing. 2012. Psyché. ISBN 978-80-247-4332-5.

manické/hypomanické fázi mohou mít potyčky se zákonem a to typicky tak, že se dopouští různých výtržností, rvaček, ublížení na zdraví⁷⁹, podvodů, i násilností. U depresivních cyklů jsou zřetelné myšlenky na sebevraždu a též i tzv. rozšířená sebevražda, kdy může pod nátlakem svým vlastních myšlenek usmrtit jinou osobu. V klasifikaci MKN-10 se setkáváme též s F33 - periodickou depresivní poruchou a též vedle přechodných, také trvalé poruchy nálady, jako je cyklothymie a dystymie, které však vedou pouze k téměř irelevantnímu snížení schopnosti ovládnout své jednání.⁸⁰

3.5 Syndrom poruch chování spojený s fyziologickými poruchami a somatickými faktory

Pod označením F50 – F59 se skrývají poruchy příjmu potravy, poruchy spánku, sexuální poruchy – dysfunkce v sexuální oblasti, abúzus jiných než psychoaktivních látek a v neposlední řadě též duševních poruch a poruch chování spojených s šestinedělím. Vzhledem k hormonálním změnám a změnám v sociální roli ženy dochází mnohdy k rozvoji psychotických a jiných poruch. Často jsou vzhledem ke své povaze podzahrnuty pod schizofrenii či depresi a z forenzního hlediska u poruch spojených s šestinedělím přichází v úvahu trestný čin dle § 142 TZ vraždy novorozeného dítěte matkou. V tomto případě je zcela nezbytné znalecké posouzení znalcem v oboru gynekologie a porodnictví, který posoudí jednání matky a lze posléze i na těchto závěrech rozhodnout o snížení schopností ovládacích a rozpoznávacích.⁸¹

⁷⁹ Srov.: „Řidič automobilu obviněn z trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti neboť srazil tři cyklistky, avšak trpící bipolární afektivní poruchou toho času ve fázi manické, není trestně odpovědný pro nepřičetnost.“

Za smrt tří cyklistek na Jičínsku nebude řidič potrestán, byl nepřičetný. In: *Novinky.cz*. [online]. 09. 03. 2016, 05:00 [cit. 2020 – 02 – 15]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/za-smrt-tri-cyklistek-na-jicinsku-nebude-ridic-potrestan-byl-nepricetny-344220>.

⁸⁰ PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing. 2012. Psyché. ISBN 978-80-247-4332-5.

⁸¹ Srov. PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing. 2012. Psyché. ISBN 978-80-247-4332-5. s. 87

„Mladá žena po bezproblémovém těhotenství udeřila své dítě železnou tyčí do oblasti hlavy, načež ho mrtvého vhodila do toalety. Znalec její jednání posoudil jako zkratkovité vlivem momentální tíživé situace, a její ovládací schopnosti tak posoudil jako podstatně snížené, kdy došlo i ke snížení schopnosti rozpoznávací, té však pouze nepatrně.“

3.6 Poruchy osobnosti a chování u dospělých

MKN – 10 jimi míní:

- a) *specifické poruchy osobnosti*
- b) *smíšené a jiné poruchy osobnosti*
- c) *přetrvávající změny osobnosti, které nejsou organického původu,*
- d) *nutkavé a impulzivní poruchy,*
- e) *poruchy pohlavní identity a sexuální preference,*
- f) *poruchy psychické a chování související se sexuálním vývojem a orientací*
- g) *jiné a*
- h) *neurčené poruchy.*“

Mezi specifické poruchy osobnosti řadíme paranoidní, schizoidní, disociální, emočně nestabilní, histriónskou, anankastickou, anxiózní a závislou poruchu osobnosti. Forezně relevantní může být schizoidní porucha osobnosti, kdy vzhledem k prožívání, emoční oploštělosti a dalšímu mělkému prožívání bývají pachatelé násilných trestných činů s prvky surovosti a chladnokrevnosti, pokud se k tomu přidá ještě prvek disociální poruchy. Ta je totiž právě charakteristická nezájmem o city jiných, disrespektem k sociálním a mravním hodnotám, neschopností sebereflexe a jakési morální tuposti, kdy vzhledem ke všem rysům této poruchy jsou pachatelé široké plejády trestných činů, od krádeží až po násilné činy. Další poruchou typicky objevující se u pachatelů násilných trestných činů je emočně nestabilní porucha osobnosti, jež v sobě zahrnuje neuváženost, nepředvídatelnost, konfliktnost, zlost a agresivní chování. Histriónskou poruchu vystihuje už jen její latinský kořen slova, kdy histiónem byl označován herec, tedy takováto osoba je totiž mistryní ve vymýšlení si scénářů, kdy ona je vždy tou obětí, svaluje vinu na druhé, lže až své pravdě sama věří, je poměrně sugestibilní, avšak v opaku i nebývalým mistrem v manipulaci. Tyto osoby jsou častými pachatelé podvodů a též je typické jejich lživé svědectví, které může vyústit až v trestný čin křivé výpovědi dle § 346 TZ. Zařazení poruch v sexuální oblasti se zdá být možná mylné, byť i většina autorů staví tyto poruchy mimo předchozí části, avšak rozřazení MKN – 10 je přiléhavé, neboť problematika sexuality je spjata s lidskou osobností. Znalec tedy musí zkoumat osobnost pachatele komplexně z pohledu jeho osobnostních charakteristik a duševních pochodů. Součástí sexuologického posudku je tudíž i posouzení psychiatrické. Úkolem znalce je v případech sexuálně motivované trestné činnosti

posoudit, zda – li byli schopnosti rozpoznávací a ovládací v době činu zachovány či nikoli a též vymežit, zda-li je bezpečné osobu ponechat na svobodě, či rozhodnout o jejím léčení.⁸²

Velmi záleží na dané poruše v sexuální oblasti, například exhibicionisté se nedopouští vážných trestných činů násilné povahy, neboť jejich uspokojení přichází s obnažením se před sexuálním objektem. Obecně tak platí, že většina osob trpících čistě sexuální deviací nebývají častými pachateli, dokáží i poměrně vhodně své tužby profilovat do jiných činností. Problematické jsou však kombinace poruchy osobnosti a poruchy v sexuální oblasti. Tito se pak spíše dopouští vážných trestných činů, násilných, mnohdy bizarních a nepochopitelných, neboť vzhledem ke struktuře jejich osobnosti nejsou přítomny vyšší city, neprojevují soucit, lítost a další, jež by je vnitřně dokázaly zbrzdit v jejich trestuhodném chování.

⁸² PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing. 2012. Psyché. ISBN 978-80-247-4332-5. s. 89 a násl.

4 Činnost soudněznalecká

Znaleckou činností chápeme zpracovávání, podávání znaleckých posudků a další znalecké úkony, jakož i činnosti se stejným cílem. Historicky byla znalecká činnost zprvu nejvyužívanější zřejmě ve zdravotnictví, a tak se již v roce 1786 setkáváme v právních předpisech se zmínkami o soudním znalectví. Vědecký a technický rozvoj, který nastal v období 19. a 20. století, se nevyhl právě ani tomuto oboru. Vzrostla poptávka po odbornících v rozličných odvětvích, kteří by tak napomáhali soudnímu rozhodování. Znalec však neměl postavení jakého má dnes, nýbrž jakožto důkaz byl posudek vnímán spíše jako výpověď svědka. Ovšem ve výpovědi svědka a odborným posudkem znalce byl a je velký rozdíl, neboť svědka, oproti znalci nenahradíme osobou stejných kvalit. Svědek vnímá situaci subjektivně, často je to ten, který přímo vnímal svými smysly, nemůžeme ho tedy nahradit, avšak znalec, jakožto osoba nadaná odbornými znalosti, je zastupitelná osobou stejných znalostí.⁸³

Ve 20. století spadala většina znalecké činnosti v oboru zdravotnictví do gesce ústavů. Tyto ústavy pak pro konkrétní činnosti zpracování posudků pověřovali právě své zaměstnané znalce, což dle některých bylo proto, aby byly potlačeny snahy vyvíjet podnikatelskou činnost, čímž by se též mohli i nebývale obohatit.

Vzhledem k tématu práce se budu blížeji zabývat právě soudní psychiatrií a sexuologií. Pavlovský dělí soudní psychiatrii na 4 relevantní činnosti:

1. *soudněznalecká*
2. *preventivně léčebná*
3. *výzkumná*
4. *výuková*

Činnost soudněznalecká se zabývá pro tuto práci právě stěžejními situacemi a to konkrétně tím, že zkoumá zda-li byli v době činu zachovány rozpoznávací a ovládací schopnosti pachatele, jeho společenskou škodlivost, posuzuje jeho zdravotní situaci, zda-li je vůbec schopen účastnit se a chápat řízení před soudem a případnou vhodnost a nutnost ustanovit jedno z ochranných opatření, o kterých tato práce pojednává níže. Činností preventivně léčebnou pak chápeme jakousi ochranu před pachateli trestných činů právě díky léčbě v léčebných zařízeních těmito osobám určeným. Pod pojmem výzkumná činnost se skrývá hlavně pospenitenciární péče, tedy činnost

⁸³ HIRT, Miroslav. *Soudní znalectví v oboru zdravotnictví*. Miroslav Hirt a kolektiv. [online]. 2014. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. [cit. 2020 – 03 – 20]. Dostupné z: www.bookport.cz, ISBN: 978-80-247-3890-1

směřující k nápravě a převýchově pachatelů trestné činnosti. Tuto péči je nutno vnímat ve dvou sférách, v první jakožto působení na pachatele ve věznici i pokud mu byl udělen jeden z alternativních trestů, v druhé sféře pak přímo individualizovaná a specializovaná působnost pomocí programů na přímo konkrétního pachatele ve výkonu trestu odnětí svobody. Výuková pochopitelně míří ke vzdělávání osob, kdy tuto v širokém spektru zajišťuje Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví.⁸⁴

4.1 Znalecká činnost ve světle novelizace

Zákon č. 36/1967 Sb. o znalcích a tlumočnících („dále jen ZZT“) společně s vyhláškami Ministerstva spravedlnosti tj. č. 37/1967 Sb. k provedení zákona č. 36/1967 Sb. a č. 123/2015 Sb., která stanovuje seznam oborů a odvětví znalců, byla odbornou veřejností čím dál tím více kritizována. Odborníci volali po novele, neboť zmíněný zákon patřil k jednomu z nejstarších předpisů a je tak pochopitelné, že i spousta v něm zmíněných termínů byla již zastaralých. Zákon tak neodpovídal vývoji a dnešní době, i přestože můžeme říci, že byl velice nadčasovým. Avšak, volání bylo vyslyšeno a 1. ledna 2021 nabyde účinnosti zákon č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, který se ale též setkal s velkou kritikou, než došel své podoby. Znalci proti němu zbrojili, stejně tak k němu bylo podáno několik pozměňovacích návrhů a ani v senátu nebyl původní návrh přijat s otevřenou náručí. Poslaneckou sněmovnou a ministerstvem dohodnutý návrh nepřijal Senát, avšak veto bylo přehlasováno. I přes pochybnosti a neshody byl tento kontroverzní zákon přijat. V článku Lukáše Křístka, byl tento zákon označen jako „samý bič, žádný cukr“. V současné době je postavení znalců velmi komplikované, nejsou příliš vychvalovaným odvětvím, velkou část jich tvoří zkušení starší znalci a noví příliš nepřichází, avšak s příchodem nového zákona rozhodně změnu čekat nemůžeme.

Současný zákon je kritizován z mnoha důvodů, kdy jedním z nich je vznik znaleckého oprávnění. Jak je již v této práci uvedeno, znalci jsou jmenováni ministrem spravedlnosti či předsedy krajského soudu a nadneseně řečeno, v jejich rukou je profesní život znalce. Slovy důvodové zprávy: „*Je na úvaze jednotlivých osob oprávněných k jmenování, zda z žadatele znalce učiní, či nikoli.*“⁸⁵

⁸⁴ PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing. 2012. Psyché. ISBN 978-80-247-4332-5.

⁸⁵ Úřad vlády: Důvodová zpráva k zákonu č. 254/2019 Sb. o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, č. 254/2019 Dz

Tedy, i přestože znalec splnil zákonem stanovené požadavky, právní nárok na jmenování mu nevzniká. Bylo tedy nezbytně nutné tato obecná kritéria blíže specifikovat, aby se již nevytvářel prostor pro svévolné uvážení osob oprávněných k jmenování. Nově tedy bude probíhat zápis znalců do seznamů pouze prostřednictvím ministerstva spravedlnosti, což i mnozí starší znalci opět nevidí jako vhodné. Proti uvádí odosobnění v podobě elektronizace. Nicméně s tímto argumentem bohužel v moderní době již není možné prorazit, neboť elektronizace justice a obecně státní správy je zkrátka nevyhnutelnou budoucností. Právě pro odstranění jakési svévole byla tato změna provedena.

Název „Bič a cukr žádný“, výše uvedený autor zvolil pravděpodobně z toho důvodu, že nový zákon v sobě opravdu zahrnuje velké množství postihů a je pro znalce příznačně bičem. Již ve stávajícím zákoně je mnohé věnované právě postihům za přestupky, nyní bude ještě přitvrzeno. V původním návrhu byly sankce nesmyslně vysoké až likvidační, což se naštěstí v takové míře prosadit nepodařilo. Avšak i tak, v případě byť jen formálních pochybení, může být následek citelný.⁸⁶

Kupříkladu se odborné veřejnosti nelíbí ustanovení § 39 odst. 1 písm. l zákona č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, které uvádí, že pokud znalec neoprávněně opatří znaleckou pečeti listinu, která není znaleckým posudkem, bude mu moci být uložena pokuta do 250. 000 korun českých, a co teprve pokuta až půl milionu korun za neprovedené písemného poučení.⁸⁷

Chybovat se tak opravdu nevyplatí a jestli tyto tvrdosti zákona přivedou nové znalce, bude to zážrak. Ono ani ohodnocení znalců není příliš lukrativní, jak pro mladé, tak pro stávající znalce pokročilejšího věku. V současné době se pohybuje v rozmezí 100-350 Kč, kdy však v případě, že je posudek považován za nebývale nekvalitní, může být znalec o takové hodnocení za posudek zcela připraven. V současné době ještě není přijata ještě ani jedna ze zákonem proklamovaných vyhlášek, tudíž si na konečnou odměnu stanovenou ministerskou vyhláškou budeme muset počkat. Resort se však nechal slyšet, že by se odměna znalce měla pohybovat v rozmezí 500 – 700 korun českých, což by snad již po tolika letech mohlo být vítanou změnou. Z hlediska této práce je nutno podotknout, že je spousta oborů (pedopsychologie a sexuologie) ve kterých je tristní nedostatek

⁸⁶ KRÍSTEK, Lukáš. *Zákon o znalcích: Jen samý bič a cukr žádný*. In: *Právní rádce*. [online]. Praha. 2019, 11/2019. [cit. 2020 – 05 – 15]. ISSN 1210-4817. Dostupné z: <https://www.znalex.cz/zakon-o-znalcich-jen-samy-bic-a-cukr-zadny/>

⁸⁷ Srov. § 39 a násl. zákona č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech

znalců, i proto by měl zákonodárce svou činností naopak vytvořit přívětivější prostor pro přísun nových odborníků – znalců, kteří jsou, byť se to možná některým nemusí zdát, velmi důležitým článkem ve fungování justice. V případě nedostatků znalců tak dochází v podstatě k ochromení justice, kdy se mnohdy řízení nebývale prodlužují.

4.2 Znalec a znalecký posudek

Znalcem je osoba, jež je v daném oboru absolventem znaleckého minima, jakož i specialistou s adekvátní praxí. Znalec má být ten, kdo svému oboru velice dobře rozumí a je v něm profesionálem na slovo vzaté. Stěžejní úpravou této problematiky je v současné době zákon č. 36/1967, o znalcích a tlumočnících („dále jen ZZT“), avšak s účinností od 1.1.2021 spatří světlo světa zákon č. 254/2019 o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech. Znalec je aktuálně jmenován buď ministrem spravedlnosti či předsedou krajského soudu a to v takových případech, kdy splňuje podmínky, které stanovuje ZZT:

„Jmenovat znalcem (tlumočnickem) lze toho, kdo:

- a) je státním občanem České republiky, občanem jiného členského státu Evropské unie, kterému bylo vydáno potvrzení o přechodném pobytu nebo povolení k trvalému pobytu na území České republiky, nebo státním příslušníkem jiného než členského státu Evropské unie, kterému bylo vydáno povolení k trvalému pobytu na území České republiky,*
 - b) je způsobilý k právním úkonům v plném rozsahu,*
 - c) je bezúhonný,*
 - d) nebyl v posledních 3 letech vyškrtnut ze seznamu znalců a tlumočnicků pro porušení povinností podle tohoto zákona,*
 - e) má potřebné znalosti a zkušenosti z oboru (jazyka), v němž má jako znalec (tlumočnick) působit, především toho, kdo absolvoval speciální výuku pro znaleckou (tlumočnickou) činnost, jde-li o jmenování pro obor (jazyk), v němž je taková výuka zavedena,*
 - f) má takové osobní vlastnosti, které dávají předpoklad pro to, že znaleckou (tlumočnickou) činnost může řádně vykonávat,*
 - g) se jmenováním souhlasí.*
- (2) Podmínku bezúhonnosti podle odstavce 1 písm. c) nesplňuje fyzická osoba, která byla pravomocně odsouzena*
- a) za úmyslný trestný čin, nebo*

b) za nedbalostní trestný čin spáchaný v souvislosti s výkonem činnosti znalce (tlumočnicka), pokud se na ni nehledí, jako by nebyla odsouzena.“⁸⁸

Důležitost znalce je nejen v odvětví trestního práva zcela nepopiratelná, avšak jestliže je třeba pro účely trestního řízení získat odborné znalosti právě například v oboru zdravotnictví, zajistí si tak orgán činný v trestním řízení kupříkladu jen potřebné vyjádření od odborníka v dané oblasti. Pokud však jde o otázku komplexnější, celkově složitější, je potřeba, aby danou věc posoudil znalec a vypracoval tak znalecký posudek. Teorie rozlišuje mezi odborným vyjádřením a znaleckým posudkem. Odborným vyjádřením v našem případě běžně bývá kupříkladu lékařská zpráva o pachateli od ošetřujícího obvodního lékaře, tudíž je evidentní, že rozdílem je i to, že k vypracování odborného vyjádření není potřeba, aby osoba byla znalcem. Znalec je přibírán opatřením dle § 105 TR, tedy pokud je v dané věci potřeba vyřešit složitou odbornou otázku, pro kterou nepostačí odborného vyjádření, je orgánem činným v trestním řízení přibírán znalec. Jestliže však jde o problematiku zvláště složitou, dojde k přibrání dvou znalců, což je naprosto typické v situacích, na které poukazuje § 115 TR, tedy např. při prohlídce a pitvě mrtvoly.⁸⁹

Činnost znalce spočívá v přípravě a vypracování posudku. Musí tak důkladně porozumět otázkám zadavatele a veškerým k tomu poskytnutým podkladům. Primárně má právo nahlédnout do spisu, který mu též nemalou měrou vypomůže ve vypracování posudku. Vše se odvíjí od otázek položených orgánem činným v trestním řízení, na základě nichž je vymezen úkol znalce, aby se tak zabýval takovými skutečnostmi pro případ relevantními a napomohl tak s následným rozhodováním. Znalec odpoví na podané otázky dle svých znalostí a vyšetření pachatele. Typickými otázkami jsou pak, zda jedinec trpí duševní chorobou, zda-li je schopen „ustát“ soudní řízení neboli tzv. „*Competency to stand trial*“, tedy je posuzováno, zda je dotčený s to pochopit smysl řízení, otázka nepřičetnosti, kdy ale znalci nikdy nepřisluší posuzování právních otázek, resp. vyslovení nepřičetnosti není úkolem znalce a k tomuto ani nemá příslušné kompetence. Otázka nepřičetnosti je otázkou právní, nikoli znaleckou. Další z otázek bývá posouzení nebezpečnosti pachatele vůči společnosti a tedy potenciální nebezpečnost jeho pobytu na svobodě. Pak také zda má být uloženo ochranné léčení, či spousta dalších mnohdy i zavádějících,

⁸⁸ Srov. § 4 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících

⁸⁹ Srov. § 115 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád: „*Vznikne – li podezření, že smrt člověka byla způsobena trestným činem, musí být mrtvola prohlédnuta a pitvána. Pohřbit mrtvolu lze v takových případech jen se souhlasem státního zástupce. O tom rozhodně státní zástupce s největším urychlením.*“

irelevantních a též obcházejících otázek, kupříkladu, jak uvádí Švarc: „*Jak znalec hodnotí projevy popsané ve spisovém materiálu z hlediska psychiatrického/resp. sexuologického?*“ Kdy se takto položená otázka fakticky snaží obejít zásadu zákazu hodnocení důkazů znalcem.⁹⁰

Obecně je mnohdy na znalci, aby odpověděl i na nepoložené otázky, neboť nezdá se, že je pachateli uložena jiná forma ústavního léčení, než která by měla být. Příkladem může být případ z praxe, kdy se narkoman (*závislý na pervitinu*) vloupal do výlohy obchodu, přičemž byl obviněn z trestného činu poškození cizí věci a zároveň bylo konstatováno, že tohoto se dopustil pod vlivem tzv. toxické psychózy, což je mezi narkomany i odborníky známá duševní porucha, která je právě vyvolána v důsledku zneužívání návykových látek, konkrétně halucinogenů, či v tomto případě právě pervitinem a dalšími. Načež závěrem mu bylo uloženo jen psychiatrické ústavní léčení. Dalším případem s podobně nevhodným posouzením byl čin při němž pachatel vyloupil optiku, nicméně zároveň se po spatření prodavačky rozhodl tuto znásilnit, což také brutálním způsobem učinil. Za toto bylo pachateli uloženo ochranné léčení sexuologické, neboť byla vyslovena tzv. „patologická sexuální agresivita“. Tento pojem je mimojiné naprostým unikátem vytvořeným v naší krajině, a ve světě, natož pak v mezinárodní klasifikaci, ho tedy nenajdeme. Obecně mezi mnohými odborníky není tato „porucha“ vítána. Obecně jde o situace, kdy se pachatel pod vlivem návykové látky dopustí sexuální agrese vůči ženě. Zvláštním je i fakt, že pokud dotyčný pachatel není pod vlivem návykové látky o tuto „poruchu“ již nejde. Z výše uvedeného plyne, že v mnohých případech není ochranné léčení uloženo adekvátním způsobem, čímž tedy ani logicky nemůže být splněn jejich účel.⁹¹

„*Vyšetření duševního stavu obviněného je druhem ohledání fyzické osoby.*“⁹²

V případě, kdy je nutno vyšetřit duševní stav obviněného, je potřeba k tomuto úkonu přibrat znalce – psychiatra, avšak existují situace, které si žádají znalce dva – může tak vzniknout kombinace dvou psychiatrů, psychiatra a sexuologa či třeba psychiatra a psychologa. Je také možné pachatele vyšetřit ambulantně či ve zdravotnickém ústavu. Znalec tak může požádat o

⁹⁰ ŠVARC, Jiří. *Posuzování duševního stavu v trestním řízení*. In: *Česká a Slovenská psychiatrie* [online]. 2011, roč. 107, č. 4 [cit. 2020 – 05 - 05]. ISSN: 1212-0383. Dostupné z: <http://www.cspsychiatr.cz/detail.php?stat=729>

⁹¹ *Základní kurz pro žadatele o znalecké oprávnění v oboru zdravotnictví – odvětví psychiatrie, psychologie, sexuologie, včetně specializace na dětskou psychiatrii a návykové nemoci, vzdělávání akce č. 221092105, konaný v Praze dne 6. 12. 2019, přednášející MUDr. Jiří Švarc*

⁹² DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7552-600-7.

možnost pozorovat obviněného v ústavu, aby tak důkladně posoudil jeho stav dle § 116 TŘ, či navrhnout provedení či opakování výsledků, kdy i během nich může klást otázky. Pokud je to možné, mělo by se zprvu přistoupit k ambulantnímu vyšetření a posléze až k ústavnímu, jak uvádí i judikatura Ústavního soudu, neboť pobyt v ústavu je pochopitelně velkým zásahem do práv člověka, i proto je stanovena maximální délka pozorování dle § 117, která má být max. dva měsíce s možností měsíčního prodloužení.⁹³

Znalcem může být fyzická i právnická osoba. Fyzickou jsou tedy osoby výše uvedených vlastností a schopností jmenované ministrem spravedlnosti, či předsedou krajského soudu. Právnickou pak znalecké kanceláře a ústavy, kam spadají kupříkladu vědecké ústavy, vysoké školy a další.

Znalecký posudek je složen ze třech částí:

1. nález
2. posudek
3. znalecká doložka.

1. Nález

Spisový materiál je první hlavní vodítko znalce, kdy ke kvalitnímu posouzení věci je nutno tento spis důkladně prostudovat. Zároveň ale má možnost být přítomen při úkonech trestního řízení a též je i navrhovat. Nález tak obsahuje všechny důležité podklady, ze kterých znalec vycházel. U jednodušších případů se uvádí, že postačí, pokud je vše relevantní obsaženo v opatření o přiřazení znalce a prostudování spisu se po znalci nepožaduje, a tudíž tak může provést pouhý výpis z tohoto opatření. V nálezu znalec též uvádí informace jako jsou nacionále nejen o obviněném, svědkovi a poškozeném, ale též z protokolů o jejich výsledcích převezme veškeré zápisy, které jsou relevantní ve vztahu k věci a též to, jak bylo vypovídáno. Ve spisu též znalec nalezne zdravotnickou dokumentaci, která by měla obsahovat komplexní záznamy o pacientovi, od dokumentace od praktického lékaře po zranění, operace, až hospitalizace v zdravotnických zařízeních. V některých případech znalec může provést vyšetření sám, o čemž sepíše záznam, nebo samostatný zápis, který do spisu vloží. Součástí nálezu je, pokud byly provedeny, též kompletní záznamy z některých zvláštních způsobů dokazování. Není neobvyklým, že se v nálezu nachází i schémata, kupříkladu nákresy bodných ran apod., což znalci a též zadavateli pomáhá věc lépe uchopit.

⁹³ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7552-600-7. s. 985 a násl.

2. Posudek

Posudek je vlastním posouzením daného případu. Zahrnuje v sobě strohý výtah ze spisu, následně samotnou diagnostickou část, kde znalec uvede výsledky své činnosti a vymezí pacientovo postižení zároveň s uvedením individualizovaného léčebného postupu. Dále se znalec vyjadřuje i k dramatičnosti nemoci. Ve vztahu k ní pak odborník uvádí po jak dlouhou dobu byl v pracovní neschopnosti nebo i hospitalizován. Znalec by však v této části neměl zapomínat na to, že pracovní neschopnosti nemůže nutně brát jako absolutní ukazatel závažností chorob a úrazů, a toto též ve svém hodnocení vyjádřit. Pro znalce nejobtížnější otázkou bývá ta, směřující k posouzení, zda je dotyčný vzhledem k chorobě omezen v obvyklém způsobu života, či mu je toto pouze znesnadněno. Jestliže se totiž dotyčná posuzovaná osoba není schopna postarat o základní hygienu a zajistit si i další základní potřeby, jde dozajista o situaci, která člověka omezuje, nikoli mu život pouze jaksi znepríjemňuje, tedy ho znesnadňuje. Z tohoto plyne, že druhé zmíněné jest méně závažné než první. Na závěr se znalec vysloví k případným nesrovnalostem, na které v dokumentaci narazil, avšak i zde platí, že není oprávněn posuzovat správnost, avšak přesto by měl na toto upozornit. Z výše uvedeného je patrné, že tato část znaleckého posuzování je vzhledem k obsahu pro zadavatele stěžejní.

3. Znalecká doložka

Tato závěrečná část obsahuje fakta o znalci, jeho oboru, o zadavateli posudku, číslo pod kterým znalec eviduje posudek, datum, pečeť znalce a jeho podpis.⁹⁴

4.2.1 Psychiatr a sexuolog jako soudní znalec

Zcela stěžejním aktem v diagnostice osoby je provedení vyšetření psychiatrem tzv. psychiatrické vyšetření, jež je členěno na anamnézu a vyšetření psychického stavu. V této prvotní fázi je úkolem psychiatra důkladně rozebrat aspekty osobnosti vyšetřovaného, a co možná nejpodrobněji zanalyzovat jeho vnitřní duševní pochody. Vzhledem k vysoké míře intimity je nutno, aby vyšetřující zachovával určitá pravidla od těch obecných, jakými jsou zásady slušného chování, až po specifické povinnosti lékaře. Psychiatr by se měl pokusit o navázání bližšího vztahu

⁹⁴ HIRT, Miroslav. *Soudní znalectví v oboru zdravotnictví*. Miroslav Hirt a kolektiv. [online]. 2014. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. [cit. 2020 – 03 – 20]. ISBN 978-80-247-9627-7. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/soudni-znalectvi-81719/>

s pacientem, získat si jeho důvěru, napomáhat mu s vyjádřením pocitů a snažit se o vyvolání pocitu bezpečí a pohodlí, jeho chování by nemělo být nadřazené a autoritativní, otázky by též neměly být nijak sugestivní, lékař by měl postupovat od těch obecnějších otázek až po ty intimnější, měl by pacienta ubezpečovat, že chápe a nezlehčuje jeho potíže, čímž snáze docílí, že bude vyšetřovaný sdílnější a otevřenější. Anamnéza pacienta obsahuje jeho celkovou zdravotní minulost od období dětského věku po dospělost až po anamnézu rodinnou. Vyšetřením psychického stavu je pak to, co je očím zřejmé, a tudíž vzezření dotyčného, jeho vyjadřování, nálada a její projevy, myšlenkové pochody, kdy posuzuje odborník jejich logičnost, návaznost, případně nesouvislost, bludy a podobné odchylky, dále pak posuzuje, zda správně funguje krátkodobá a dlouhodobá paměť. Na základě všeho výše uvedené dojde k určení diagnózy.⁹⁵

S pojmem anamnéza se váže i tzv. objektivní anamnéza, která též může značně pomoci znalci v objasňování a identifikaci stavu vyšetřovaného. S tímto pojmem se v pracovním životě znalce – psychiatra setkáváme velmi často, neboť jde o výsledky dalších osob, které jsou v určitém vztahu k posuzované osobě. Jedná se často o nejbližší příbuzné, kteří jsou v kontaktu s posuzovaným a jsou tak schopni poreferovat o jeho zdravotním stavu, chování, jednání, náladách a dalších skutečnostech, které mohou výrazně pomoci.⁹⁶

Sexuologické posuzování nenese přílišné odlišnosti od psychiatrického, byť je u něho pochopitelně kladen důraz na pacientovi preference v sexuální oblasti. Primárně se přistupuje k metodám, jež pomohou posoudit, zda dotyčný netrpí některou poruchou sexuální preference, nicméně však nesmí opomenout i komplexnost osoby posuzovaného, tudíž hledět i na osobnostní posouzení společně se sexuologickým. Sexuologové k vyšetření stavu využívají několik diagnostických postupů. Odborník tvoří postupně obraz posuzovaného a jako puzzle skládá jednotlivé dílky. Krokem zásadním je zjištění anamnézi a v minulosti posuzovaného hledat některá vodítka, jako jsou různé odchylky v chování představované kupříkladu násilným chováním at' vůči lidem či zvířatům, schopnost navazování a délky vztahů, nezájem o běžné sexuální praktiky, tak i mnohé další. Při těchto krocích se užívají dotazníky, které jsou sexuálně laděné (např. *inventář vzrušivých podnětů*). Další metodou je falopletysmografie, jež je jen doplňkovým postupem

⁹⁵ SVOBODA, Mojmir. *Psychopatologie a psychiatrie pro psychology a speciální pedagogy*. Svoboda Mojmir a kolektiv. [online]. 2012. [cit. 2020 – 03 – 22]. ISBN 978-80-262-0216-5. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/psychopatologie-a-psychiatrie-102633/#>

⁹⁶ ŠVARC, Jiří. *Posuzování duševního stavu v trestním řízení*. In: *Česká a Slovenská psychiatrie* [online]. 2011, roč. 107, č. 4 [2020–05-05]. ISSN: 1212-0383. Dostupné z: <http://www.cspsychiatr.cz/detail.php?stat=729>

k ověření si předpokládaného výsledku vyšetření. Spočívá v tom, že falometr připevněný na údu zaznamenává změnu jeho velikosti během promítání různých stimulů (*diapozitivy se sexuální i nesexuálním laděním, sadistické, nekrofilní, pornografické, záběry obou pohlaví různých věkových kategorií a další*). Vyšetření tělesné, ať už hledíme na oblečení, nehty či tetování, je další značně důležité, neboť může mnohé vypovědět.⁹⁷

4.2.2 Revizní posudek, ústavní posudek a pozorování duševního stavu v ústavu

Znalecké posudky jsou důkazem mnohdy stěžejním, nicméně i k nim je potřeba přistupovat v duchu zásady volného hodnocení důkazů, a tedy i zde orgány činné v trestním řízení hodnotí tento důkaz kriticky i v souladu se zásadou materiální pravdy. Nejsou jakkoli zákonem privilegovány a jsou hodnoceny tak, jakož i důkazy jiné.⁹⁸

Znalec je jen člověkem a též on není ani zdaleka neomylným. Mnohdy pak sledujeme případy, kdy díky chybnému znaleckému posouzení vznikl fatální justiční omyl, který nevrhá dobré světlo na celou justici a už vůbec nemůžeme pochybovat o dopadech na život pachatele.

Trestní řád reaguje na situace, kdy má posudek nějaké vady či nedostatky. Jak uvádí Šámal, může se jednat kupříkladu o „*neúplnost, nevěrohodnost, vnitřní rozpornost, nedostatky v odůvodnění a hodnocení nad úroveň dosaženého rozvoje v daném oboru*.“ Pokud ze závěru posudku, či jeho odůvodnění není známo jasné stanovisko znalce, je tento nejasným. Neúplným znaleckým posudkem je pak ten, který neobjasňuje všechny okolnosti, ke kterým mělo být zaujato stanovisko ve smyslu § 107 TŘ. Jestliže u soudu vyvstane pochybnost o správnosti předloženého znaleckého posudku, je vyzván znalec k vysvětlení. Pokud jeho argumentace neobstojí, bude opatřením přibrán znalec jiný, který vypracuje tzv. revizní posudek. Tento nově přibráný znalec je povinen vypracováním nového posudku, v němž musí zareagovat právě i na posudek předešlého znalce a s tímto se adekvátně vypořádat.⁹⁹

⁹⁷ PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie. 4., aktualizované vydání Pavel Pavlovský*. [online]. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. [cit. 2020 – 03 – 22]. ISBN 978-80-2474-332-5. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/soudni-psychiatrie-a-psychologie-103221/>

⁹⁸ Nález Ústavního soudu České republiky, sp.zn. III. ÚS 299/06 ze dne 30.4.2007

⁹⁹ ŠÁMAL, Pavel. § 109 [Vady posudku]. In: ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PÚRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAJN, Petr. *Trestní řád I, II, III. 7. vydání*. [online]. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, [cit. 2020 – 04 – 18]. ISBN 978-80-7400-465-0. s. 1602.

Kromě znalců jmenovaných dle své odbornosti mohou činnost vykonávat též znalecké ústavy, či právě v příliš složitých případech též kupříkladu vědecké ústavy, nebo vysoké školy – lékařské fakulty. K tomuto kroku může být přistoupeno i v právě předešlé nastíněné situaci, kdy je třeba revizního znaleckého posudku.

Pachatelé mnohdy zkouší různé způsoby jak se vyhnout pobytu ve vězení a jedním z nich je předstírání duševní poruchy. Pokud má znalec důvodné pochybnosti o možné agravaci ze strany posuzovaného, je možné navrhnout jeho pozorování v ústavu. Lékař má tak každodenní možnost pozorování chování jedince, jeho schopnosti sociální interakce, či případně nařídít léčbu a v jejím důsledku pak následně pozorovat měnící se stav. Ústavem rozumíme pochopitelně specializovaný ústav jako jsou psychiatrické nemocnice, v případě, že je dotyčný ve vazbě, příslušným ústavem k posuzování duševního stavu jedince je pak např. Psychiatrické oddělení Nemocnice Vazební věznice v Brně.

5 Trestní odpovědnost pachatele

Jak již bylo v úvodu této práce nastíněno, základem trestní odpovědnosti je spáchání trestného činu, který vykazuje znaky uvedené v zákoně a zároveň i znaky obecné. Znaky uvedené v zákoně rozumíme znaky skutkové podstaty trestného činu, o nichž je též důkladně pojednáno výše. Dále také věk, přičetnost a v případě mladistvých, i rozumovou a mravní vyspělost. Právě přičetnost je gró této práce. Aby byl dotyčný považován za nepřičetného, je potřeba aby splnil kumulativně kritérium juristické a biologické. Nepřičetnost je nutno dokázat, o čemž pojednává i kapitola znaleckého dokazování. Pokud tedy pachatel naplní obě kritéria, vyvstává na povrch právě nepřičetnost, která pak může vyústit v to, že pachatel za tento protiprávní čin nebude trestně odpovědný.

Existence duševní poruchy ihned neznamená, že je pachatel automaticky nepřičetný, či zmenšeně přičetný. Avšak jestliže přítomnost duševní poruchy v době spáchání činu zapříčinila to, že byl uznán nepřičetným, je nutné k němu takto také přistupovat. Míněno tím, že je tento fakt třeba zohlednit mimo jiné i při stanovování druhu a výměry trestu. Jak již bylo předesláno, naše trestní právo v tomto ohledu uplatňuje dualismus trestních sankcí, a tedy je možné vybrat buď trest, či ochranné opatření. V teorii je také zmiňován v rámci trestní odpovědnosti účel trestání. Objevují se tři základní teorie, a to absolutní, relativní a smíšená. Absolutní podporuje myšlenku „*punitur quia peccatum est - tedy trestá se, protože bylo spácháno zlo.*“ Heslem „*punitur, ne peccetur – trestá se, aby nebylo pácháno zlo*“ pak zní teorie preventivní. V závěru teorie smíšená, podporovaná i mnoha českými teoretiky a judikaturou, která v sobě kumuluje obě výše zmíněné - odplatu i prevenci.¹⁰⁰

Je též nezbytně nutné při ukládání trestů hledět na zásadu přiměřenosti trestních sankcí, která je vyjádřena přímo v trestním zákoníku tak, že je vždy potřeba přihlédnout k povaze a závažnosti trestného činu, jakožto i k osobním, majetkovým a jiným poměrům pachatele. Zároveň vždy dbát na to, aby nebyly ukládány trestní sankce příliš přísné, pokud postačuje uložení sankce méně postihující.¹⁰¹

Níže jsou vzhledem k obsahu práce nastíněny pouze dva druhy ochranných opatření, tedy ochranné léčení a zabezpečovací detence.

¹⁰⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5. s. 486 a násl.

¹⁰¹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

5.1 Ochranná opatření

V právním řádu České republiky nalezneme tzv. dualismus a monismus trestněprávních sankcí. Základními prameny jsou pak v případě prvého trestní zákoník a o monismu uvažujeme v případě zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Dualismem rozumíme § 36 TZ, který stanovuje, že pachateli, který se dopustil trestného činu, je možné uložit buď trest, nebo ochranné opatření, bez vyloučení jejich uložení současného. Naproti tomu ZSVM v duchu monismu umožňuje mladistvému za provinění pouze jednu ze sankcí, a to ochranné opatření. K problematice, které se tato práce věnuje, je nezbytně nutné zmínit, že v případě trestů nelze hovořit o možnosti uložit trest i za čin jinak trestný, avšak ochranné opatření je možno uložit též pachateli za čin jinak trestný, jímž je takový čin, který by za jiných podmínek, nebo u jiné osoby trestným byl. Kupříkladu jde o takové činy, jichž se dopustili osoby, jež jsou trestně neodpovědné vzhledem k nedostatku věku či přičetnosti, nebo pokud je přítomna jedna z okolností vylučujících protiprávnost, jako třeba krajní nouze a další.¹⁰²

Trestní zákoník nabízí druhy trestů v § 52 a vzhledem k dualismu, jež je zmiňovaný výše, zákonodárce též vymezil co je nutno podřadit pod ochranná opatření, a to v § 98 TZ. Jedná se o ochranné léčení, zabezpečovací detenci, zabránění věci, zabránění části majetku a ochrannou výchovu dle ZSVM. Uložení ochranného opatření je zásahem do svobody a práv pachatele, i proto se v § 96 TZ objevuje zásada přiměřenosti, k níž se vyjadřoval i Ústavní soud, neboť je vzhledem k možnosti ukládání ochranných opatření nutno hledět na povahu a závažnost činu a hrozbu dalšího porušení právem chráněných zájmů, jež se jeví jako reálná. V neposlední řadě je též nutné přistupovat k pachateli jako k individualitě a tedy zvážit, zda uložení ochranného opatření je opatřením, jež se vzhledem k osobnosti a situaci pachatele jeví jako adekvátní a splňující účel sankce, avšak újma, jež bude tímto opatřením pachateli zcela zjevně způsobena, nesmí být vyšší, než je nutné, aby bylo docíleno požadovaného účelu trestního opatření. Kromě zásady přiměřenosti uplatňujeme i zásadu zákonnosti, což znamená, že ochranná opatření mohou být ukládána samostatně i současně s trestem, avšak pouze za splnění zákonných podmínek. V závěru můžeme říci, že ochranné opatření může být uloženo samostatně bez dalšího, místo trestu při upuštění od potrestání, či vedle trestu. Samostatně stojící uložené ochranné opatření lze pouze pokud je to jediná možnost, kterou máme z hlediska ochrany společnosti, či pokud dojde

¹⁰² JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 8. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2020. Glosátor. ISBN 978-80-7502-395-7. s. 75 násl.

k upuštění od potrestání dle § 47 odst. 1 TZ. Zároveň opatření i trest jsou ukládány pokud jedno z nich není dostačujícím. Trestní zákoník zná i situaci, kdy je pachateli uloženo více ochranných opatření vedle sebe, načež pak ta jsou buď vykonávána současně, nebo se určí pořadí jejich výkonu.¹⁰³

Nemůžeme popřít, že důležitým důvodem proč tato opatření ukládáme, je ochrana pachatele i společnosti, neboť izolace a léčba je pro mnohé z nich jedinou možnou cestou pro nápravu a potenciální obranu společnosti proti další hrozbě trestné činnosti. Je tato předchozí věta ta, se kterou je potřeba bezmezně souhlasit? V duchu již probíhající reformy psychiatrické péče by s tímto tvrzením pravděpodobně spousta odborníků nesouhlasila. Současný stav psychiatrické péče je zastaralým zkosnatěným modelem z minulého století, který už dlouhou dobu volal po změně a tu slibuje právě Reforma péče o duševní zdraví vzešlá ze spolupráce ministerských rezortů a odborníků. Přes svou stagnaci již od roku 2013, se snad nyní blýská na lepší časy. Reformou znějí hesla jako přesunutí péče z velkých rezortů na komunitní péči čili deinstitucionalizace, destigmatizace a návrat dlouhodobě hospitalizovaných do jejich komunity, tedy do jejich domova – sociálního prostředí, a zároveň s tím zajistit, právě formou center duševního zdraví a intervence pracovníků v komunitě, ochranu, jak pro duševně choré, tak pro společnost, soulad zdravotních a sociálních služeb a hlavně pro případy krizové, zajistit přímou rychlou a účinnou pomoc v terénu. Primární břemeno tak reforma přesouvá na již zmíněná centra duševního zdraví, jimž reforma po letech přináší institucionální zakotvení. Je evidentní, že takové zásadní změny nebudou v systému provedeny v řádech dnů, ani měsíců, ale hovoříme o procesu budoucnosti v řádech několika desítek let, během nichž má započít fungování až stovky center duševního zdraví.¹⁰⁴

5.2 Ochranné léčení

Zákonnou definici tohoto pojmu nalezneme v § 99 a násl. TZ. Kdy je možno uložit ochranné léčení uvádí zmíněné ustanovení s dělením na obligatorní a fakultativní ukládání. Rozlišujeme tři případy při nichž je nutno přistoupit k uložení tohoto ochranného opatření. V prvním případě jím

¹⁰³ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 8. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2020. *Glosátor*. ISBN 978-80-7502-395-7.

¹⁰⁴ Ministerstvo zdravotnictví. *Tisková konference k aktuálnímu stavu reformy psychiatrické péče*. In: Youtube [online] Zveřejněno: 23. 03. 2018. [vid. 2020 – 05 – 12]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=L19t1UtAkkM>

rozumíme to, kdy byl pachatel v době spáchání nepřičetný, tudíž je za tento čin jinak trestný, vzhledem k této skutečnosti trestně neodpovědný, avšak jeho působení na svobodě se jeví jako nebezpečné. Tuto nebezpečnost ponechání pachatele na svobodě definuje Nejvyšší soud již ve svém rozhodnutí, jako vysokou pravděpodobnost, že bude pachatelem v důsledku existující duševní poruchy protiprávním jednáním znovu spáchán trestný čin.¹⁰⁵

V těchto případech je nezbytně nutné znalecké posouzení odborníkem, které je důležitým vodítkem pro správné rozhodnutí soudu. Dalším případem jsou pachatelé, kteří spáchali trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, jež si však nepřivodili sami díky požití návykové látky, a kterým soud dle § 40 odst. 2 TZ ukládá trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, neboť se domnívá, že trest společně s ochranným opatřením s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu pachatele lépe dosáhne cílů sledovaných trestním právem. V pořadí třetím případem, kdy jde o obligatorní uložení ochranného léčení, jsou případy, kdy soud u zmenšeně přičetného, či duševně chorého rozhodl o upuštění od potrestání, ale právě vzhledem k nutnosti dosažení nápravy pachatele je více účelné ochranné léčení. Stejně tak jako u předchozího příkladu je pochopitelně nezbytné, aby si uvedený stav nepřivedla osoba svou závislostí na zneužívání návykových látek sama svým přičiněním. V následujících případech je na uvážení soudu, zda pachateli uloží ochranné léčení, proto hovoříme o uložení tzv. fakultativním. Pokud je pachatel stížen duševní poruchou a v tomto duševním stavu se dopustí trestného činu, může soud s přihlédnutím k jeho nebezpečnosti, díky níž je pocíťována nutnost uložení ochranného léčení, toto také uložit. Druhou skupinou jsou páčající osoby, jež jsou v době spáchání činu pod vlivem, či čin spáchají v návaznosti na jejich chorobné zneužívání návykové látky. Avšak k tomuto soud přistoupí pouze, pokud se uložení ochranného léčení jeví jako efektivní a způsobilé dosáhnout potřebného cíle. Pokud hovoříme o dosažení cíle, resp. účelnosti, uvádím též jednu z podmínek pro propuštění pacienta z ochranného léčení, neboť doba, kdy je pachatel v ochranném léčení je odvislá od dosažení jeho účelu. Pokud pacient již není považován za toho, jež by měl nadále být v léčení, je na posouzení soudu, zda návrh na propuštění zdravotnického zařízení souhlasně potvrdí, či nikoli. Ve vykonávacím řízení tedy soud rozhodne dle § 353 TŘ o propuštění z ochranného léčení, pokud bylo jeho účelu dosaženo. Jestliže soud tedy vydá rozhodnutí, v němž určí toto ochranné opatření, neurčí zároveň jeho délku. Jediným limitem mu jsou dva roky, jež znamenají, že do této doby musí soud rozhodnout, zda léčení prodlužuje opět na maximálně dva roky, nebo dojde k ponechání pachatele

¹⁰⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky sp. zn. 6 To 22/73 ze dne 20. 8. 1973

v léčbě. Fakticky může být toto prodlužování do konce života pachatele, neboť není zákonem stanoven jeho maximální počet opakování.¹⁰⁶

Pokud bude v průběhu ochranného léčení protialkoholního či protitoxikomanického zjištěno, že tímto způsobem není možno docílit potřebného účelu léčby, může být dokonce předčasně ukončeno. Je možné, že dojde k propuštění pachatele na svobodu, nicméně v případě existence nebezpečí potenciálního páchaní trestné činnosti, může být takové osobě nařízen dohled až po dobu pěti let. Tímto dohledem je míněn osobní kontakt v pravidelných intervalech s úředníkem Probační a mediační služby, který dbá na správné dodržování probačního plánu a podmínek soudu mu uložených, jak upravuje § 49 TZ a je tedy v tomto vztahu ten, jež má svůj podíl na realizaci výkonu konkrétních soudních rozhodnutí.¹⁰⁷

Pachatelé mají pochopitelně povinnosti, které upravuje § 50 TZ a patří mezi ně právě plnění probačního plánu, informování probačního a umožnění mu vstupu do obydlí, a tedy jakási celková povinnost spolupráce.¹⁰⁸ Nutno podotknout, že reálné dodržování pravidel je pro některé pachatele značně obtížným a probační dohled je pro ně pouhým nutným zlem a jeho efekt se vytrácí.

Kromě dělení výše zmíněného, rozeznáváme též uložení ochranného léčení pouze ambulantního, či přímo ústavního. Ochranné léčení ambulantní je pro pachatele tím menším zásahem, neboť je dále ponechán na svobodě, avšak je podroben nařízené specializované ambulantní léčbě vykonávané odborníkem, kdy se kupříkladu musí pravidelně dostavovat na sezení ke svému lékaři a plnit tak léčebný harmonogram. Pokud pachatel není ochoten či schopen dodržovat tento režim, je možné přistoupit k přeměně léčby ambulantní na ústavní, jež je mnohem větším zásahem do života pachatele, neboť probíhá přímo v lůžkových zdravotnických zařízeních, nebo ve vězeňských zdravotnických zařízeních, pokud jsou vykonávána v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, jak uvádí i § 83 zákona č. 373/2011, o specifických zdravotních službách (dále jen „ZSZS“). Dle § 87 tohoto zákona může zařízení v němž pachatel vykonává ochranné léčení, v případě, že tento porušuje jemu stanovený způsob léčby zásadním způsobem, zažádat soud o přeměnu způsobu výkonu tohoto opatření. Zároveň je součinnost zdravotnického zařízení důležitá v případech, kdy se pacient vzdává z ústavu, nebo se v termínu daném soudem vůbec k léčbě

¹⁰⁶ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3.

¹⁰⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 8 Tdo 197/2013 ze dne 20. 3. 2013

¹⁰⁸ ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ Oto, GŘIVNA Tomáš, HERCZEG Jiří, VANDUCHOVÁ Marie, VOKOUN Rudolf a kolektiv. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7.

nedostaví, či se nepodrobuje prohlídkám dle předem stanoveného harmonogramu a další. Dnes již musí zároveň v případech, kdy se léčený nedostaví na schůzku sjednanou se svým lékařem, nebo pokud se nedostaví do výkonu ústavního ochranného léčení, či ho nedovoleně opustí, zdravotnické zařízení resp. lékař, obeznámit Policii ČR a příslušný soud, jež rozhodl o uložení. Dříve bylo zakotveno pouhé informování soudu, který až posléze obeznámil příslušný orgán policie, a ta mohla teprve konat, neboť pouze ta může fakticky provést pátrání a následné zadržení hledané osoby. Tento z mého pohledu nedostatek se podařilo zhojit v roce 2017 a nyní je tedy výše uvedená povinnost zakotvena v § 87 odst. 3 ZSZS.

Z procesního hlediska se nacházíme v § 351 – 358 TŘ, které upravují jeho výkon, změnu, upuštění od výkonu, propuštění a ukončení ochranného léčení.

Ochranné léčení ústavní je možno též změnit na zabezpečovací detenci, a to za předpokladu naplnění podmínek § 100 odst. 1 nebo 2 TZ, avšak pokud léčení neplní svůj účel, či dostatečně neochraňuje společnost, naplnění těchto podmínek není potřeba.

V praxi se ukotvilo rozlišování ochranného léčení na psychiatrické, sexuologické, protialkoholní a protitoxikomanické.

5.2.1 Ochranné léčení psychiatrické, protialkoholní a protitoxikomanické

Tyto pachatele, kterým je uloženo některé z možných ochranných léčení v Bohnicích, čeká léčba na oddělení číslo 17. Jedná se tedy o ty pachatele, kteří se trestného činu dopustili v důsledku duševní poruchy, či díky užívání návykových a jiných látek. Zde kromě biologické léčby provádí psychoterapii, též jak uvádí Švarc i : „*arterapii, nácvik asertivního chování a jednání, spirituální péči, relaxaci, skupinové terapie a hipoterapii*“.¹⁰⁹

Kromě těchto aktivit je věnována každému pacientovi individuální péče v podobě pohovorů a též je umožněno, aby pracovali v místních zahradách či dílnách. Zde panuje režim stanovený dle vnitřního řádu, kterým se musí pacienti řídit. Jsou ubytováni v pokojích zpravidla po 4 či 3 osobách. Tato skupina pacientů je bezpochyby rostoucí. I mnoho prognóz hovoří o vzrůstajícím počtu osob trpících některou z duševních poruch. Stejně tak v alkoholových žebříčcích drží Česká republika přední příčky. Zároveň v psychiatrických léčebnách končí ti poživatelé alkoholu, jejichž abúzus se vyvinul v některou z psychóz, jako je alkoholická halucinóza, alkoholická paranoidní psychóza, Kozsakova psychóza, Wernickeho encefalopatie, alkoholové deprese a úzkosti či

¹⁰⁹ *Psychiatrická nemocnice Bohnice*. Praha: Psychiatrická nemocnice Bohnice. [online]. ©2020 [cit. 2020 – 06 - 04]. Dostupné z: <https://bohnice.cz/lecba/ochranne-lecby/>

demence. Tyto stavy v sobě nesou halucinace, perzekuční bludy, sluchové halucinace, žárlivecké bludy, konfabulace a další, které v důsledku mohou značně ovlivnit pachatelovo chování.¹¹⁰

Jak již bylo dříve uvedeno, sami znalci často navrhují léčení psychiatrické, či sexuologické byt' se jedná o situace, kdy se pachatel dopustil trestného činu pod vlivem návykové látky a jejich sexuální pudy nevykazují žádné abnormální odchylky. Z hlediska sexuologického jsou tedy v normě, bez deviace a vlivem alkoholu spáchají trestný čin. Příkladem může být případ mladého muže, jež se pod vlivem alkoholu rozhodl spáchat trestný čin krádeže dle § 205 TZ v optice na Václavském náměstí, načež ale poté, co vstoupil do prodejny a spatřil prodavačku, popadl ho sexuální chtíč a prodavačku zatáhl do vedlejší místnosti a tam na ní vykonal soulož. Vzhledem k tomuto činu mu bylo uloženo ochranné léčení sexuologické, byt' na základě vyšetření psychiatrem nebyla v sexuální oblasti prokázána žádná abnormálie.¹¹¹

5.2.2 Ochranné léčení sexuologické

Sexuologické ochranné léčení se konkrétně v léčebně v Bohnicích vykonává v režimovém oddělení číslo 5. Jedná se tedy o oddělení s přesně stanoveným chodem – režimem pro každého pacienta. Dle přístupu každého pacienta je tento pak zařazen do režimů označených písmeny: D, C, B, A. Jsou zde omezena elektronická zařízení, dle režimu i vycházky a další. K léčbě se zde využívá biologická terapie v podobě medikamentů, psychoterapie a vše i výše uvedené.

U pacientů s prokázanou parafilií se užívá jak psychoterapeutická metoda léčby, tak biologická, která spočívá v podávání hormonů. Existuje ale i jedna kontroverznější metoda, kterou někteří u určitých pacientů považují za neúčinnější. Tou je testikulární pulpektomie, neboli kastrace. Švarc obecně hovoří o pozitivním vlivu kastrace na život deviantů, kdy z jeho vlastních zkušeností ve 4 z 5 případů byla změna kvality života zcela nepřehlédnutelná. V této oblasti není téměř žádný spolehlivý výzkum, který by dokázal přímo potvrdit toto tvrzení a podložit ho relevantními informacemi a podklady. Slavoj Brichcín, přední psychiatr, sexuolog a soudní znalec, provedl jakýsi menší výzkum, kdy vzal vzorek 33 mužů u nichž byla provedena kastrace a tito pak

¹¹⁰ HOSÁK, Ladislav, HRDLÍČKA Michal, LIBIGER Jan. *Psychiatrie a pedopsychiatrie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN: 978-80-246-2998-8.. s. 150 a násl.

¹¹¹ *Základní kurz pro žadatele o znalecké oprávnění v oboru zdravotnictví – odvětví psychiatrie, psychologie, sexuologie, včetně specializace na dětskou psychiatrii a návykové nemoci*, vzdělávání akce č. 221092105, konaný v Praze dne 6. 12. 2019, přednášející MUDr. Jiří Švarc

shodně až na jediného muže vypověděli, že se jejich život změnil k lepšímu a jednoznačně potvrdili přínos tohoto zákroku.¹¹²

Zároveň také z pohledu právního je nutno zmínit, že u těchto osob po kastraci nebyla páčána další trestná činnost ani sexuálního charakteru, ani jiného. Avšak vzhledem k neexistujícímu rozsáhlejšímu závěru si myslím, že není ještě zodpovědné tvrdit znatelný přínos kastrace.

Další případ, jež se váže k problematice kastrace, může být Jiří Straka, známější spíše jako Spartakiádní vrah. Straka byl mladík, který se dopustil hned několika trestných činů v letech 1985. Byl odsouzen za několik vražd, pokusy o vraždu, loupeže a krádeže. Straku poháněl silný sexuální pud, jeho činy vyzařovaly agresivitu se sadistickými, téměř nekrosadistickými sklony.¹¹³

U poruch sexuálních pudů je rozdíl, zda k tomuto trpí osoba ještě poruchou osobnosti, neboť ten, kdo tíhne k sadismu, nemusí být automaticky nebezpečným pachatelem násilných trestných činů. Naopak pokud je k tomuto přidružena vážná porucha osobnosti, těmto chybí vyšší city a je i větší pravděpodobností, že se dopustí nějakého závažného trestného činu. I v případě Jiřího Straky bylo pro kriminalisty zarážející, že při výslechu bez ostychu a pocitu viny vyprávěl o svých hrůzných činech, nejevil žádnou lítost a nechal se slyšet, že pokud by nebyl dopaden, ve svém konání by pokračoval i nadále. Ve vězení podstoupil testikulární pulpektomii, což bylo z části zapříčiněno i tím, že mu byli dozorcí znetvořeny genitálie při útoku, avšak i z pohledu duševního stavu mu to pomohlo v tom žít normální život. Po propuštění z vězení byl umístěn do Psychiatrické léčebny v Bohnicích, kde se podroboval psychiatrické a také sexuologické léčbě. V současné době je Straka ženatý a podstupuje již jen ambulantní léčbu. Na tomto případě Švarc také demonstruje přínos testikulární pulpektomie.¹¹⁴

¹¹² ŠVARC, Jiří. *Mým vrahouškům je bez varlat lépe*. In: *Psychologie cz.* [online]. [cit. 2020 – 06 – 05]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/mym-vrahouskum-je-bez-varlat-lepe/>

¹¹³ DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vrahů: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vrahů současnosti* / Andrej Drbohlav. 2013. ISBN 9788024743714. s. 414 – 415

¹¹⁴ *Základní kurz pro žadatele o znalecké oprávnění v oboru zdravotnictví – odvětví psychiatrie, psychologie, sexuologie, včetně specializace na dětskou psychiatrii a návykové nemoci, vzdělávání akce č. 221092105, konaný v Praze dne 6. 12. 2019, přednášející MUDr. Jiří Švarc*

5.2.3 Statistická data ochranného léčení

Ke sběru dat a jejímu vykazování poslouží nově „*Metodika sběru a vykazování dat o ukládání a výkonu institutů ochranného léčení a zabezpečovací detence*“ z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci autorů Blatníkové a Zemana z roku 2019. Tato metodika má konečně již přinést přehledný systém, ze kterého bude možné zjišťovat ukládání ochranných opatření a vzhledem k této transparentnosti pak pomoci k preventivním a jiným opatřením k potírání kriminality. Na této metodice bylo pracováno v průběhu dvou let v rozmezí 2017 – 12/2019, tudíž bohužel její aplikaci v praxi a stejně tak vzešlé statistiky, není reálné pro tuto práci použít. Do budoucna však, pokud se podaří její aplikace tak, jak předepisuje metodika, hodnotím tento počín jako velice dobrý krok, od něhož si slibuji značnou informativní hodnotu pro různé případy, od rozhodování soudem o druhu trestu, tak pro vyhodnocování vlivů nových opatření. V současné době se používá systému ISAS, do kterého jsou zapisovány na jednotlivých soudech příslušné informace, načež právě do tohoto systému řešitelé implementovali též možnost evidovat právě uložení ochranných opatření. Kromě ISASu je dostupný a využíváný též CSLAV, což je zkratka pro Centrální statistické listy a výkaznictví, které se užívají pro evidenci na základě statistických listů trestních. Problematický však zde je fakt, že evidují pouze ukládání ochranných opatření primárně uložených v hlavním líčení, resp. posléze v řízení o opravném prostředku. Je tedy evidentní, že situace, kdy jsou tyto statistické listy vyplňovány, jsou jen výsečí celkových uložení, neboť nezachytí kupříkladu situace, kdy je dle § 172 odst. 1 písm. e) TŘ zastaveno trestní stíhání, neboť se prokázalo, že pachatel nebyl v době činu pro nepřičetnost trestně odpovědný, natož aby se sbírala data o změnách forem, kdy se kupříkladu změnilo ochranné léčení na zabezpečovací detenci, nebo zabezpečovací detence na ochranné léčení. Nabízí se otázky proč nevyužívat dat sbíraných Probační a mediační službou, či přímo od Vězeňské služby, nicméně právě z nich sbírá tato data jen při pověření dohledem a druhá pak přímo při výkonu trestu odnětí svobody, či zabezpečovací detence. Tudíž ani tato data pro nás nejsou dostačující pro ucelený hodnotný výsledek.¹¹⁵

¹¹⁵ BLATNÍKOVÁ, Šárka, ZEMAN, Petr, *Metodika sběru a vykazování dat o ukládání a výkonu institutů ochranného léčení a zabezpečovací detence*. [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2019. [cit. 2020 – 04 – 18]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/2019OLZD.pdf>

Tabulka č. 2: *Přehled ze systému CSLAV¹¹⁶*

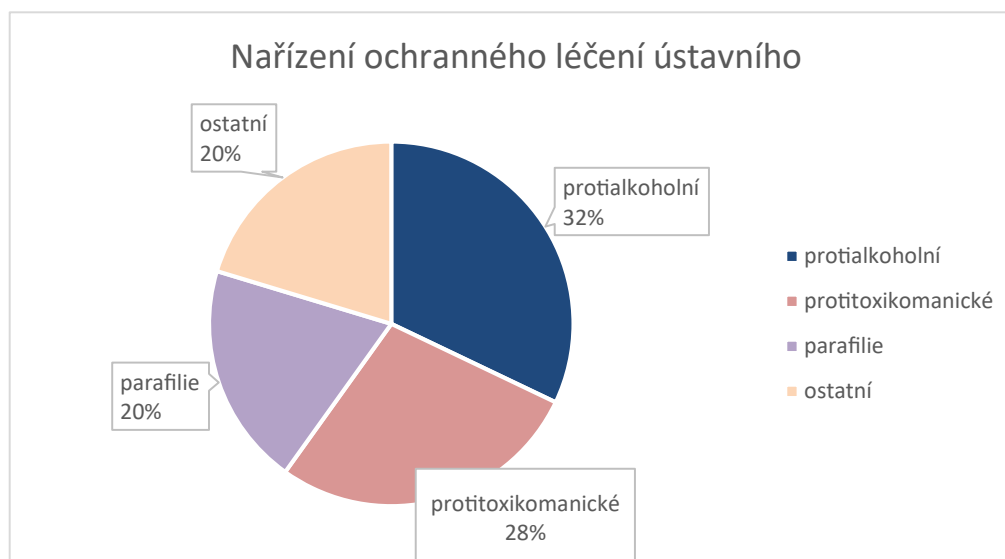
Datum: 24.06.2019
Čas: 13:49:16

Přehled o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených + vyřízených jinak)

		Praha	StČ	JČ	ZČ	SČ	VČ	JM	SM	ČR	
Uložená ochranná a výchovná opatření	Ochranná opatření	Celkem	59	83	53	40	68	104	68	113	588
		celkový počet uložených ochranných opatření	70	100	58	41	76	118	73	125	661
		v tom: ochranné léčení	59	83	53	40	67	104	68	112	586
		celkový počet uložených	70	99	58	41	75	116	73	123	655
		v tom: ústavní	7	9	8	5	3	7	5	16	60
		protialkoholní	8	2	9	5	5	15	0	8	52
		protitoxikomanické	3	2	7	7	0	5	4	9	37
		sexuologické	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		patologické hráčství	4	5	5	0	8	6	6	4	38
		ostatní	19	30	8	6	17	29	19	37	165
		ambulatní	10	9	2	6	15	31	6	14	93
		protialkoholní	7	15	4	5	13	9	17	10	80
		protitoxikomanické	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		sexuologické	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		patologické hráčství	12	27	15	7	14	14	16	25	130
		ostatní	0	1	0	0	0	2	0	1	4
zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
zabrání náhradní hodnoty	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
zabrání spisů a zařízení	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
zabezpečovací detence	0	0	0	0	1	0	0	1	2		
ochranná výchova	0	0	0	0	0	0	0	0	0		

Výše uvedená tabulka slouží pro demonstraci současné evidence. Z ní jsem pak pro příkladnost a pro další pokračování v práci, vytvořila grafy, které navozují přibližnou realitu o počtu uložených ochranných léčeních k roku 2019 v takové přesnosti, v jaké je v současné době možno je získat.

Graf č. 1: *Přehled nařízeného ochranného léčení ústavního pro rok 2019*

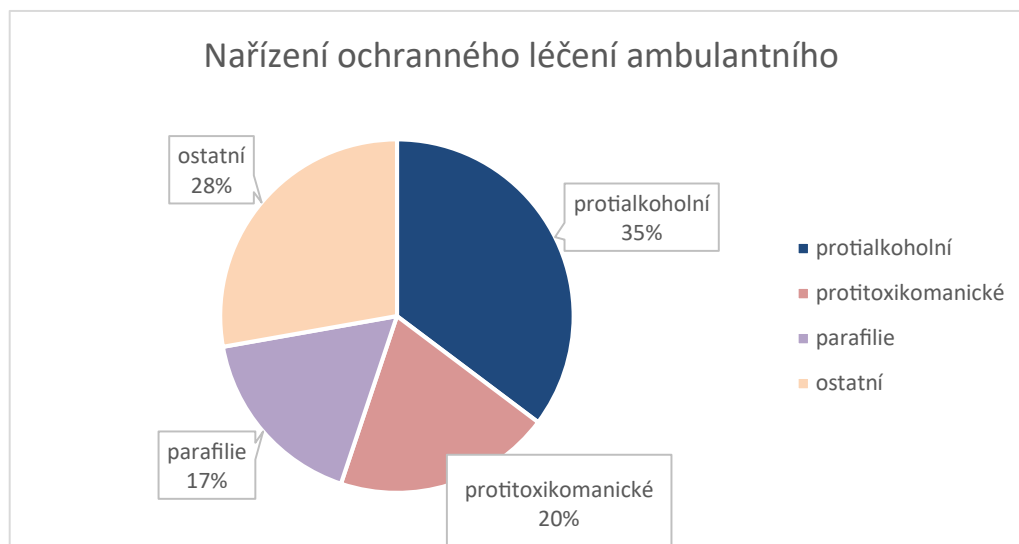


Z uvedeného grafického znázornění vyplývá mírnější převaha případů uložených ochranných léčení pro škodlivý abúzus alkoholu a též i pro závislosti na návykových a omamných látkách.

¹¹⁶ BLATNÍKOVÁ, Šárka, ZEMAN, Petr, *Metodika sběru a vykazování dat o ukládání a výkonu institutů ochranného léčení a zabezpečovací detence*. [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2019. [cit. 2020 – 04 – 18]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/2019OLZD.pdf>

Obecně je drogová a alkoholová problematika v případech ochranného léčení hojně zastoupena. Do skupiny „ostatní“ řadíme kupříkladu patologické hráčství.

Graf č. 2: Přehled nařízeného ochranného léčení ambulantního pro rok 2019



U ambulantního léčení je již oproti Grafu č. 1 viditelnější rozdíl v ukládání léčení protialkoholního, kdy téměř 35% z celkového počtu tvoří tato forma ambulantní léčby. I vzhledem k již uvedeným skutečnostem (*část soudněznalecká*) je velmi problematické učinit z těchto statistik přesný závěr. Pokud vezmeme kupříkladu vzorek osob, jimž bylo uloženo ochranné léčení sexuologické, není možné o těchto současně prohlásit, že jsou osobami, které opravdu trpí některou z poruch sexuální preference, která by právě vedla ke spáchání trestného činu. Jak již totiž bylo v této práci demonstrováno na případě muže narkomana, tento byl pod vlivem pervitinu, načež znalec uvedl, že je u něho prokazatelná duševní porucha tzv. toxická psychóza, avšak tomuto bylo uloženo ochranné léčení sexuologické, byť jeho jednání nebylo možno ztotožňovat s žádnou z poruch v sexuální oblasti.

Tyto grafy byly vytvořeny z dostupných shromážděných dat o nařízených ochranných léčeních k roku 2019. Jedná se o souhrn odsouzených pachatelů za celou Českou republiku k roku 2019.¹¹⁷

¹¹⁷ BLATNÍKOVÁ, Šárka, ZEMAN, Petr, *Metodika sběru a vykazování dat o ukládání a výkonu institutů ochranného léčení a zabezpečovací detence*. [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2019. [cit. 2020 – 04 – 18]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/2019OLZD.pdf>

5.3 Zabezpečovací detence

Nejenom vzhledem ke zvyšující se četnosti případů, kdy bylo ochranné léčení nařízeno osobám, které projevovaly znaky zvláště závažné agresivity, trpěly některou závažnou sexuální deviací, či patřily do skupiny psychopatických recidivistů, ale i pro mnohé stížnosti léčebných ústavů, kde se shromažďovali nebezpečné osoby, které nebyly pro ústavní léčbu vhodné, se zavedl v roce 2009 institut zabezpečovací detence, který je primárně určen právě pro tyto osoby. Jejím účelem je zajistit a izolovat jedince ve specializovaných zařízeních spravovaných Vězeňskou službou, a též zabezpečit potřebné terapeutické a výchovné působení na ně, což je upraveno kromě TZ i v zákoně č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „ZD“), který je také stěžejním zákonem tohoto institutu.¹¹⁸

Odborníci několik let volali po novém institutu, neboť měli zkušenosti s řadou pachatelů pro něž nebylo ochranné léčení vhodné ani účelné. Problematické bylo, že mnoho jedinců s takto závažnými problémy nebylo ochotno spolupůsobit a podrobovat se ústavnímu léčení, a koneckonců pro takové pacienty nebyly psychiatrické ústavy ani dostatečně technicky, ani personálně, či jinak vybaveny. Tito pacienti byli mnohdy značně nepřizpůsobivými a též nebezpečnými, čímž ohrožovali nejen kázeň a léčebné metody, ale též samotný personál a pacienty léčebny.

Dle dikce zákona je kladen největší důraz právě na ochranu společnosti před těmito pachateli, avšak s dostatečným respektem k jejich právům. Stejně tak jako prvé z ochranných opatření, tak i zabezpečovací detenci ukládáme buď obligatorně dle § 100 odst. 1 TZ, a to za zločin spáchaný ve stavu vyvolaném duševní poruchou, který vedl k vymizení rozpoznávacích a určovacích schopností, tedy, jež vedl k nepřičetnosti pachatele a za současného upuštění od potrestání dle § 47 odst. 2 TZ, nebo pro čin jinak trestný naplňující zákonnou definici zločinu, avšak pro něj vzhledem k přítomné nepřičetnosti, nemůže být pachatel trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je pro společnost nebezpečný, či fakultativně § 100 odst. 2 TZ, pokud se pachatel oddávající se zneužívání návykových látek dopustil pod jejich vlivem činu jinak trestného se znaky zločinu ve stavu nepřičetnosti a jeho pobyt na svobodě se jeví jako nebezpečný a pokud se v posledních dvou letech dopustil, opět pod vlivem, takového činu, za něhož byl odsouzen alespoň na dobu trvání dvou let.

¹¹⁸ ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ Oto, GŘIVNA Tomáš, HERCZEG Jiří, VANDUCHOVÁ Marie, VOKOUN Rudolf a kolektiv. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7

Stejně tak, jako může být ochranné léčení změněno na zabezpečovací detenci, může tomu být i naopak, a to za současného splnění obligatorních zákonných podmínek pro její uložení a též jestliže ochranné léčení zjevně neplní svou funkci, nebo pokud pachatel nespolupracuje, nedodrží předepsaný léčebný postup, či se z léčebny nedovoleně vzdaluje apod., vzhledem k čemuž se pro dosažení účelu trestního práva jeví jako efektivnější právě výkon zabezpečovací detence. Uložení zabezpečovací detence může být samostatné, ale i stojící vedle trestu, nebo zároveň pokud bylo dle § 47 TZ upuštěno od potrestání. Tomu, aby soud uložil sankci v podobě zabezpečovací detence dle § 100 TZ, nebrání ani to, že mu byl uložen výjimečný trest odnětí svobody na doživotí podle § 54 TZ.¹¹⁹

Trvání je zákonem ohraničeno pouze zájmem na ochraně společnosti, avšak soud je povinen u dospělých pachatelů minimálně jednou za rok učinit přezkum, zda stále existují důvody, pro něž bylo toto ochranné opatření uloženo. Jestliže však nadále tyto důvody neexistují, může se přistoupit k její změně na ochranné léčení ústavní, avšak opět pouze pokud jsou pro ně splněny zákonné podmínky.

5.3.1 Statistická data zabezpečovací detence

Tabulka č. 3: Přehled počtu osob v zabezpečovací detenci¹²⁰

rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
osoby	3	8	16	32	36	40	56	73	79	84

Z výše uvedené tabulky je evidentní, že v průběhu let situací, kdy bylo uloženo toto ochranné opatření stoupá. Poměrně výrazný nárůst zaznamenáváme v průběhu let 2011 a 2012 a poté od roku 2016. Domnívám se, že k navýšení počtu chovanců mezi lety 2011 a 2012 došlo převážně z důvodu novely trestního zákoníku č. 330/2011, která nabyla účinnosti právě v roce 2011, neboť ta rozšířila situace, při nichž bylo možno toto opatření uložit. Došlo k rozšíření i vzhledem k pachatelům, kupříkladu do této novely bylo možné uložit výkon tohoto osobám, které se

¹¹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky, sp.zn. 8 Tdo 1181/2017 ze dne 31. 01. 2018

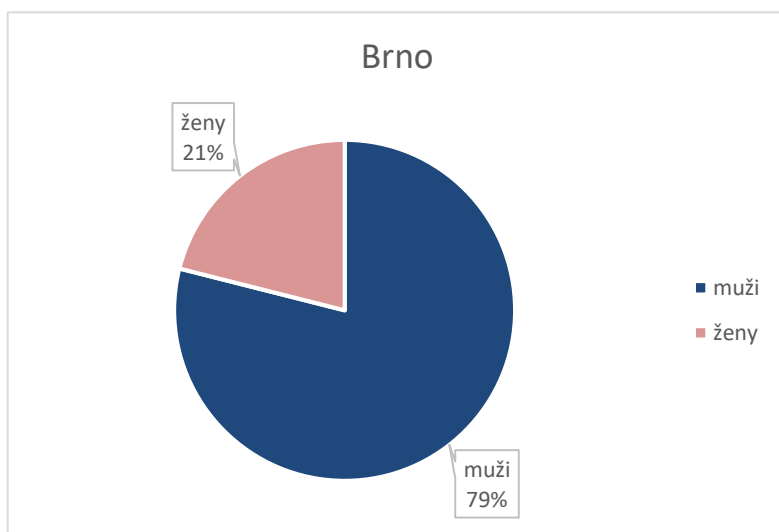
¹²⁰ Generální ředitelství Vězeňské služby ČR. *Statistické ročenky Vězeňské služby České republiky* [online]. © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 2020 – 06 – 08]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/05/Statistická-ročenka-2018.pdf>

dopustili zvláště závažného zločinu, tedy úmyslného činu s horní hranicí nejméně 10 let, avšak po novele již stačilo dopustit se činu jinak trestného, který by jinak naplnil znaky zločinu, jako je např. trestný čin dle § 360 TZ, kde je právě spáchání činu jinak trestného objektivní podmínkou. Kromě této změny, ale příčinou může být i rozšíření podmínek za kterých bylo možno proměnit výkon ochranného léčení na zabezpečovací detenci a to například tehdy, když ochranné léčení neplnilo svůj účel, pacient utíkal, byl násilný vůči ostatním pacientům a personálu ústavu, nebyl ochoten podrobovat se a přizpůsobovat režimu apod. Jak píše Blatníková a Zeman, změny, ke kterým zákonodárce přistoupil při vypracovávání novely, vznikly z toho důvodu, že doposud bylo toto opatření využito jen v málo případech a nadále též, že v jiných státech jsou ukládány častěji. V reálu jak uvádí i Blatníková a Zeman, bylo vycházeno z mylných představ, neboť doposud nebylo žádných vhodných zdrojů, jež by spolehlivě zaznamenávalo veškeré případy ukládání zabezpečovací detence, z nichž by posléze mohlo být vycházeno, neboť jak již bylo uvedeno v kapitole o ochranném léčení, justice není vybavena dostatečnými programy a evidencemi, které by byly schopny přesně zahrnout veškeré situace, jež tyto instituty provází, kupříkladu změny z ochranného léčení na zabezpečovací detenci, či případy, kdy před tímto institutem nastupuje pachatel k výkonu trestu odnětí svobody.¹²¹

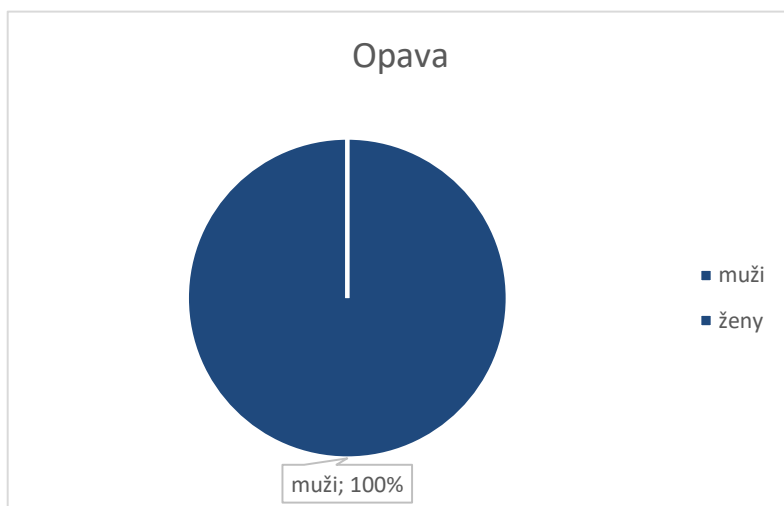
Se vzrůstajícím trendem dalších let pak vyvstává otázka, zda-li bylo opravdu ve všech uložených případech toto opatření nezbytně nutné. Ruku v ruce se vzrůstajícím počtem chovanců v detenci přichází i problém kapacity detenčních ústavů. V současné době je totiž kapacita naplněna a vzhledem k povaze a dlouhodobosti pobytu v těchto zařízeních ani není možné očekávat snížení, snad jen v minimální měřítku v případě přeměny na ochranné léčení, avšak stále zde jaksi ve vzduchu visí ti, jež se do detence teprve chystají po výkonu trestu. V blízké budoucnosti tak bude patrně toto téma velice palčivé a bude muset být buď navýšena kapacita, což se dlouhodobě beztak nejeví jako udržitelné, či kupříkladu zúžení případů, kdy toto závažné omezení na svobodě bude moci být ukládáno právě změnou zákona.

¹²¹ BLATNÍKOVÁ, Šárka, ZEMAN, Petr, *Využívání zabezpečovací detence v oficiálních statistikách a v praxi, aneb o významu „správných“ dat pro nastavení trestněpolitických opatření*. In: *Trestněprávní revue*. [online]. roč. 18. 2019 [cit. 2020 – 02 - 28].

Graf č. 3: Rozložení dle pohlaví pro rok 2018 - Brno¹²²



Graf č. 4: Rozložení dle pohlaví pro rok 2018 - Opava¹²³



Výše uvedené grafické znázornění rozvržení osob v zabezpečovací detenci dle pohlaví pak všeobecně podporuje i pohled laické veřejnosti o „neexistenci“ závažné trestné činnosti mezi

¹²² Generální ředitelství Vězeňské služby ČR. *Statistické ročenky Vězeňské služby České republiky* [online]. © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 2020 – 06 - 08]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/05/Statistická-ročenka-2018.pdf>

¹²³ Generální ředitelství Vězeňské služby ČR. *Statistické ročenky Vězeňské služby České republiky* [online]. © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 2020 – 06 - 08]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/05/Statistická-ročenka-2018.pdf>

ženami. Nicméně i přestože je dlouhodobě zcela nezpochybnitelné, že převážnou většinu trestné činnosti páchají muži, i mezi ženami se najdou takové osobnosti a není tedy možné generalizovat trestnou činnost tak, že ženy ji nepáchají. Např. v problematice vražd je shledáván největší podíl žen motivovaných penězi, následně až ženy drogově závislé a jen 10% pak za účelem sexuálního uspokojení. Ženy vražedkyně pak používají převážně metody, jež nejsou projevem extrémní brutality, modus operandi je spíše takový, kdy si „neušpiní ruce“ – zpravidla za použití jedů.¹²⁴

Jejich oběti bývají blízké osoby. Násilně motivované jednání někteří odborníci přisuzují u mužů hormonálním hladinám testosteronu a samotné pudové podstatě mužství, která je mnohdy vede k touhám po moci a nadřazenosti. Nemůžeme zpochybnit také mnohdy i silovou převahu mužů nad ženami, kteří jsou tak více schopni dosáhnout svých cílů právě za použití násilí. Nicméně i v minulosti můžeme sledovat brutalitu ženského pokolení, kterou představuje třeba Jaroslava Fabiánová, která by dle současných měřítek pravděpodobně mohla být právě tou ženou, jež by bylo uloženo ochranné opatření spočívající v zabezpečovací detenci.¹²⁵

Z výšečových grafů evidujeme procentuálně vyšší zastoupení mužů - chovanců v detenci. Ženy v Brněnském ústavu představují v počtu 8 chovank malého procenta, naproti tomu Opavský ústav ke konci roku 2018 neevidoval ženu žádnou.

¹²⁴ DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vražd: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vražd současnosti*. Praha: Grada, 2013. Psyché. ISBN 978-80-247-4371-4. s. 58 a násl.

¹²⁵ DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vražd: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vražd současnosti*. Praha: Grada, 2013. Psyché. ISBN 978-80-247-4371-4.

Srov. „Jaroslava Fabiánová – v letech 1981 – 2003 se dopustila několika vražd a znalcem byla označena za osobu nadprůměrně inteligentní avšak s neodstranitelnou poruchou osobnosti, která je vzácně bezcitná a zahleděná do sebe.“

5.4 Analýza problémů a nedostatků ochranného léčení a zabezpečovací detence

5.4.1 Kritické zamyšlení nad ústavním léčením

Z médií jsou známé případy pacientů, kteří byli propuštěni z ústavního léčení do běžného života a během pobytu na svobodě se dopustili trestného činu. Zmíním kupříkladu mladou ženu, která vtrhla do budovy střední školy a uchopila žačku pod krkem s nožem v ruce. Na pomoc ji přispěchal kamarád, kterého posléze žena pobodala, čímž utrpěl zranění neslučitelná se životem. Útočnice byla již jednou držena v ochranném léčení, načež po zlepšení stavu byla propuštěna do ambulantního léčení.¹²⁶ Tyto případy v široké laické veřejnosti nepochybně utužují pocit strachu z duševně nemocných a podporují chutě uzavírat je co nejdále od těch „normálních“.

„Strach ze šilenců převážil lidskost, takže pacient je faktickou obětí strachů duševně zdravých jedinců, jež ho díky svým strachům izolují a vztah mezi těmito světy nemůže být jiný než chorobný. Hovoříme o odcizeném vztahu otroka k pánovi.“¹²⁷

Systém by měl být založený na tom, aby byli pacienti pozitivně motivováni k tomu, aby se léčili a pochopili důvod jejich pobytu tam. Kupříkladu osoba, které bylo uloženo ochranné léčení sexuologické, jejichž sexuální preferencí je pedofilie, se, můžeme říci, téměř vždy v léčení chová vzorně, dodržuje řád a tedy velmi brzy bývá propuštěna do léčení ambulantního. Nicméně to z hlediska jejich „vyléčení“ nemusí znamenat absolutně nic, neboť změna sexuální preference není otázkou rozhodnutí. Pouze nebyli vystaveni vzrušivým stimulům, které by v nich probouzeli touhu k jakémukoliv sexuálnímu ukájení na dětech. Jakmile se ale stimul objeví, dotyčný jen velmi těžko ovládne své pudy a potenciálně může opět dojít ke spáchání trestného činu. Právě pro tyto případy považuji za zcela nezbytné další podpůrné působení v jeho sociálním prostředí. Zcela vhodná se jeví tedy komunitní centra duševního zdraví, které jsou vládou v současnosti slibována.

Psychiatrickým léčením by neměl končit život, naopak měl by to být zásadní krok ke změně života, k získání nového náhledu na život a k uchopení „nemoci“. V léčení by měli pacienti svou poruchu pochopit, získat na ní nový pohled a naučit se s ní pracovat.

¹²⁶ *Ve Žďáru zabijela schizofrenička, která útočila i v Havířově.* In: *Aktualne.cz* [online]. 14. 10. 2014. 14:59 [cit. 2020 – 06 – 08]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/vysocina/ve-skole-zabijela-psychicky-nemocna-zena-utocila-podruhe/r~1394a6b4539611e488930025900fea04/>

¹²⁷ TORESINI Lorenzo, MEZZINA Roberto, *Za zdmi. Deinstitutionalizace v evropských příkladech dobré praxe.* [online]. 2004. Marco Cavallo. Czech Edition © 2017 Fokus Praha. ISBN 978–80–902741–0–5. Dostupné z: <https://www.fokus-praha.cz/cz/vzdelavame/recenze-publikaci-a-filmu/213-za-zdmi>

„Ztráta budoucnosti, stav toho, že jsou v moci jiných, bez možnosti sami sebe řídit a vlastní den organizovaný podle neosobního rytmu, diktovaný jen organizačními požadavky, které takové, jaké jsou nemohou vzít v úvahu jednoho konkrétního člověka a konkrétní osobnosti – to je institucionalice.“¹²⁸

Člověk tak vstupuje do ústavu s tím, že není schopen se ztotožnit s nastavením společnosti a to, co mu ústav dá, jsou nové podmínky a nová pravidla, jimž se ve svém vlastním zájmu musí podřídit.

V ústavním léčení bych navrhovala učinit rozdělování pacientů na spolupracující a nespolečující. Během své dlouhé praxe je ošetřující psychiatr v léčebně schopen rozpoznat, zda je možná náprava a zda je pacient schopen a ochoten vynaložit snahu ke své nápravě a léčení. Vzhledem k individuálnímu přístupu ke každému pacientovi, by tak tito měli být dle uvážení personálu, jakož i na vlastní žádost po pečlivém prozkoumání, přerazováni v rámci spolupracující a nespolečující skupiny. S osobami v ústavním léčení ve spolupracující skupině by již měli aktivně komunikovat terénní pracovníci provádějící krizovou intervenci v rámci postupně vznikajících komunitních center. Tito by měli společně s personálem ústavu přispívat k podpoře a přípravě pacienta na život mimo ústav. Terénní pracovník by pak po propuštění z léčby měl i nadále udržovat styk s touto osobou a poskytovat primární péči v domácím prostředí.

Poměrně závažný je dále fakt, že doposud nebyl přijat ucelený předpis, který by upravoval ochranné léčení ve své podstatě. Nalezneme příslušná ustanovení v trestních předpisech, nicméně kladu si otázku, zda je toto dostačující. Absence právní úpravy v případech, kdy je tak výrazně zasahováno do základních lidských práv a svobod je absurdním. Vzhledem k tomu, že „pravidla“ nejsou striktně dána, je pozorovatelný rozdíl ve fungování, resp. přístupu k pacientům v jednotlivých zařízeních poskytujících ústavní ochranné léčení. Jak bylo již v kapitole výše zmíněno, pacienti jsou kupříkladu zařazováni do jednotlivých skupin. Při příchodu se ocitají v příjmové – základní skupině, kdy v průběhu pobytu dle toho, jak plní stanovené povinnosti a dodržují režim, v nich postupují. Pokud naopak „šlápnou vedle“ a režim poruší, jsou degradováni z již dosažené skupiny opět do příjmové. Fakticky se tak může prodlužovat jeho pobyt v léčebně.

¹²⁸ TORESINI Lorenzo, MEZZINA Roberto, *Za zdmi. Deinstitucionalizace v evropských příkladech dobré praxe*. [online]. 2004. Marco Cavallo. Czech Edition © 2017 Fokus Praha. ISBN 978–80–902741–0–5. Dostupné z: <https://www.fokus-praha.cz/cz/vzdelavame/recenze-publikaci-a-filmu/213-za-zdmi>

Nejde jen o svévoli ošetřujícího personálu, ale i samotní pacienti z různých důvodů, jak uvádí Švarc, mají zájem na tom setrvat v ústavu déle než je třeba.

5.4.2 Kritické zamyšlení nad zabezpečovací detencí

Velmi znepokojující byla zjištění dříve úřadující veřejné ochránkyně práv Šabatové, která v rámci své činnosti též prováděla preventivní návštěvy v místech, kde dochází k omezování lidských práv a svobod. Ta při své návštěvě poukázala na fakt, že s chovanci je primárně jednáno jako s trestanými, což je zásadní chybou, neboť zabezpečovací detence jest formou ochranného opatření, které nemá být negativním hodnocením pachatele. V mnohých směrech však ale vnímám ze zjištěných poznatků to, že naopak prostředí v ústavech pro výkon tohoto opatření se jeví mnohdy ještě přísnější a nemilosrdnější, než ve výkonu trestu, což považuji za absolutně nepřijatelné. Chovancům nebyla umožněna ani drobná úprava pokoje byt' jen v podobě obrazů, květin a dalšího. Osoby jsou závislé zcela na nabídkách aktivit daného ústavu. V průměru však tráví mnohdy více jak 80% veškerého času uzavřeni ve svých „celách“, mezi čtyřmi stěnami, což v mnohých ohledech naopak jejich duševní stav nemůže ovlivnit pozitivním směrem. Je pochopitelné, že vzhledem k funkci detence, která spočívá v ochraně společnosti před opravdu nebezpečnými jedinci, jsou osoby izolovány, nicméně za zdmi ústavu pak má probíhat intenzivní práce na tom, aby dotyčný pak nebyl uzavřen v tomto ústavu až do konce svého života. Nicméně chovanci mohou své „cely“ opouštět pouze na připravované aktivity, jichž je ale žalostný nedostatek. Posledním absolutně zarážejícím je fakt, že s chovanci je jednáno výhradně přes mříže, kdy tímto způsobem probíhají právě i terapie.¹²⁹

Jak pak může terapeut navázat důvěrný vztah s chovancem, když si musí pachatel připadat jako zvíře v kleci? Na tuto problematiku poukazoval již Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, jako na ponižující a neschopné vytvořit vztah naplněný důvěrou. Využívání mříží obecně nevidím jako problematické u pachatelů, kteří se dopustili zvláště závažného zločinu a je u nich tedy velmi vysoká míra nebezpečnosti jak pro další chovance, tak pro personál, nicméně plošné využívání považuji za nevhodné. Vzhledem k rozšíření okruhu osob, kterým může být uložena tato forma ochranného opatření, je sledovatelná

¹²⁹ ŠABATOVÁ Anna a kolektiv. *Zpráva veřejné ochránkyně práv jako národního preventivního mechanismu. Ochrana před špatným zacházením 2019.* [online]. © Veřejný ochránce práv, 2020. [cit. 2020 – 03 - 04]. ISBN 978-80-7631-031-5. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/vyrocnizpravy/>

vzestupná tendence ukládání tohoto opatření a to i právě osobám, jež se dopustili „pouze“ zločinu. Je zcela pochopitelná obava dozorujících a dalších osob, které v rámci ústavu působí, avšak pro zajištění bezpečí, ale zároveň též určité svobody a důvěry, bych využila prostředků jako jsou elektronické mechanismy, které by měl k dispozici jednatel s chovancem a na druhém konci pak dozorce, aby pro případ napadení bylo možné ihned přivolat pomoc dozorce, který by proti útočníkovi zasáhl. Tohoto využívá kupříkladu Rakouský systém zabezpečovací detence, kdy dozorcí jsou vybaveni elektronickým hlásičem, který mohou ihned použít v případě napadení a upozornit tak další členy dozorcí skupiny, aby jim přispěchali na pomoc.¹³⁰

Ovšem jsem si vědoma toho, že je opět nutné přistupovat k daným chovancům individuálně a vždy důkladně přehodnotit, jak moc je dotyčný nepředvídatelný a nebezpečný, že není reálné s ním přijít do kontaktu mimo zabezpečený – zamřížovaný prostor. Fakt, že na základě dostupných informací můžeme říci, že doposud v těchto ústavech nedošlo k žádnému napadení personálu neznamena, že se to nikdy nemůže stát. Nicméně pro působení na pachatele by bylo patrně mnohem vhodnější ukázat mu určitou důvěru v něho a konečně tak navázat důvěrnější vztah, který v celé léčbě může být přínosem, byť i drobným. Avšak je nutno stále přihlížet k tomu, jaké osobnosti se do těchto detenčních ústavů dostávají.

Ombudsmanka intenzivně poukazovala na systémové nedostatky, na nižší efektivnost úspěšné léčby, nedostatek míst v ústavech a též málo personálu. Nedostatek míst je problematikou, která vyvstane již velmi brzy. Problematické je totiž to, že vzhledem k nízké možnosti nápravy pachatelů výhledově neočekáváme jejich propuštění na svobodu, a tudíž s přibývajícimi osobami v detenci bude vzrůstat počet potřebných lůžek. Není možné, aby nastala situace, kdy vzhledem k nedostatku míst budou zprvu tito umístěováni do psychiatrických léčeben, či zvažováno uložení jen trestu odnětí svobody. Po vzoru Kuřimské věznice by postupně mohli vznikat detenční ústavy přidružené k současně existujícím věznicím po celé České republice s užší specializací. Vhodné by tak bylo zároveň do jednotlivých ústavů zařazovat alespoň podobnou skladbu chovanců dle spáchaného trestného činu a duševní poruchy – kupříkladu osoby se závislostmi společně, další ústav pak jen pro osoby s poruchami osobnostmi a dalšími přidruženými poruchami apod. Vznikaly by tak ústavy, kde by vzhledem k užší skladbě chovanců mohlo být specializovanější personální osazení připravené a vyškolené v dané problematice, stejně tak jako schopno

¹³⁰ BIEDERMANNOVÁ, Eva. *Zabezpečovací detence: rakouská zkušenost*. [online]. In: *České vězeňství*, 2008, č. 1. [cit. 2020 – 06 – 06]. s. 8 a násl. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/cv01-2008.pdf>

individuálněji přistupovat k jednotlivým osobnostem. V současné době je nevhodnější začít pracovat na systémových úpravách a řešit vznik nových detenčních ústavů než vývoj dospěje do fáze, kdy vznikne hrubý nedostatek míst, nebo uvažovat o možných změnách zákonných, které by opět mohly pomoci k udržitelnosti. I vzhledem k vzrůstajícím tendencím ukládání ochranného opatření v podobě zabezpečovací detence, a jak již uvádím v úvodu, i zvyšování počtu osob s duševní poruchou, je otázka péče a sankcí u psychicky narušených osob aktuální a bude čím dál tím palčivější. Nemohu opomenout ani fakt, že někteří budoucí chovanci detenčních ústavů jsou doposud ve výkonu trestu odnětí svobody, kteří po uplynutí doby výkonu poputují právě do detence.

Velmi zajímavá se mi jeví pak německá koncepce, kde je ostraha objektů zajišťována společnostmi ze soukromého sektoru. Za využití tohoto modelu by se, dle mého názoru, dala částečně pokrýt nedostatečnost personálu, na kterou bylo poukazováno i výše. Další, velmi zajímavá myšlenka, která se objevila v Rakousku, je případ detenčního ústavu v Göllesdorfu, kdy zde praktikují model „vypomáhajících chovanců“. Dle jejich strategie tak schopní jedinci mohou zastávat běžné provozní činnosti ústavu, čímž jednoznačně přispívají k jeho chodu, jakož i po stránce finanční a zároveň se i sami učí běžným všedním činnostem. Jestliže je výše kritizováno, že se chovanci dostávají z „cel“ minimálně, i takovéto podílení se na chodu ústavu by na ně mohlo mít celkově pozitivní dopad.¹³¹

Zabezpečovací detence má primárně ochraňovat společnost před pachateli závažných trestných činů, jejichž skladba spočívá v jedincích jež spáchali závažný čin vraždy, mnohdy i opakovaně, závažné delikty proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a další. Část tvoří i osoby, které byly ve výkonu ochranného léčení, avšak nespolupracovaly, jejich léčebný pobyt nevedl k nápravě, napadly personál či jiné chovance, nebo jiným způsobem narušovaly chod ústavu a jejich léčebné záměry. V těchto specifických zařízeních tedy končí velmi nebezpeční jedinci s nízkou mírou pravděpodobnosti nápravy.¹³²

¹³¹ BAJCURA, Lubomír. *Inspirace pro český detenční ústav*. [online]. In: *České vězeňství*, 2005, č. 2, [cit. 2020 – 06 - 06]. s. 25. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/cv02-2005.pdf>

¹³² ŠABATOVÁ Anna a kolektiv. *Zpráva veřejné ochránkyně práv jako národního preventivního mechanismu. Ochrana před špatným zacházením 2019*. [online]. © Veřejný ochránce práv, 2020. [cit. 2020 – 03 - 04]. ISBN 978-80-7631-031-5. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/vyrocní-zpravy/>

Závěr

Jak z celé práce vyplývá, zacházení a trestání pachatelů stížených duševní poruchou je multidisciplinární problém, k němuž je též potřeba přistupovat s notnou dávkou opatrnosti, neboť se jedná často právě o velký zásah do osobnosti pachatele, jeho života, práv a svobod. Vždy je nutno zvažovat, zda je zachována přiměřenost. Je nezbytně nutné klást si u každého případu otázku, zda je opravdu daný institut nezbytně nutný k dosažení účelu trestního práva, zda je tento přiměřený s přihlédnutím k osobnosti pachatele a dalším okolnostem případu, či zda nepostačuje dosažení účelu za užití institutu mírnějšího. Jak již bylo v kapitole věnované kritické analýze ochranného léčení podotknuto, bylo by více než vhodné, aby byl přijat zákon, který by komplexně a podrobně upravil ochranné léčení po obsahové stránce jakož i po stránce jeho vykonávání. V právním předpisu by bylo zahrnuto též důkladné rozčlenění do jednotlivých skupin, způsob jejich přeřazování, hodnocení pacientů, jakož i práva a povinnosti. Aktuální vymezení v trestním zákoníku nepovažují za dostačující a vzhledem k tak závažnému zásahu do lidských práv a svobod považují za nutné přijmout novou právní úpravu v této oblasti.

I přestože shledáváme u ochranného léčení i zabezpečovací detence některé nedostatky, je nepopiratelné, že jejich existence je pro fungování nutná. S příchodem reformy zaujímám optimistický postoj k následujícímu vývoji a podobě ochranného léčení v budoucnosti. Intenzivní komunitní péče by mohla výrazně přispět propuštěným pacientům v dalším fungování a snažším zapojení do běžného života. Terénní pracovníci, jakož i lékaři mimo ústavy by měli dostatečně pomáhat duševně méně způsobilým vypořádat se s koloběhem dění a řešit případné výkyvy a neblahé duševně nezdravé epizody co nejlépe postižené osobě, aby se tak zúžil její pobyt v ústavním léčení na minimum. Avšak k naprostému vymizení ústavů jako společnost nejsme připraveni. Není dostatečné zázemí a komunitní péče, aby byl systém schopen zvládat péči o rozličné pacienty v domácím prostředí. Od této péče je reálné slíbat si právě preventivní a následnou péči o pacienty s duševními poruchami, nikoliv však reálnou substituci ústavního ochranného léčení. Tyto instituty mají vedle sebe koexistovat a spolupůsobit na duševně nemocné, aby nedocházelo k trestné činnosti, ať už prvotní, tak opakované – recidivě. Vždy bude zásadní otázkou duševní stav dotyčné posuzované osoby, neboť na základě tohoto pak bude rozhodováno o ochranném léčení ve formě ambulantní, či více omezující – ústavní. Obecně je naprosto stěžejní fáze, kdy je rozhodováno, zda dotyčný trpí duševní poruchou, která v době spáchání činu měla za následek jeho nepřičetnost, neboť od tohoto se bude odvíjet způsob, jakým bude pachatel potrestán. U duševních poruch je evidentní, že nemůžeme hovořit o naprostém vyléčení pacienta, nicméně v rámci léčebných a terapeutických metod využívaných odbornými lékaři dochází

k útlumu, či ke schopnosti pacienta se svou poruchou žít a ovládat ji tak, aby se nedopouštěl žádného protiprávního jednání.

Odborná veřejnost dlouhou dobu volala po institutu, který by léčebné ústavy zbavil břímě v podobě nepřizpůsobivých - vysoce neadaptabilních osob s nebezpečnými sklony. V léčebnách totiž před existencí institutu zabezpečovací detence končili jedinci, pro které tyto léčebné metody nebyly adekvátní, natož účelné. V roce 2009 tak s příchodem zabezpečovací detence umožnil právní řád zařazování vysoce nebezpečných osob do specializovaných zařízení, kde vykonávají tento druh ochranného opatření. Po několikaletém fungování je již možné činit některé hodnotící závěry a zaujímat stanoviska z hlediska podoby a řádného naplňování účelu. Vzhledem k její existenci je velmi vhodná též možnost změny, kterou zákonodárce zakotvil, míněno tím možnost měnit ochranné léčení na zabezpečovací detenci a naopak. Stejně tak jako měnit ochranné léčení ústavní na ambulantní. Zde je nepopíratelný motivační prvek pro jedince, kteří právě v případě aktivní spolupráce a vhodného chování mohou dosáhnout přeměny. Ze statistik ale nevyplývá, že by právě chovanci detenčních ústavů hojně těchto možností „využívali“, neboť k přeměnám došlo jen ve velmi málo případech, kdy došlo ke změně na ochranné léčení ústavní. Je to dáno právě podobou zabezpečovací detence, která je opravdu tou nejzašší možností. Fakt, že je možné mezi těmito měnit je nespornou výhodou, která přispívá jak k „péči“ o pachatele, tak primárně k ochraně společnosti. Jestliže totiž z ochranného léčení je dotyčný propuštěn pouze do léčení ambulantního, které však řádně neplní, je opětovně možné přistoupit k uložení léčení ústavního. Není zákonem stanoven žádný omezující počet možných uložení po sobě, ani kupříkladu stanovená doba, kdy je nutné, aby byl dotyčný na svobodě před opětovným uzavřením do ústavu.

Ohledně zabezpečovací detence byly i zde rozebírány nedostatky, které primárně vyplývaly ze zjištění veřejné ochránkyně práv. I zde byla navrhována modernizace a to v podobě jakési elektronizace – elektronických zařízeních, jako jsou např. kamerové systémy a elektronické hlásiče, které by zajišťovaly bezpečnost personálu. Nezbytnost zvýšení kapacity detenčních ústavů je pravděpodobně otázkou let následujících. V tomto ohledu bylo navrhováno vytvoření dalších detenčních ústavů přidružených k již stávajícím věznicím po celé České republice. Zde by mělo být dbáno o to, aby byly po obsahové stránce utvořeny pro užší okruh osob se similárními či podobnými duševními poruchami v duchu věznice v Kuřimi, aby tak i po personální stránce bylo možno vyškolenat osoby dozorců na konkrétní specifické potřeby dané duševní poruchy.

Seznam zkratk

TZ – Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

TŘ – Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

ZSVM – Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (*zákon o soudnictví ve věcech mládeže*)

StGB – Stafgesetzbuch – Německý trestní zákoník 1872

MKN – Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů

ZZT – Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících

ZSZS – Zákon č. 373/2011, o specifických zdravotních službách

ZD – Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů

Seznam použitých zdrojů

1 Seznam použité literatury

RABOCH, Jiří, PAVLOVSKÝ Pavel. *Psychiatrie*. [online]. Praha: Karolinum, 2012 [cit. 2020 – 06 - 10]. ISBN 978-80-246-1985-9.

Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10960981>

JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student. ISBN 978-80-7502-380-3

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5

JIRŤÍČEK, Pavel, MAREK Tomáš. *Řešení bagatelních deliktů*. 2014. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-8757-690-8

JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016. Student. ISBN 978-80-7502-160-1

ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ Oto, GŘIVNA Tomáš, HERCZEG Jiří, VANDUCHOVÁ Marie, VOKOUN Rudolf a kolektiv. *Trestní právo hmotné*. 8. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7.

ŘÍHA, Jiří. *Tabulky a schémata z obecné části trestního práva hmotného*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Beckova skripta. ISBN 978-80-7400-263-2

REBRO, Karol. *Latinské právní výrazy a výroky*. Přeložil Emil CHAROUS. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-915-9

JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 7. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2017. Glosátor. ISBN 978-80-7502-230-1

URFUS, Valentin, SKŘEJPEK Michal, KINCL Jaromír. *Římské právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd., 1. v nakl. Beck. Praha: Beck, 1995. Právnícké učebnice. ISBN 80-7179-031-1.

HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2013. Právní instituty. ISBN 978-80-7400-450-6

POA, Edward. *Handbook of Forensic Assessment: Psychological and Psychiatric Perspectives*. Journal of the American Academy of Psychiatry [online]. 2012, 40(4), [cit. 2020-02-20]. ISSN 10936793. s. 587-589

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-80-8721-239-4.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar, VANDUCHOVÁ Marie. *Nepřičetný pachatel: (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti : srovnávací studie)*. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky.

SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné: část obecná*. Praha: Nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947. [online]. 1947 [cit. 2019-11-18].

KÜHL, Kristian. *Strafgesetzbuch: Kommentar / bearbeitet von Kristian Kühl*. 2011. ISBN 978-34-0660-993-0.

WEAVER, Russell L. *Criminal law: cases, materials & problems*. St. Paul, MN: Thomson/West, c2002. ISBN 031-42-2690-7

PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing. 2012. Psyché. ISBN 978-80-247-4332-5

BAŠTECKÝ, Jaroslav. *Základy soudní psychiatrie*. I. Obecná část/J. Baštecký a kolektiv; Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví. Subkatedra soudní psychiatrie a psychologie [online]. 1997 [cit. 2020-02-13].

BERAN, Karel, HERCZEG Jiří, ŘÍHA Jiří, NAVRÁTILOVÁ Jana, GŘIVNA Tomáš, VANDUCHOVÁ Marie, JELÍNEK, Jiří, a kolektiv. *O novém trestním zákoníku: sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2009, trestněprávní sekce*. Praha: Leges, 2009. Teoretik. ISBN 978-80-87212-21-9.

PLACHÝ, Jiří, PEJČOCH Ivo. *Velké kriminální případy*. Praha: Academia, 2016. První republika. ISBN 978-80-200-2554-8.

MIŇHOVÁ, Jana. *Psychopatologie pro právníky*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. Právnické učebnice. ISBN 808-68-9870-9.

RABOCH, Jiří, ZVOLSKÝ Petr. *Psychiatrie*. [online]. Praha: Galén, 2001 [cit. 2020-06-08]. ISBN 80-7262-140-8. Dostupné z: <http://alephuk.cuni.cz/CKIS-28.html>

HOSÁK, Ladislav, HRDLIČKA Michal, LIBIGER Jan. *Psychiatrie a pedopsychiatrie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2998-8.

HIRT, Miroslav. *Soudní znaleství v oboru zdravotnictví*. Miroslav Hirt a kolektiv. [online]. 2014. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014 [cit. 2020 – 03 - 20]. 1. vydání. ISBN 978-80-247-9627-7. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/soudni-znalectvi-81719/>

DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7552-600-

SVOBODA, Mojmir. *Psychopatologie a psychiatrie pro psychology a speciální pedagogy*. Svoboda Mojmir a kolektiv. [online]. 2012. [cit. 2020 – 03 – 22]. ISBN 978-80-262-0216-5. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/psychopatologie-a-psychiatrie-102633/#>.

DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie sériových vrahů: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vrahů současnosti / Andrej Drbohlav*. 2013. ISBN 9788024743714.

TORESINI Lorenzo, MEZZINA Roberto. *Za zdmi. Deinstitutionalizace v evropských příkladech dobré praxe*. [online]. 2004. Marco Cavallo. Czech Edition © 2017 Fokus Praha. ISBN 978-80-902741-0-5.

Dostupné z: <https://www.fokus-praha.cz/cz/vzdelavame/recenze-publikaci-a-filmu/213-za-zdmi>

2 Seznam použitých internetových zdrojů

KRUK, Jiří. § 21 *Snížená způsobilost k vině*. In: KRUK, Jiří. *Trestní zákoník Spolkové Republiky Německo, stav 01.08.2013*. 1. vydání. [online]. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013. [cit. 2019-11-18]

KRUK, Jiří. § 20 *Nezpůsobilost k vině v důsledku duševní poruchy*. In: KRUK, Jiří. *Trestní zákoník Spolkové Republiky Německo, stav 01. 01. 2014*. 2. vydání. [online]. Praha: C. H. Beck, 2014. [cit. 2019-11-18]

Ústav zdravotnických informací a statistik ČR. *Poruchy duševní a poruchy chování*. 2018 [online]. © WHO / ÚZIS ČR. 27. 12. 2019. [cit. 2020 - 01 - 13]. Dostupné z: <https://old.uzis.cz/cz/mkn/index.html>

KŘÍSTEK, Lukáš. *Zákon o znalcích: Jen samý bič a cukr žádný*. In: *Právní rádce*. [online]. Praha. 2019, 11/2019. [cit. 2020 – 05 – 15]. ISSN 1210-4817. Dostupné na: <https://www.znalex.cz/zakon-o-znalcich-jen-samy-bic-a-cukr-zadny/>

ŠVARC, Jiří. *Posuzování duševního stavu v trestním řízení*. In: *Česká a Slovenská psychiatrie* [online]. 2011, roč. 107, č. 4 [cit. 2020 – 05 – 05]. ISSN: 1212-0383. Dostupné na: <http://www.cspsychiatr.cz/detail.php?stat=729>

ŠÁMAL, Pavel. § 109 [Vady posudku]. In: ŠÁMAL, Pavel, GRÍVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PÚRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAIN, Petr. *Trestní řád I, II, III*. 7. vydání. [online]. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013. [cit. 2020 – 04 – 18]. ISBN 978-80-7400-465-0.

Ministerstvo zdravotnictví. *Tisková konference k aktuálnímu stavu reformy psychiatrické péče*. In: *Youtube* [online]. Zveřejněno: 23. 03. 2018 [vid. 2020 – 05 – 12]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=L19t1UtAkkM>

Psychiatrická nemocnice Bohnice. Praha: Psychiatrická nemocnice Bohnice [online]. ©2020 [cit. 2020 – 06 - 04]. Dostupné z: <https://bohnice.cz/lecba/ochrann-lecby/>

Ve Žďáru zabíjela schizofrenička, která útočila i v Havířově. In: *Aktualne.cz* [online]. 14. 10. 2014. 14:59. [cit. 2020– 06 – 08]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/vysocina/ve-skole-zabijela-psychicky-nemocna-zena-utocila-podruhe/r~1394a6b4539611e488930025900fea04>

ŠVARC, Jiří. *Mým vrahouškům je bez varlat lépe*. In: *Psychologie.cz*. [online]. [cit. 2020 – 06 – 05]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/mym-vrahouskum-je-bez-varlat-lepe/>

BLATNÍKOVÁ, Šárka, ZEMAN, Petr, *Metodika sběru a vykazování dat o ukládání a výkonu institutů ochranného léčení a zabezpečovací detence*. [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, Institut pro kriminologii a sociální prevence. Praha 2019. [cit. 2020 – 04 – 18]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/2019OLZD.pdf>

Generální ředitelství Vězeňské služby ČR. *Statistické ročenky Vězeňské služby České republiky*. [online]. © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 2020 – 06 - 08]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/05/Statistická-ročenka-2018.pdf>

BLATNÍKOVÁ, Šárka, ZEMAN, Petr. *Využívání zabezpečovací detence v oficiálních statistikách a v praxi, aneb o významu „správných“ dat pro nastavení trestněpolitických opatření*. In: *Trestněprávní revue*. [online] roč. 18. 2019 [cit. 2020 – 02 - 28].

Biedermannová, Eva. *Zabezpečovací detence: rakouská zkušenost*. [online]. In: *České vězeňství*, 2008, č. 1. [cit. 2020 – 06 – 06]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/cv01-2008.pdf>

BAJCURA, Lubomír. Inspirace pro český detenční ústav. [online]. České vězeňství, 2005, č. 2, [cit. 2020 – 06 - 06]. s. 25. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/cv02-2005.pdf>

ŠABATOVÁ Anna a kolektiv. *Zpráva veřejné ochránkyně práv jako národního preventivního mechanismu. Ochrana před špatným zacházením 2019*. [online]. © Veřejný ochránce práv, 2020. [cit. 2020 – 03 - 04]. ISBN 978-80-7631-031-5. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/vyrocnizpravy/>

3 Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

Zákon č. o soudnictví ve věcech mládeže

Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1927

Trestní zákoník Spolkové republiky Německo, stav k 01. 01. 2014 (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949*)

Zákon č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech

Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících

Zákon č. 373/2011, o specifických zdravotních službách

Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence

4 Seznam použité judikatury

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 8 Tdo 998/2015, ze dne 17. 9. 2015,

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 8 Tdo 462/2014, ze dne 4. 6. 2014

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 6 Tdo 681/2016 ze dne 28. 6. 2016

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR, sp. zn. Tzv 8/63, ze dne 15. 5. 1963

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 30 Cdo 3061/2012 ze dne 21. 12. 2012

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 30 Cdo 1560/2011 ze dne 15. 2. 2012

Nález Ústavního soudu České republiky, sp.zn. III. ÚS 299/06 ze dne 30.4.2007

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky sp. zn. 6 To 22/73, ze dne 20. 8. 1973

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky, sp.zn. 8 Tdo 197/2013 ze dne 20. 3. 2013

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky, sp.zn. 8 Tdo 1181/2017 ze dne 31. 01. 2018

5 Seznam ostatních zdrojů

Úřad vlády: Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, č. 40/2009 Dz

Informace získané pro účely této práce na podkladě Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové v rámci praxe na Okresním soudě v Chrudimi v období 08 – 11/2019

Za smrt tří cyklistek na Jičínsku nebude řidič potrestán, byl nepřičetný. In: *Novinky.cz*. [online]. 09. 03. 2016, 05:00 [cit. 2020 – 02 – 15]. Dostupné na: <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/za-smrt-tri-cyklistek-na-jicinsku-nebude-ridic-potrestan-byl-nepricetny-344220>

Úřad vlády: Důvodová zpráva k zákonu č. 254/2019 Sb. o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, č. 254/2019 Dz

Základní kurz pro žadatele o znalecké oprávnění v oboru zdravotnictví – odvětví psychiatrie, psychologie, sexuologie, včetně specializace na dětskou psychiatrii a návykové nemoci, vzdělávání akce č. 221092105, konaný v Praze dne 6. 12. 2019, přednášející MUDr. Jiří Švarc

Abstrakt

Předložená práce se zabývá širokou problematikou osob s duševní poruchou a jejich postavením v trestním právu, a to nejen z pohledu právního, ale i psychiatrického. Pojednává o otázce nepřičetnosti s důrazem na její kritérium biologické. Je důsledně rozebírána právní úprava v České republice, avšak i s přihlédnutím k úpravě světové. Pojem nepřičetnost v trestních zákonech jako takový definovaný nenalezneme, nicméně díky judikatuře a teorii rozpoznáváme dvě její kritéria – biologické a juristické. Biologickým kritériem rozumíme právě existenci některé z duševních poruch. Pro jejich přesné vymezení používá široká odborná veřejnost Mezinárodní klasifikaci nemocí MKN – 10. revizi. Tato představuje zásadní vodítko pro diagnostiku osobnosti dle skupin duševních poruch. Zde v klasifikaci F0 až F99 nalezneme poruchy chování, poruchy osobnosti, poruchy nálady a další. Z trestněprávního hlediska jsou pro trestní právo některé významnější než jiné, proto je v práci věnována větší pozornost těm forenzně stěžejním, zároveň s použitím praktických případů.

Pro zjištění, zda v době činu byly zachovány rozpoznávací a ovládací schopnosti pachatele, využívá se schopností soudních znalců. Činnost znalců – psychiatrů či sexuologů, spočívá v činnosti výukové, výzkumné, preventivně léčebné a v poslední řadě, avšak pro trestní právo nejrelevantnější – soudněznalecké. Poslední zmíněná tedy zkoumá a posuzuje atributy důležité pro určení odpovědnosti pachatele, posuzuje též společenskou škodlivost pobytu pachatele na svobodě i jeho zdravotní situaci, jakož i schopnost pochopit smysl a účel trestního práva, v závěru s určením vhodnosti sankce. Trestní právo zde kooperuje se zdravotnictvím, když právě psychiatr a sexuolog posuzuje duševní stav pachatele jakožto odborník – lékař, a soudce s tímto zhodnocením pak následně pracuje v rámci trestního řízení.

V Českém trestním právu nalezneme několik druhů ochranných opatření, jako je ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci a ochranná výchova. V této práci jsou důkladněji specifikovány pouze dva z nich. Instituty ochranného léčení a zabezpečovací detence jsou nezbytnou součástí problematiky sankcionování v trestním právu. Primárně jsou tato ukládána právě osobám, u kterých spatřujeme některou z duševních poruch, včetně parafilií, a to za splnění zákonných podmínek. Ukládání je zákonodárcem rozděleno na obligatorní a fakultativní. Podle povahy poruchy je ukládáno ochranné léčení ambulantní, či v závažnějších případech ústavní. Primárním cílem je ochrana společnosti před pachateli trestné činnosti v důsledku jejich duševní poruchy či škodlivému abúzu alkoholu, či jiných návykových a omamných látek. Výkon ochranného léčení ústavního probíhá v psychiatrických nemocnicích, nebo při uložení též trestu, v odděleních věznic, které jsou pro výkon ochranného léčení přímo specializovány. Tato oddělení

jsou samostatná a oddělená od zbývajících částí věznice a zpravidla bývají i úzce zaměřena na konkrétní skladbu pachatelů, jako je tomu v případě Věznice Rýnovice, kde se při věznici nachází „*Specializovaný oddíl ochranné léčby – Protitoxikomanické a protialkoholní léčby.*“

Výkon zabezpečovací detence v detenčním ústavu je nařizován osobám, které jsou v důsledku jejich duševní poruchy, či jejich kombinace pro společnost vysoce nebezpeční. Tuto míru nebezpečnosti poměřujeme i dle toho, zda u pachatele existuje pravděpodobnost spáchání další trestné činnosti v budoucnosti. V detenčních ústavech končí pachatelé závažné trestné činnosti, jako jsou ti, jež trpí poruchami osobnosti, osoby agresivní a nepřizpůsobivé, závislé na drogách a alkoholu, v jehož opojení se dopouští trestné činnosti a v neposlední řadě též parafilici. Zároveň impuls pro vznik těchto specializovaných ústavů byli nepřizpůsobiví pacienti psychiatrických léčeben, kde zde praktikovaný způsob léčby pro ně nebyl efektivní, natož pak schopen dosáhnout příznivých výsledků, a kteří nebyli ochotni či schopni kooperace. Jako u ochranného léčení, i zde soud ukládá obligatorně a fakultativně. Jestliže se tak například pachatel opětovně dopustí zločinu, a to v takovém psychickém rozpoložení, jež způsobil, že je tento považován za zmenšeně příčetného či nepřičetného, a zároveň pro něho nebude léčebných metod v ústavním ochranném léčení dostačujících, jakož i vhodných vzhledem k ochraně společnosti, může soud rozhodnout o uložení ochranného opatření v podobě zabezpečovací detence i právě s možností upuštění od potrestání. Na tomto je vidno povahy ochranných opatření, kdy je možné, aby stála samostatně, ale i zároveň vedle trestu.

Summary

The presented thesis deals with mental disorders and their meaning in criminal law in general, not only from the law point of view, but even from the point of view of the psychiatry. It also deals with the insanity emphasized the biological criterion of insanity. It discusses in detail the legislation of the Czech republic and also the legislation in global. The definition of insanity doesn't exist in legislative, but the judicature and law theory work with the concept of two criterions of insanity – the biological and the juristic. The biological criterion of insanity means the mental disorder. Professionals use the International classification of diseases MKN – 10th revision as the correct explanation of the mental disorders. This classification system is necessary for the determination of the right diagnosis. The classification consist of the scale from F0 to F99. There are groups of specific mental disorders like mental, behavioural and mood disorders (affective disorders) etc. The forensic importance of some mental disorders is higher than the others, therefore I mention only the some of them. In the description of the specific mental disorder are also used real cases.

To determine the sanity of the offenders are used the certificated experts. Education, research, preventive treatment and also most prominent – certified experts activities, are the main specialist's activities. The last mentioned activity examines the attributes important to determing the offender's criminal liability, danger, mental health, ability to understand meaning and purpose of the criminal law and finally assign the right punishment. The criminal law cooperate with specialists - psychiatrists and sexuologists which examine the offenders – examination results are important for judge and the whole trial.

There are several form of protective measures as the protective treatment, security detention, prevention of the matter, the prevention of part of the property and the protective education. The thesis deals only with the two of them – the protective treatment and the security detention.. These types of punishment are used as a punish especially for the offenders with mental disorders or paraphilics. The protective measures are divide to obligatory and obtional. The protective treatment is divided to ambulant or institutional care which depends on the offenders health situation. The purpose is to protect the society. The protective treatment as an institutional care take place in specialized mental hospitals or specialized prison departments which are separated of the other departmens and also focused od the narrow group of people.

The security detention deals with highly dangerous offenders. The high dangerous offender means that there are high probability of the relapse. In the security detention are people with mental illnesses or the comorbidity of them, aggressive, inadaptable, drugs and alcohol users and sexual

deviants. The reason was inadaptability of patients of mental hospitals, where also weren't the right form of care for them. In the situations of diminished insanity or insanity where there's no effectivity of the protective treatment the judge can consider to security detention.

Klíčová slova:

Nepříčetnost, biologické kritérium nepříčetnosti, ochranná opatření

Key words:

Insanity, biological criterion of insanity, protective measures